

Vlerësimi Mjedisor dhe Social i Pellgut Ujëmbledhës të Vjosës

Mundësitë dhe Sfidat nga Perspektiva të Ndryshme

© Foto nga Rajmond Kola

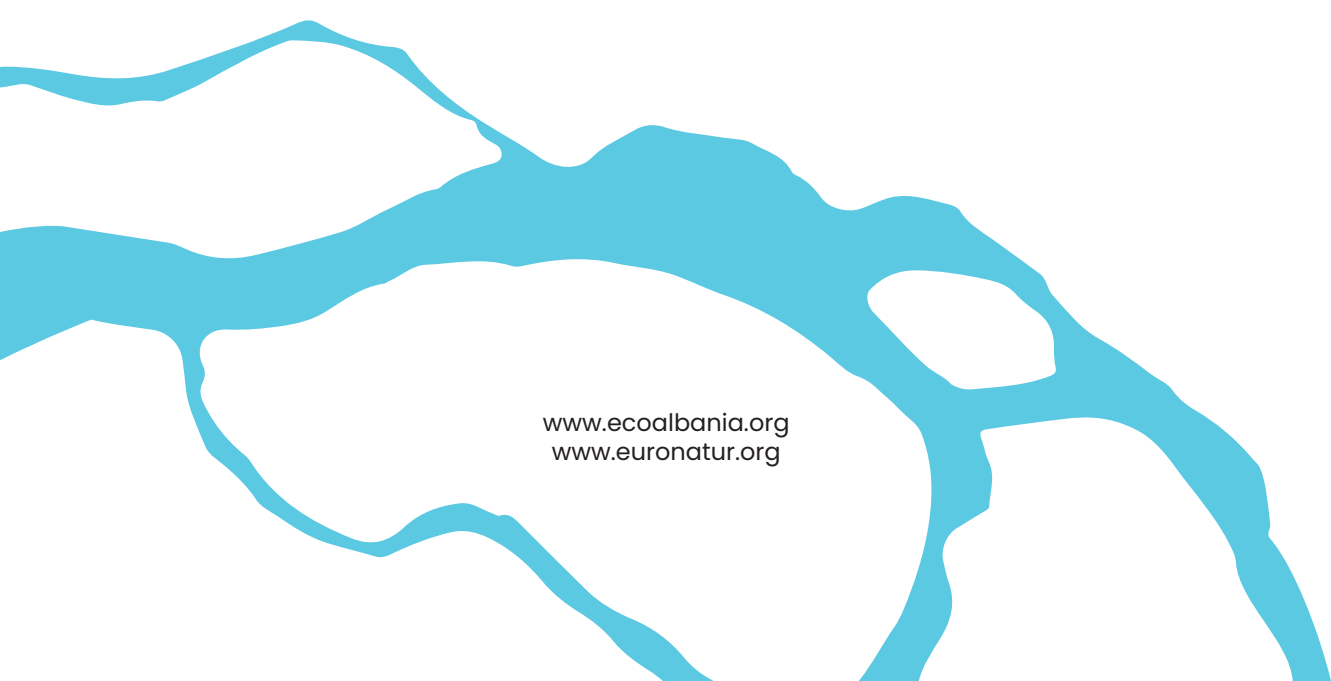
Zbatuar nga:

EURONATUR

Financuar nga:

 Austrian
Development
Agency

www.ecoalbania.org
www.euronatur.org

Tabela e Përmbajtjes

Shkurtime 4

Lista e figurave 6

Lista e tabelave 6

Parathënie 8

Përmbytjet dhe Menaxhimi i Rrezikut nga Përmbytjet në Basenin e Vjosës 12

Furnizimi me ujë dhe trajtimi i ujërave të zeza 19

Hidroenergja 32

Natural Resources in the Vjosa Basin 45

Zonat e Mbrojtura në Basenin e Vjosës 56

Ekoturizmi në Basenin e Vjosës 75

Ndryshimet Klimatike Në Pellgun E Vjosës 92

Referenca 104

Shkurtime

AAZH	Agjencia Austriake për Zhvillim
AdZM	Agjencia Rajonale e Zonave të Mbrojtura
AMBU	Agjencia për Menaxhimin e Burimeve Ujore
AKBN	Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore
AKZM	Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura
AOS	Shoqëria Ornitologjike Shqiptare
BE	Bashkimi Evropian
BNRN	Bashkimi Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës
BV	Baseni i Vjosës
COVID-19	Sëmundja koronavirus 2019
DRR	Zvogëlimit të Rrezikut nga Fatkeqësitë
EcoAlbania	Qendra për Mbrojtjen e Ekosistemeve Natyrore në Shqipëri
EPCA	Shoqata Evropiane e Petrokimisë
ESPID4Vjosa	Zhvillimi i ndërlidhjes së shkencës dhe institucioneve vendimmarrëse për Vjosën
EWFD	Direktiva Evropiane në Kuadër të Ujërave
FEPA	Zonat prioritare të ekosistemit të ujërave të ëmbla
GIS	Sistemi i Informacionit Gjeografik
GVL	Grup Veprimi Lokal
KBU	Këshillat e Baseneve Ujore
IGJEO	Instituti i Gjeoshkencave
INCA	Instituti për Ruajtjen e Natyrës në Shqipëri
INSTAT	Instituti i Statistikave
IUCN	Unioni Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës
IFRM	Menaxhimi i Integruar i Riskut ndaj Përmbytjeve
IWRM	Menaxhimin e Integruar të Ujërave
HEC	Hidrocentral
HVP	Humbja vjetore e pritshme
KDB	Konventa për Diversitetin Biologjik
KPK	Kontributi i Përcaktuar Kombëtar
PBP	Politika Bujqësore e Përbashkët
PV	Plani i Veprimit
PPNEA	Mbrojtja dhe Ruajtja e Mjedisit Natyror në Shqipëri
PKEP	Plani i Integruar Kombëtar i Energjisë dhe Klimës
PKLEV	Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa
PMBL	Plani i Menaxhimit të Basenit Lumor
PMIBLV	Plani të Menaxhimit të Integruar të Basenit të Lumit Vjosa
PMPL	Planet e menaxhimit të pellgjeve lumore

PoM	Programet e Masave
SKNK	Strategjia Kombëtare e Ndryshimeve Klimatike
SKRRF	Strategjia Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë
SKZHQ	Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit
SKZHI	Strategjia Kombëtare për Zhvillim të Integruar
OECMs	Masa të tjera Efektive të Ruajtjes të Bazuara në Zonë
OZHQ	Objektiva të Zhvillimit të Qëndrueshëm
UNESCO	Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë
UPT	Universiteti Politeknik i Tiranës
VPWNP	Programin Vullnetar të Rrjetit të Lumenjve të Egër
SKE	Strategjinë Kombëtare të Energjisë
ZM	Zonat e Mbrojtura
ZPEU	Zonave Prioritare të Ekosistemeve të Ujërave të Ëmbla
WFD	Direktiva e Kuadrit Ujor

Lista e figurave

- Figura 1: Organizimi administrativ i menaxhimit të ujërave në Shqipëri
- Figura 2: Kapaciteti që do nevojitet deri në 2030
- Figura 3: Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit
- Figura 4: Rrjeti i Rrugëve në Basenin e Vjosës (Autoriteti Rrugor Shqiptar)
- Figura 5: Shërbime cilësore të infrastrukturës digjitale

Lista e tabelave

- Tabela 1: Objektivat strategjike në energji 2030
- Tabela 2: Objektivat dhe indikatorët klimatikë dhe energjetike

Vlerat dalluese të Lumit Vjosa

Lumi Vjosa, i dyti më i madh në Shqipëri, është i njohur për ekosistemin e tij të paprekur fluvial, i cili mbetet një nga sistemet e fundit të paprekura të lumenjve në Evropë. Lumi shtrihet në 272 kilometra nga burimi i tij në malet Pindus në Greqi (ku lumi quhet Aoos) deri në deltën e tij në detin Adriatik, me 190 kilometra që kalojnë përmes Shqipërisë. Baseni i tij ujëmbledhës mbulon rreth 6,800 km², nga të cilat 4,540 km² ndodhen brenda Shqipërisë, duke u shtrirë në rajonet e Korçës, Gjirokastrës, Vlorës, Fierit dhe Beratit. Dinamikat natyrore të lumit—rrjedha e pandërprerë e ujit, transporti i sedimenteve dhe shumëllojshmëria e habitateve—e bëjnë atë një pikë të rëndësishme të biodiversitetit në Evropë.

Lumi Vjosa është një rezervat natyror për komponente të ndryshme të biodiversitetit, duke mbështetur mbi 1,687 specie, përfshirë 1,034 kafshë dhe 653 bimë. Shumë prej këtyre specieve, si 39 në Listën e Kuqe të IUCN-së dhe 119 në Listën e Kuqe të Shqipërisë, janë në rrezik apo të kërcënuara. Sistemi i lumenjve të Vjosës, veçanërisht zonat e tij të përmytura dhe regjimi i rrjedhës dinamike, ofron habitat të rëndësishëm për specie që janë zhdukur nga lumenjtë e tjerë evropianë, duke forcuar vlerën e jashtëzakonshme të ruajtjes së tij.

Përmasa dhe Përbërja e Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa

Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa (PKLEV) u krijua në mars të vitit 2023 dhe shtrihet në 12,727 hektarë. Ai përfshin jo vetëm lumin kryesor Vjosa, por edhe tre degë që rrjedhin lirshëm: Drino, Kardhiq dhe Shushicë. Kjo e bën PKLEV unik, pasi kryesisht përbëhet nga lumi vetë, zonat përmytëse përreth dhe habitatet ripariane, në vend të gjithë Luginës së Vjosës. Rrjedha e pandërprerë e lumit dhe proceset e transportit të sedimenteve janë thelbësore për ruajtjen e balancës së tij ekologjike. Në total, parku kombëtar mbron rreth 400 kilometra sisteme lumenjsh që rrjedhin lirshëm, përfshirë degët që kontribuojnë në integritetin ekologjik të Vjosës.

Zona kryesore e parkut (92.9% e sipërfaqes së tij totale) është e mbrojtur rreptësisht dhe përfshin kanalin aktiv të lumit, zonat e përmytura dhe habitatet. Një nënzonë më e vogël (7.1%) lejon aktivitete tradicionale me ndikim të ulët, si bujqësia dhe blegtoaria, sipas udhëzimeve të zhvillimit të qëndrueshëm.

Baseni i Lumit Vjosa nuk është vetëm një thesar ekologjik, por gjithashtu një rajon i pasur me trashëgimi kulturore. Brenda Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (PKLEV), ndodhen dhjetë monumente kulturore të rëndësishme, përfshirë ura të lashta, akuedukte dhe një banjë termale (monumente të tjera kulturore, elemente, si dhe trashëgimi kulturore jo materiale ndodhen jashtë kufijve të PKLEV, pra në Luginën më të gjerë të Lumit Vjosa). Këto struktura historike pasqyrojnë lidhjen e thellë mes lumit dhe civilizimeve që kanë lulëzuar përgjatë brigjeve të tij. Peizazhi lumenjor, i formuar nga

Vjosa dhe degët e saj, është një tipar përcaktues i zonës, duke ndikuar në vendndodhjen dhe ruajtjen e këtyre monumenteve. Peizazhi natyror rrit rëndësinë kulturore të këtyre vendeve, duke e bërë lumin dhe rrethinat e tij jo vetëm një pikë natyrore, por gjithashtu një monument kulturor me rëndësi të thellë. Ndërveprimi mes mjedisit dinamik të lumit dhe këtyre monumenteve thekson marrëdhënien e thellë historike mes zhvillimit njerëzor dhe peizazhit natyror.

Ndërsa PKLEV nuk ka një zonë të ofruar mbrojtjeje zyrtare, përdorimi i tokës përreth ka një ndikim të rëndësishëm në mbrojtjen e tij. Bashkëpunimi me pronarët privatë të tokave, bashkitë lokale dhe sektorët e tjerë është thelbësor për të siguruar që zonat përreth të shërbejnë si një zonë mbrojtëse de facto, duke mbrojtur lumin nga kërcënimet e jashtme.

Kërcënimet ndaj Lumit Vjosa

Lumi Vjosa përballlet me disa kërcënime të mëdha që mund të dëmtojnë dinamiken e tij natyrore unike:

Ndërhyrja Hidromorfologjike: Çdo ndërtim, si digat, centralet hidroenergjitike, ose infrastruktura për mbrojtjen nga përmbytjet, paraqet një kërcënim të drejtpërdrejtë për karakterin e lumit që rrjedh lirshëm. Këto aktivitete mund të ndryshojnë rëndë proceset natyrore të lumit, duke çuar potencialisht në degradimin e ekosistemit.

Ekstraktimi i Ujit: Kërkesat për ujë nga bujqësia, përdorimi shtëpiak dhe industria kanë çuar në një ekstraktim të konsiderueshëm uji nga lumi dhe degët e tij. Pa rregullim dhe monitorim të kujdesshëm, kjo mund të dëmtojë regjimin e rrjedhjes dhe të ndikojë në biodiversitetin përreth.

Ekstraktimi i Rërës: Ekstraktimi i rërës pa rregullore ka shkaktuar tashmë dëme në morfologjinë e lumit dhe në speciet e tij, veçanërisht në peshqit dhe bimët ujore. Megjithatë në disa vende ekstraktimi kanë skaduar licencat, ato vazhdojnë të operojnë, duke përkeqësuar problemin.

Ndotja: Uji i papërpunuar nga fshatrat, industrinë dhe fermat e peshkut, së bashku me shkarkimet bujqësore, kontribuojnë në ndotjen e ujit në Vjosë dhe degët e saj. Kjo rrezikon cilësinë e ujit, veçanërisht në disa zona, si Lumi Drino pranë Gjirokastrës.

Turizmi: Pavarësisht se turizmi, veçanërisht rafting, ka njohur rritje të shpejtë, mungesa e rregulloreve për këto aktivitete mund të ndikojë negativisht në ekosistemet e lumit. Rafting-u, kamping-u dhe aktivitete të tjera rekreative pa rregull mund të shqetësojnë jetën e egër dhe të degradojnë habitatet ripariane.

Ndryshimet Klimatike: Rritja e temperaturave, thatësiat e shtuara dhe përmbytjet më të shpeshta për shkak të ndryshimeve klimatike mund të ndikojnë thellësisht në dinamikën natyrore të lumit. Kërkesat e shtuara për ujë nga bujqësia dhe turizmi, së bashku me masat e mundshme për mbrojtjen nga përmbytjet, mund të ngarkojnë më tej ekosistemin.

Sfida Institucionale: Menaxhimi efektiv i PKLEV kërkon përmirësim të koordinimit midis agjencive dhe palëve të interesuara të ndryshme. Kapaciteti i pamjaftueshëm për zbatimin e ligjit, monitorimin dhe bashkëpunimin me autoritetet greke (ku ndodhen burimet e lumit) paraqet sfida shtesë për objektivat afatgjata të ruajtjes së parkut.

Vlerat e jashtëzakonshme ekologjike dhe të biodiversitetit të Lumit Vjosa, së bashku me kërcënimet nga aktivitetet njerëzore dhe ndryshimet klimatike, theksojnë nevojën urgjente për strategji të fuqishme ruajtjeje dhe menaxhimi të qëndrueshëm. Zona kryesore, rrjedha e lumit dhe toka përreth, është tani e mbrojtur dhe kërkon një menaxhim efektiv. Duhet të investohen përpjekje për të siguruar mbrojtjen e duhur të gjithë Basenit të Lumit Vjosa – krijimi i Rezervatit të UNESCO-s dhe Biosferën duket si një ide e shkëlqyer.

Ky dokument është hartuar brenda kuadrit të projektit “ESPID për Vjosën – Përmirësimi i Zhvillimit të Ndërlidhjes së Shkencës dhe institucioneve vendimarrëse në Basenin e Lumit Vjosa”. Projekti ka si qëllim krijimin e një hapsire mundësuese për shkëmbimin mes komunitetit shkencor, shoqërisë civile dhe vendimmarrësve në kuadër të proceseve të vendimmarrjes dhe politikave të menaxhimit të Basenit të Lumit Vjosa.

I zbatuar në periudhën 2022–2025, e cila përfshin gjithashtu periudhën e veprimeve më intensive në lidhje me zhvillimet e rëndësishme në Basenin e Lumit Vjosa, projekti gjithashtu funksionon si një mekanizëm lidhës dhe koordinues i këtyre proceseve, pasi partnerët e tij të implementimit, EuroNatur dhe EcoAlbania, kanë qenë gjithashtu drejtuesit kryesorë të promovimit të këtyre proceseve.

Shpallja e Vjosës si Park Natyror në vitin 2022 dhe më pas si Park Kombëtar në vitin 2023, si dhe nisja e procesit për njohjen e Luginës së Vjosës si një sit të trashëgimisë botërore të UNESCO-s në vitin 2024, janë pikat kyçe të zhvillimeve në kontekstin e ruajtjes së natyrës nga njëra anë. Nga ana tjetër, gjatë kësaj periudhe dhe deri në hartimin e këtij raporti, puna ka vazhduar për hartimin e Planit të Menaxhimit të Integruar për Basenin e Lumit Vjosa.

Në të gjitha këto procese, projekti ESPID për Vjosën ka kontribuar duke mbështetur ekspedita shkencore që kanë gjeneruar të dhëna si argumente për të mbështetur proceset e vendimmarrjes për ruajtjen e natyrës, ose edhe të dhëna të lidhura me presionet dhe çështjet kryesore që do të adresohen më në detaje në këtë raport, të cilat do të shërbejnë për zhvillimin e Plani të Menaxhimit të Integruar të Basenit të Lumit Vjosa (Vjosa PMIBLV).

Për më tepër, ky raport ofron informacion që mbështet autoritetet e menaxhimit, si KBU, AMBU dhe Bashkitë e Luginës së Vjosës, për të ndërmarrë politikat e duhura në lidhje me qeverisjen e këtij rajoni gjeografik, duke pasur si shtyllë Parkun Kombëtar.

Përfundimisht, përveç lidhjes shkencë–vendimmarrje–shoqëri civile, projekti ka kontribuar gjithashtu në ndërtimin e marrëdhënieve mes aktorëve kufitarë midis Shqipërisë dhe Greqisë, veçanërisht në nivel lokal. Ky shkëmbim përbën një bazë të mirë për përmirësimin e modeleve të qeverisjes përmes përshtatjes së modeleve të zbatuara nga secili vend. Ky raport mund të shërbejë gjithashtu si një burim i mirë informacioni për pjesën greke të lumit, në lidhje me ndërmarrjen e politikave që do të minimizojnë presionet e origjinës kufitare.

Raporti i Sintezës, i redaktuar nga Hauer C. dhe Sovinc A., përfshin kapituj të ndryshëm të bazuar në punën e

- 1 Përmbytjet dhe Menaxhimi i Rrezikut nga Përmbytjet në Basenin e Vjosës: Prof. Assoc. Klodian Scrame, Universiteti Politeknik i Tiranës
- 2 Furnizimi me Ujë dhe Trajtimi i Ujërave të Ndotura: Prof. Assoc. Klodian Muço, Universiteti Katolik Zonja e Këshillit të Mirë
- 3 Hidroenergjia dhe Energjitë e Rinovueshme: PhD. Elton Qendro, Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE)
- 4 Burimet Natyrore: Prof. Dr. Etleva Dashi, Universiteti Bujqësor i Tiranës
- 5 Zonat e Mbrojtura: Prof. Assoc. Elena Kokthi, Universiteti Bujqësor i Tiranës
- 6 Ecotourism: Prof. Assoc Klodian Muço, Universiteti Katolik Zoja e Keshillit të Mirë
- 7 Ndryshimet Klimatike: Prof. Dr. Romeo Hanxhari, Universiteti i Tiranës

Kutia Gri: Informacion shtesë dhe sfida të grupit ESPID që nuk u trajtuan nga ekspertët kombëtarë.

Përmbytjet dhe Menaxhimi i Rrezikut nga Përmbytjet në Basenin e Vjosës

Prof. Asoc. Klodian Skrame
(Universiteti Politeknik i Tiranës)

Përmbledhje Ekzekutive

Vulnerabiliteti i shoqërisë ndaj ndikimeve të përmbytjeve rritet me të dyja (i) ndryshimet klimatike dhe (ii) rritjen e popullsisë dhe zhvillimit ekonomik, pasi vendbanimet dhe infrastruktura vazhdojnë të përdorin zona të përmbytura aktive dhe ish-zona përmbytjeje. Ky kapitull ka si qëllim të ofrojë një pasqyrë të statusit ligjor, sfidave ekzistuese dhe nevojave për menaxhimin e riskut të përmbytjeve në Basenin e Vjosës dhe më gjerë.

Legjislacioni Kombëtar përcaktohet sipas Strategjisë Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë (SKRRF). Sipas SKRRF, institucionet përgjegjëse për menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet, përmbytjet e ujit dhe thyerjet e digave janë: Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural, e mbështetur nga bashkitë përkatëse dhe Institucionet e Prefekturës së Qarqeve, si dhe Instituti i Gjeoshkencave në Universitetin Politeknik të Tiranës (UPT). Instituti i Gjeoshkencave është aktori kryesor që detekton, monitoron, analizon, parashikon, shpërndan dhe komunikon informacionet e paralajmërimit në kohë për përmbytjet e mundshme, me qëllim forcimin dhe rritjen e nivelit të menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet.

Kushtet ligjore kufitare në një perspektivë ndërkombëtare formohen nga Direktiva e BE-së për Përmbytjet. Direktiva për Përmbytjet (Direktiva 2007/60/EC) është legjislacioni i Parlamentit Evropian për vlerësimin dhe menaxhimin e rreziqeve nga përmbytjet, e cila duhet të miratohet gjithashtu në Shqipëri nga ligje të ndryshme dhe institucione të ndryshme.

Sfida aktuale dhe çështjet kryesore për menaxhimin e përmbytjeve në Basenin e Vjosës, por edhe në Shqipëri në përgjithësi, janë se vlerësimi i rrezikut nga përmbytjet duhet të merret parasysh me shumë kritere nga rreziku, ekspozimi dhe vulnerabiliteti, dhe sidomos me marrëdhënien mes përmbytjeve dhe njeriut. Kjo qasje rezulton në masa më efektive kundër këtyre tre komponenteve për reduktimin e rrezikut nga katastrofat. Metodatat tradicionale përfshijnë një metodë vlerësimi probabiliteti të bazuar në të dhëna historike, vlerësim të plotë të rrezikut nga përmbytjet, vlerësim të rrezikut nga përmbytjet duke integruar vëzhgimin nga larg (remote sensing) dhe një sistem informacioni gjeografik (GIS), si dhe modelin konceptual të burimit-rrugës-

receptorit. Për Basenin e Vjosës, janë identifikuar disa çështje për përmirësim, të cilat trajtohen si kërkesa për menaxhimin integruar të basenit të lumit në të ardhmen; (i) stacione hidrometeorologjike digjitale të aksesueshme nga të gjitha institucionet dhe rritja e kapaciteteve teknike dhe operacionale, (ii) përmirësimi i ndarjes së të dhënave për të gjithë aktorët përgjegjës dhe (iii) menaxhimi i koordinuar i shpërndarjeve të ujit, kanaleve, lumenjve dhe strukturave që lidhen me ujin, i cili aktualisht shpesh ndahet midis shumë institucioneve dhe autoriteteve. Për më tepër, (iv) siguri i mirëmbajtjes së rregullt të kanaleve sekondarë ose terciarë dhe vlerësimi i stabilitetit, forcimi dhe monitorimi i digave, kanaleve dhe digave mbrojtëse janë identifikuar si çështje të rëndësishme menaxhimi, si dhe (v) shpërndarja e informacionit të koordinuar dhe implementimi i një strategjie për informacionin publik, (vi) ulja e shpyllëzimit dhe (vii) kurikula të përshtatura për menaxhimin integruar të rrezikut nga përmbytjet janë trajtuar në këtë raport.

1.1 Hyrje

Ndryshimet klimatike dhe zhvillimet socio-ekonomike po rrisin frekuencën dhe intensitetin e përmbytjeve. Menaxhimi i përmbytjeve njihet gjerësisht si një mënyrë efektive për të ulur pasojat negative, dhe një qasje më rezistente dhe të qëndrueshme për menaxhimin e përmbytjeve ka qenë objektivi në studimet e kohëve të fundit. Gjatë dekadës së fundit, tendenca e kërkimit për përmbytjet ka përjetuar një kalim nga kontrolli i përmbytjeve në qëndrueshmërinë e përmbytjeve. Përshtatja e masave të menaxhimit ka kaluar nga menaxhimi tradicional i përmbytjeve, që ofron strategji zbutëse, në menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet, që ofron një qasje adaptuese—për të përshtatur masat zbutëse, në menaxhimin e qëndrueshmërisë së përmbytjeve, që ofron një plan më të qëndrueshëm dhe rezistent për të përballuar katastrofat e përmbytjeve. Zgjidhjet natyrore për katastrofat e përmbytjeve (NbS) mund të përqendrohen në përdorimin e proceseve natyrore dhe ekosistemeve për të zbutur ndikimet e përmbytjeve, për të rritur qëndrueshmërinë dhe për të përmirësuar mirëqenien e komunitetit. Disa qasje kyçe mund të jenë: i) Restaurimi i lagunave, ii) Ripyllëzimi dhe mbjellja e pyjeve, iii) Infrastrukturë e gjelbër, iv) Restaurimi i zonave të përmbytjes, v) Menaxhimi i tokës, vi) Mburojat natyrore dhe vii) Angazhimi dhe Edukimi i Komunitetit. Zbatimi i këtyre zgjidhjeve nuk ndihmon vetëm në reduktimin e rrezikut të përmbytjeve, por gjithashtu rrit përfitimet për biodiversitetin, mbron ekosistemet dhe përmirëson qëndrueshmërinë e përgjithshme të komunitetit ndaj ndryshimeve klimatike. Në këtë raport, paraqesim gjithashtu një pasqyrë të detajuar të fushës së kërkimit mbi përmbytjet dhe rishikojmë definicionin e rrezikut, metodat e analizës së rrezikut, menaxhimin e përmbytjeve, menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet, qëndrueshmërinë e përmbytjeve dhe strategjitë përkatëse të implementimit. Ne arrijmë në përfundimin se integrimi i konceptit të qëndrueshmërisë në kuadrin e menaxhimit të rrezikut është një qasje më e mirë për drejtimet e menaxhimit të përmbytjeve në të ardhmen. Si rezultat, opsionet dhe vendimet e duhura para katastrofës, gjatë katastrofës dhe pas katastrofës do të reduktojnë në mënyrë efektive pasojat negative duke përdorur teorinë e rrezikut, qëndrueshmërisë dhe qëndrueshmërisë.

Ky kapitull është bazuar në një analizë të detajuar bibliografike të fjalëve kyçe, termave dhe afateve në kërkimin për përmbytjet. Ai ofron një vështrim të ri në kërkimin për përmbytjet në Rajonin e Lumit Vjosa (nga tani e tutje RL-V), duke shqyrtuar të dhënat ekzistuese dhe ato të reja.

1.2 Politikat dhe Kuadri Ligjor

1.2.1 Legjislacioni Kombëtar

Kuadri ligjor për përmbytjet dhe menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet në Shqipëri është i bazuar në:

- 1 Vendimi i Këshillit të Ministrave (DCM) nr. 835, datë 3 Dhjetor 2004 – Plan i Kombëtar i Emergjencave Civile
- 2 Ligji Nr. 45/2019 “Për Mbrojtjen Civile”
- 3 Ligji nr. 29/2024 “Për Menaxhimin e Integruar të Ujërave”
- 4 Ligji nr. 41/2024 “Për Planifikimin dhe Zhvillimin Territorial”
- 5 Ligji nr. 139/2015 “Për Vetëqeverisjen e Bashkive”
- 6 Projekt-Strategjia Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Katastrofat (SKRRF 2023–2030)

Sipas Strategjisë Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Katastrofat (SKRRF), institucionet përgjegjëse për menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet, përmbytjet e ujit dhe thyerjet e digave janë: Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural, e mbështetur nga bashkitë përkatëse dhe institucionet e Prefekturave të Qarqeve, si dhe Instituti i Gjeoshkencave në Universitetin Politeknik të Tiranës (UPT). Instituti i Gjeoshkencave është aktori kryesor që detekton, monitoron, analizon, parashikon, shpërndan dhe komunikon informacionet e paralajmërimeve të hershme për përmbytjet e mundshme. Kjo është e nevojshme për të forcuar dhe rritur nivelin e menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet. Këshilli Kombëtar i Ujit miraton Planet për Menaxhimin e Rrezikut nga Përmbytjet, ndërkohë që këto plane hartohen nga AMBU dhe përbëhen nga 3 komponentë:

- 1 Vlerësimi Paraprak i Rrezikut nga Përmbytjet, që çon në identifikimin e zonave ku ka mundësi për rrezik përmbytjesh ose ku përmbytjet mund të ndodhin;
- 2 Hartat e Rrezikut dhe Hartat e Rrezikut nga Përmbytjet;
- 3 Planet e Menaxhimit të Rrezikut nga Përmbytjet.

Objektivat kryesore për mbrojtjen nga përmbytjet që do të arrihen brenda një periudhe 9-vjeçare, sipas autorëve të Strategjisë Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë (SKRRF 2023–2030) përfshijnë:

- 1 Reduktimi i dëmit nga përmbytjet në më pak se 50% të atij që ka ndodhur në vitet e fundit;

- 2 Të rehabilitohen dhe modernizohen infrastrukturat e prekura dhe ato ku ka rrezik për shembje;
- 3 Të ndërtohen vepra mbrojtëse të reja, kur është e nevojshme;
- 4 Të trajnohen punonjësit e institucioneve përgjegjëse për ujitjen dhe drenazhimin në lidhje me monitorimin, projektimin, ndërtimin dhe riparimin e infrastrukturës mbrojtëse;
- 5 5. Të forcohen kapacitetet e përgjigjes ndaj përmbytjeve të forcave operative.

The NSDRR 2023-2030 foresees several Strategic Projects related to floods, early warnings, water floods and dam breaks, a good part of which are also planned in the Vjosa water basin.

1.2.2 Legjislacioni Evropian

Direktiva për Përmbytjet (Direktiva 2007/60/EC) është korniza legjislative kryesore në Bashkimin Evropian për vlerësimin dhe menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet. Kjo direktivë ka një procedurë tre-hapëshe që përfshin:

- 1 Vlerësimi i Parakohshëm i Rrezikut nga Përmbytjet
- 2 Vlerësimi i Rrezikut
- 3 Planet e Menaxhimit të Rrezikut nga Përmbytjet

Kështu, Strategjia Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë (SKRRF) është në përputhje me atë që kërkohet nga legjislacioni i propozuar Evropian.

1.3 Sfidat dhe çështjet kyçe

Në përgjithësi, vlerësimi i rrezikut nga fatkeqësitë natyrore përfshin qasje cilësore, gjysmë-sasiore dhe sasiore. Rezultati i vlerësimit cilësor është madhësia relative e rrezikut nga fatkeqësitë natyrore, si p.sh. rrezik zero, rrezik i ulët, rrezik mesatar dhe rrezik i lartë. Rezultati i vlerësimit gjysmë-sasior të rrezikut mund të shprehet si shumëzimi i shkallës së frekuencës me shkallën e pasojave. Vlerësimi sasior e konverton rezultatin e humbjes në një vlerë monetare, për të marrë një humbje të pritshme, si p.sh. humbja vjetore e pritshme (HVP) ose humbja kumulative. Për të matur me saktësi ndikimin e përmbytjeve në shoqëritë dhe ekonomitë njerëzore, vlerësimi i rrezikut nga përmbytjet ka kaluar nga një qasje cilësore në atë sasiore. Sipas nevojave të ndryshme kërkimore, vlerësimi i rrezikut nga përmbytjet mund të zgjedhë shkallën e kërkimit (pra, globale, shtetërore, rajonale, qytetare, komunitare). Gjatë realizimit të vlerësimit të rrezikut nga përmbytjet, ai mund të bëhet sipas viteve të ndryshme për të vëzhguar karakteristikat e ndryshimeve të rrezikut me kalimin e kohës. Përveç kësaj, mund të vlerësohet edhe sipas skenarëve të caktuar, si skenarët me periudha të ndryshme rikthimi përmbytjesh, skenarët e ndryshëm të zhvillimit shoqëror dhe skenarët e ndryshëm të përshtatjes ndaj përmbytjeve.

Shprehja më e përdorur e modeleve të vlerësimit të rrezikut është:

$$\text{Rreziku} = \text{Rreziku natyror (Hazard)} \times \text{Ekspozimi} \times \text{Cenueshmëria (Vulnerability)}$$

Vlerësimi i rrezikut nga përmbytjet nga këndvështrimi i rrezikut natyror, ekspozimit dhe cenueshmërisë trajton marrëdhënien midis përmbytjeve dhe qenieve njerëzore. Kjo qasje mund të identifikojë masa kundërpërgjigjeje më efektive nga këto tre komponentë, për të reduktuar rrezikun nga fatkeqësitë. Metodatat tradicionale përfshijnë një metodë vlerësimi probabilitar të bazuar në të dhëna historike, vlerësimin gjithëpërfshirës të rrezikut nga përmbytjet, vlerësimin e rrezikut nga përmbytjet duke integruar teknologjinë e vrojtimit të largët dhe sistemin e informacionit gjeografik (GIS), si dhe modelin konceptual Burimi-Rruga-Pranuesi (Source-Pathway-Receptor). Sot, në epokën e të dhënave të mëdha dhe të sintezës së qasjeve integruese të vlerësimit të rrezikut nga përmbytjet, kjo qasje po orientohet gjithnjë e më shumë drejt metodave të bazuara në skenarë. Një sintezë e qasjeve të vlerësimit të rrezikut nga përmbytjet përfshin tre treguesit: rrezikun natyror, ekspozimin dhe cenueshmërinë. Një vlerësim i rrezikut nga përmbytjet i bazuar në skenar kërkon

1 një model hidrodinamik dhe **2** një simulim të dëmeve nga përmbytjet.

1 Duke iu referuar SKRRF 2023–2030 (Strategjia Kombëtare për Zvogëlimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë), ekziston nevoja për modernizimin dhe rehabilitimin e rrjetit të stacioneve meteorologjike, mirëmbajtjen e rregullt të pajisjeve, lidhje të rregullta dhe të besueshme interneti, staf të ri të kualifikuar si hidrologë dhe meteorologë, si dhe dixhitalizimin e të dhënave me qëllim përmirësimin e Sistemit të Paralajmërimit të Hershëm në Shqipëri

2 Sipas SKRRF 2023–2030, disa prej argjaturave kanë nevojë për riparim, rehabilitim ose ridimensionim për shkak të dëmtimeve dhe erozionit natyror që kanë ndodhur gjatë dekadave të fundit.

3 Koordinimi dhe vendimmarrja kolegjiale në nivel lokal dhe kombëtar

4 Programet mësimore universitare

The flood management and the planning of flood mitigation measures is coordinated and financed by the agriculture sector in Albania. This situation is challenging, as there is the risk, that also agricultural land is targeted to be protected by active flood management, like building of dykes. This is not in line with the aims of the EU-Floods Directive, which explicitly addresses that passive flood protection has to be prioritized compared to active measures, meaning that the inundation of agriculture land (providing retention) is mandatory in terms of the EU-Floods Directive.

1.4 Menaxhimi për zgjidhjen e çështjes

Çështja 1

Sipas SKZRF 2023–2030, ka një nevojë për modernizimin dhe rehabilitimin e rrjetit të stacioneve meteorologjike, mirëmbajtjen e rregullt të pajisjeve, lidhje të besueshme të internetit, stafe të kualifikuara të reja, si hidrologë dhe meteorologë, dhe digjitalizimin e të dhënave për të përmirësuar Sistemin e Paralajmërimit të Hershëm të Shqipërisë.

Masa 1

Instalimi i stacioneve digjitale–hidrometeorologjike të aksesueshme nga të gjitha institucionet dhe rritja e kapaciteteve teknike dhe operative Përveç kësaj, sipas SKZRF 2023–2030, kapacitetet teknike dhe operative të institucioneve shqiptare për parashikimin, monitorimin dhe paralajmërimin e të dhënave hidrometeorologjike ende konsiderohen të pamjaftueshme. Instalimi i stacioneve digjitale–hidrometeorologjike do të përmirësonte jo vetëm menaxhimin e përmbytjeve dhe parandalimin e dëmeve, por gjithashtu do të ndihmonte në njohjen e sasive të ujit që kalojnë nëpër basenin e lumit Vjosa (VRB). Ky përmirësim do të mundësojë që të dhënat të jenë më të sakta dhe të disponueshme në kohë reale për të gjitha institucionet e përfshira, duke u siguruar një menaxhim më efikas dhe më të koordinuar të rrezikut nga përmbytjet. Ndryshimet klimatike do të zgjatën periudhat e tashme të thata, duke i shoqëruar ato me periudha të shkurtra me reshje intensive shiu. Njohuria dhe menaxhimi i duhur i ujit në basenin e lumit Vjosa do të ndihmojë në zhvillimin e qëndrueshëm të zonave dhe në sigurinë e përdorimit të duhur të tokës. Menaxhimi efikas i burimeve ujore, përmes mbledhjes dhe analizimit të të dhënave të sakta hidrometeorologjike, është çelësi për të parashikuar dhe menaxhuar me sukses këto ndryshime klimatike dhe për të mbrojtur ekosistemet dhe ekonominë e rajonit nga pasojat e mundshme.

Masa 2

Aspekti më i rëndësishëm do të ishte ndarja e të dhënave. Të gjitha të dhënat e mëparshme hidrometeorologjike, së bashku me të dhënat e reja që mbledhen nga stacionet e reja hidrometeorologjike, duhet të jenë të disponueshme publikisht pa asnjë kufizim, veçanërisht për institucionet kërkimore. Të dhënat mund të menaxhohen dhe sigurohen nga një institucion përgjegjës, si IGJEO (Instituti i Gjeoshkencave, Energjisë, Ujit dhe Mjedisit), që do të garantojë transparencën dhe aksesin e të dhënave për kërkime dhe analizë të mëtejshme.

Çështja 2

Zgjidhje afatgjata për sigurinë dhe zhvillimin e qëndrueshëm

Masa 1

Për të siguruar sigurinë dhe zhvillimin e qëndrueshëm, është thelbësore që planifikimi, përdorimi i tokës dhe veprimet e njerëzve të marrin parasysh rreziqet e mundshme nga përmbytjet. Zgjidhja kryesore afatgjatë përbëhet nga mbajtja e zonave urbane jashtë fushave të lumenjve të prirur për përmbytje. Ndërkohë që planifikimi i përdorimit të tokës për reduktimin e rrezikut nga përmbytjet është diskutuar gjerësisht në literaturë, ende mungon një qasje e mirëpërcaktuar për planifikimin e përdorimit të tokës me fokus në mitimin e përmbytjeve dhe ekzekutimin e tij në Shqipëri. Një mangësi e theksuar është mungesa e planifikimit të përdorimit të tokës në bazë të rrezikut, e shoqëruar me evolucionin rastësor të modeleve të mbulimit të tokës në vend. Një aspekt i rëndësishëm i Reduktimit të Rrezikut nga Fatkeqësitë (RRF) është zbatimi i planifikimit të përdorimit të tokës të bazuar në rrezik dhe rregullore për të reduktuar shkaqet themelore të fatkeqësive dhe humbjeve të tyre të mundshme. Integrimi i DRR në planifikimin urban të përdorimit të tokës duhet të vendoset si një veprim prioritar. Planifikimi i përdorimit të tokës ka një rol thelbësor në ruajtjen e infrastrukturës dhe pasurive, ku planifikuesit e përdorimit të tokës promovojnë ndërtimin e ndërtesave rezistente larg zonave të prirura ndaj përmbytjeve për të avancuar sigurinë e komunitetit.

Masa 2

Dëmtimi i pyjeve është një problem i madh që shkakton rritje të erozionit, veçanërisht në formacionet gjeologjike të brishta si Flyshi, i përbërë nga shtresa rëre dhe argjile. Kjo kontribuon në humbjen e disa hektarëve tokë, e cila mund të përdorej mirë për qëllime bujqësore dhe për blegtori. Mungesa e pyjeve dhe e vegjetacionit në kodrat përgjatë lumenjve të Vjosës do të thotë që në rast të reshjeve intensive gjatë periudhave të shkurtra, të cilat përforcohen gjithashtu nga ndryshimi i klimës, e gjithë sasia e ujit të shiut arrin në shtratin e lumit të Vjosës brenda një kohe shumë të shkurtër. Ujërat sipërfaqësorë, të cilët nuk kanë hasur në asnjë lloj rezistence në kodra, do të rrisin ndjeshëm numrin e rrjedhjeve poshtë lumenjve duke krijuar përmbytje më të shpeshta dhe më të mëdha të Lumit Vjosa në të ardhmen për shkak të ndryshimit të klimës.

Në këtë kapitull, paraqiten përgjigjet e mundshme dhe të nevojshme të menaxhimit, të bazuara në analizën GAP, për temën e përmbytjeve dhe menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet në basenin e Vjosës.

○ Çështja 3

Koordinimi dhe vendimmarrja kolegjiale në nivelin lokal dhe kombëtar

○ Masa 1

Sigurimi i menaxhimit të koordinuar të derdhjeve të ujit, kanaleve, lumenjve dhe strukturave të lidhura me ujë, të cilat aktualisht shpesh janë të ndara mes shumë institucioneve dhe autoriteteve. Koordinimi dhe vendimmarrja kolegjiale në nivel lokal dhe kombëtar është thelbësore për të vendosur objektiva të matshme për zgjidhjen e problemeve. Përveç kësaj, masa efektive për ndarjen e informacionit dhe njoftimin e hershëm janë thelbësore për lehtësimin dhe, në disa raste, parandalimin e përmbytjeve që mund të ndodhin nga grumbullimi i ujit në nivele të larta.

Përhapja e koordinuar e informacionit dhe

Masa 2

zbatimi i një strategjie informacioni për publikun janë të rëndësishme për ruajtjen e jetëve dhe pasurive në zonat me rrezik të lartë.

○ Çështja 4

Sipas SKZRF 2023–2030, disa nga digat kërkojnë riparim, rehabilitim ose rritje për shkak të shkatërrimit dhe erozionit natyror që kanë ndodhur gjatë dekadave të fundit.

○ Masa 1

Sigurimi i mirëmbajtjes së rregullt të kanaleve sekondare ose të tretë dhe vlerësimi i qëndrueshmërisë si dhe forcimi dhe monitorimi i digave, kanaleve, mbrojtjeve etj.

○ Çështja 5

Kurrikulat universitare

○ Masa 1

Masat e tjera kyçe përfshijnë: zhvillimin e kurrikulave universitare lidhur me menaxhimin e baseneve lumore dhe reduktimin e rrezikut nga përmbytjet; bashkëpunimin me vendet fqinje për adresimin e menaxhimit të përmbytjeve; dhe përmirësimin e njohurive teorike të stafit të qeverisjes vendore në fusha si menaxhimi i burimeve të ujit dhe reduktimi i rrezikut nga përmbytjet.

Furnizimi me ujë dhe trajtimi i ujërave të zeza

Prof. Asoc. Klodian Muço

Universiteti Katolik "Zoja e Këshillit të Mirë"

Përmbledhje Ekzekutive

Ky raport teknik mbi furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të ndotura në Pellgun e Lumit Vjosa është përgatitur brenda kuadrit të Projektit ESPID4Vjosa, i zbatuar nga Euronatur dhe EcoAlbania, me mbështetje financiare nga Agjencia Austriake për Zhvillim (AAZH). Objektivi i këtij studimi është të vlerësojë gjendjen aktuale të ekosistemit të Lumit Vjosa dhe të identifikojë faktorët që kontribuojnë në përkeqësimin e tij. Studimi fokusohet në ndotjen e ujit, me objektivin për të identifikuar burimet kryesore të ndotjes dhe për të propozuar masa konkrete për rehabilitimin e Lumit Vjosa dhe mbrojtjen e tij si një nga ekosistemet më të rëndësishme të Evropës. Ndotja, e shkaktuar kryesisht nga aktivitetet industriale dhe bujqësore si dhe burimet urbane, ka potencialin për të shkatërruar habitatet dhe për të dëmtuar lumin Vjosa. Për më tepër, ajo ngre shqetësime për qëndrueshmërinë e shërbimeve të tij të vlefshme ekosistemike, përfshirë furnizimin me ujë të pijshëm, rregullimin e klimës dhe mbështetje për turizmin. Kontaminimi i burimeve ujore është një kërcënim i madh për ofrimin e shërbimeve thelbësore, me pasoja të konsiderueshme negative për stabilitetin ekonomik dhe cilësinë e jetës së komuniteteve lokale. Një shqyrtim i të dhënave nga entitetet lokale të vendosura përgjatë Luginës së Lumit Vjosa tregon se bashkitë në fjalë përballen me sfida të mëdha në aspektin e financimit të ndërtimit dhe mirëmbajtjes së impianteve të trajtimit të ujërave të ndotura dhe infrastrukturës për menaxhimin e mbetjeve të ngurta.

Prandaj, është e qartë se kërkohet investim nga entitetet publike qendrore. Megjithëse është bërë përparim në identifikimin dhe alokimin e fondeve për ndërtimin e impianteve të trajtimit të ujërave të ndotura në Luginën e Lumit Vjosa, nisja e këtyre alokimeve ende nuk ka ndodhur. Dështimi për të zgjidhur në kohë problemet e ndotjes nga ujërat e ndotura dhe furnizimit me ujë mund të ketë kosto të konsiderueshme për banorët që jetojnë përgjatë pellgut. Këto përfshijnë rritjen e shpenzimeve për shëndetin për shkak të ndotjes, si dhe humbjen e të ardhurave nga turizmi. Kjo e fundit ngrihet nga degradimi i ekosistemit, i cili largon turistët dhe zvogëlon të ardhurat nga ky sektor i rëndësishëm i ekonomisë së vendit. Kontaminimi i burimeve ujore dhe përdorimi i tyre më pas në praktikat bujqësore mund të shkaktojë kontaminim të tokës, i cili nga ana e tij mund të ndikojë në rendimentet e grurit dhe shëndetin e kafshëve që përdoren për prodhimin e qumështit dhe mishit. Për më tepër, ndotja mund të ketë një ndikim të dëmshëm në popullatat e peshqve, duke çuar në reduktimin e kapjes së peshqve dhe për pasojë, një efekt negativ në industrinë lokale të peshkimit. Për të adresuar këto sfida, rekomandohet që të bëhen investime të mëdha në ndërtimin e impianteve të trajtimit të ujërave të ndotura dhe në zbatimin e sistemeve të përmirësuara për mbledhjen dhe trajtimin e mbetjeve të ngurta. Po ashtu, rekomandohet që legjislacioni që lidhet me furnizimin me ujë për zonat residenciale dhe përdorimin dhe shpërndarjen e ujërave të ndotura nga burime bujqësore dhe industriale në lumej të rishikohet. Rekomandohet që të bëhen përpjekje për të përmirësuar bashkëpunimin me komunitetin lokal, me objektivin e zhvillimit ekonomik ekologjikisht të qëndrueshëm. Në përfundim, ky raport teknik mbi furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të ndotura në Pellgun e Lumit Vjosa identifikon mangësitë në kuadrin institucional dhe sugjeron masa që mund të zbatohen nga institucionet qendrore dhe lokale, akademia dhe qeverisja lokale përgjatë luginës në fjalë.

2.1 Hyrje

Pellgu i Lumit Vjosa është i njohur për mjedisin e tij natyror. Sidomos transporti i papenguar dhe i pakufizuar i sedimentit nga burimet e tij deri në bregdetin Adriatik, dhe se ngushtimi anësor është dhënë vetëm nga format e luginës, ka lejuar dhe ende lejon formimin e një sistemi unik dinamik lumenjsh. Megjithatë, përveç kësaj morfologjie lumenjsh të paprekur dhe morfodinamike lumenjsh, vendbanimet, të cilat janë kryesisht të dislokuara nga fushat aktive të përmytjes, kanë shumë pak ose pothuajse asnjë trajtim të ujërave të ndotura. Kështu, ka një sfidë të madhe për mjedisin aktual akuatik dhe semi-akuatik nga ky lëshim i vazhdueshëm i ndotësve në kanalin aktiv. Qëllimi i këtij kapitulli është të përmbledhë këto sfida në detaje duke i reflektuar gjithashtu me legjislacionin kombëtar dhe të BE-së ekzistues. Bazuar në këtë vlerësim, do të prezantohet një listë masash dhe strategjish zbutëse.

2.2 Politikat dhe Kuadri Ligjor

2.2.1 Legjislacioni Kombëtar

Qeveria e Shqipërisë, e fokusuar në integrimin evropian si objektiv të saj, ka punuar për të harmonizuar legjislacionin me kuadrin ligjor të BE-së dhe synon të vendosë përgjegjësi të qarta për zbatimin e Acquis të BE-së. Prandaj, në fushën e monitorimit të ujërave, është bërë përparim drejt transpozimit të Direktivës Kuadër për Ujërat të BE-së (2000/60/EC), siç është administrata shqiptare e ujërave dhe Ligji Nr. 9115, datë 24.7.2003, »Për Trajtimin Mjedisor të Ujërave të Ndotura«, i cili synon të mbrojë mjedisin dhe shëndetin e njeriut nga ndikimi negativ i ujërave të ndotura, duke përcaktuar gjithashtu rregulla për trajtimin mjedisor dhe detyrime për ndotësit. Përmes miratimit të Ligjit Kombëtar nr. 29/2024 »Për Burimet Ujore«, Agjencia Kombëtare për Menaxhimin e Burimeve Ujore është institucioni përgjegjës për menaxhimin, sigurimin dhe përdorimin racional të burimeve ujore, si dhe për zhvillimin dhe zbatimin e planeve të menaxhimit.

Miratimi i vendimit të Këshillit të Ministrave (Nr. 662), datë 21.09.2016 »Për miratimin e tarifave për shfrytëzimin/përdorimin e ujit dhe shkarkimet e lëngshme« konsiderohet pjesë e përparimit të administratës kombëtare të ujërave. Nga këto Ligje dhe vendime të Këshillit të Ministrave, mund të vërehet se Shqipëria ka një kuadër ligjor relativisht të plotë, por zbatimi dhe forcimi i ligjshmërisë nga institucionet publike dhe private mbetet ende një sfidë. Për këtë qëllim, është e nevojshme që legjislacioni parësor (ligji) të plotësohet me legjislacionin dytësor (udhëzime dhe vendime), për të mundësuar zbatimin efektiv të objektivave ligjore. Bashkitë, sipas ligjit nr. 139/2015 »Për vetëqeverisjen vendore«, janë të detyruara të përmbushin shërbimet e furnizimit me ujë, trajtimit të ujërave të ndotura, si dhe menaxhimit të mbetjeve të ngurta dhe zhvillimit rural. Nenet 23, 26 dhe 27 të këtij ligji theksojnë veçanërisht rolin e bashkive të vendit në prodhimin, trajtimin, transmetimin dhe furnizimin me ujë të pijshëm.

Gjithashtu, bashkitë janë të detyruara të mbledhin, të largojnë dhe të trajtojnë ujin e ndotur dhe ujin e shiut në rast përmytjesh. Paralelisht, bashkitë mbajnë përgjegjësi për mirëmbajtjen e cilësisë së ujit dhe infrastrukturës së përdorur për administrimin dhe përdorimin e ujërave që janë në juridiksionin e tyre, siç përcaktohet në nenet 26 dhe 27. Në luginën e Vjosës, ashtu si në të gjithë vendin, bashkitë janë përgjegjëse për garantimin e furnizimit të banorëve me ujë të pijshëm. Për më tepër, ato janë gjithashtu përgjegjëse për trajtimin e ujërave të ndotura dhe kanalizimeve. Mungesa e kapaciteteve financiare dhe burimeve për ndërtimin e infrastrukturës së nevojshme për mbledhjen dhe trajtimin e ujërave të ndotura urbane e bën të pamundur trajtimin adekuat të ujërave për të gjitha bashkitë e vendosura përgjatë luginës së Vjosës. Nëse bashkitë janë përgjegjëse për furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të përdorura/ujërave të ndotura në nivel vendor, ligji nr. 29/2024 përcakton strukturat organizative që do të merren me menaxhimin e pellgeve ujore, në nivel qendror dhe lokal, të cilat janë: Këshilli i Ministrave, Këshilli Kombëtar i Ujit (niveli qendror), Agjencia për Menaxhimin e Burimeve Ujore (niveli qendror), Këshilli i Basenit Ujor (niveli lokal – i pellgut), Zyra e Administrimit të Basenit Lumor (dega territoriale e Agjencisë për Menaxhimin e Burimeve Ujore) (Figura 1).

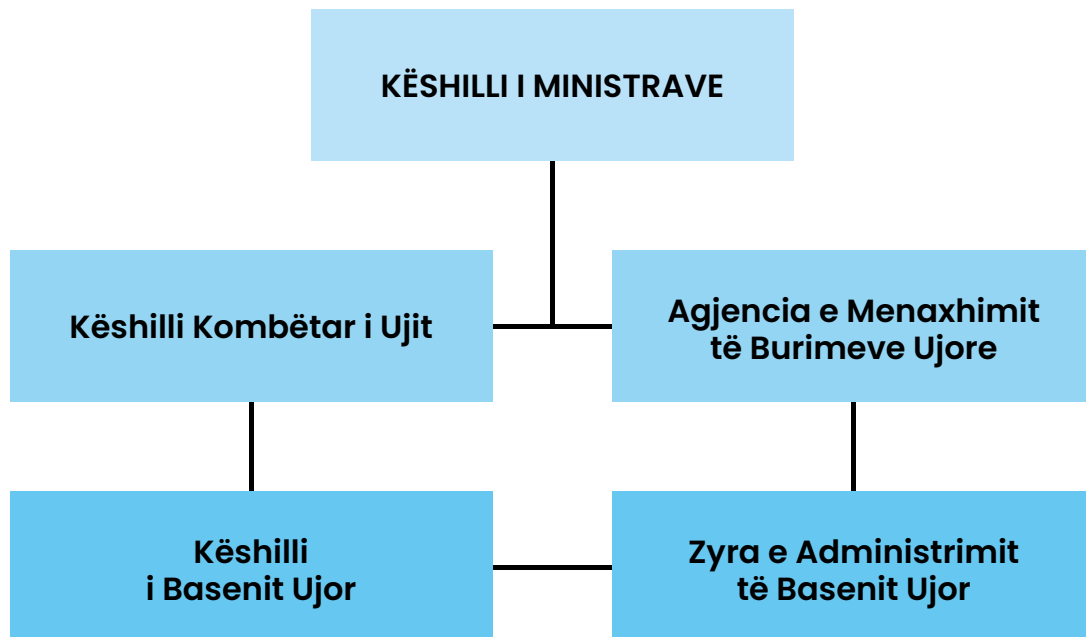

Figura 1: Organizimi administrativ i menaxhimit të ujërave në Shqipëri.

Këshilli i Ministrave miraton përbërjen dhe funksionimin e dy organeve qendrore: Këshillin Kombëtar të Ujit dhe Agjencinë për Menaxhimin e Burimeve Ujore, si dhe strategjinë e menaxhimit të integruar të burimeve ujore dhe planet e menaxhimit të pellgjeve ujore. Këshilli Kombëtar i Ujit është organi qendror vendimmarrës, përgjegjës për administrimin dhe menaxhimin e burimeve ujore. Këshilli Kombëtar i Territorit dhe Ujit është një organ kolegjal i kryesuar nga Kryeministri dhe merret me çështje që lidhen me administrimin dhe menaxhimin e burimeve ujore.

Agjencia për Menaxhimin e Burimeve Ujore është një person juridik publik, i cili financohet nga buxheti i shtetit dhe nga çdo burim tjetër ligjor. Agjencia për Menaxhimin e Burimeve Ujore është e organizuar në nivel qendror dhe në nivel pellgu lumor, përmes zyrave të administrimit të pellgjeve ujore. Agjencia harton dhe zbaton politika, strategji, plane, programe dhe projekte që kanë për qëllim menaxhimin e burimeve ujore, ruajtjen sasore dhe cilësore të tyre, si dhe konsolidimin e mëtejshëm; përgatit planet e menaxhimit të pellgjeve ujore, planet ose programet për menaxhimin e rrezikut nga përmytjet dhe instrumente të tjera të menaxhimit të përcaktuara në dispozitat e këtij ligji; siguron koordinimin e dispozitave të këtij ligji në lidhje me përmbushjen e objektivave mjedisore dhe veçanërisht të programeve të masave me autoritetet e tjera përkatëse.

Këshilli i Pellgut Lumor mban përgjegjësinë për menaxhimin e burimeve ujore brenda pellgut të përcaktuar lumor. Ky Këshill është përgjegjës për sigurimin e ruajtjes dhe shfrytëzimit optimal të burimeve ujore brenda këtij pellgu, në përputhje me planin e menaxhimit të atij pellgu specifik. Gjithashtu, ai siguron shpërndarjen e drejtë të burimeve ujore brenda pellgut, sipas përdorimit të tyre të synuar, si dhe menaxhimin dhe administrimin efikas të tyre, në përputhje me planin e menaxhimit të atij pellgu lumor. Për më tepër, Këshilli garanton mbrojtjen e burimeve ujore nga ndotja, keqpërdorimi dhe dëmtimet që mund të ndikojnë në cilësinë dhe sasinë e tyre.

2.2.2 Legjislacioni Evropian

Direktiva Kuadër e Ujërave e Bashkimit Evropian (EKU)

Parlamenti Evropian dhe Këshilli i Bashkimit Evropian miratuan Direktiven 2000/60/EC më 23 tetor 2000, duke krijuar kështu një kuadër për veprimet e Bashkimit Evropian në fushën e politikës së ujërave. Që nga viti 2000, kjo direktivë ka përbërë instrumentin kryesor ligjor për mbrojtjen e burimeve ujore në Evropë. Direktiva zbatohet për ujërat e brendshme, kalimtare dhe bregdetare sipërfaqësore, si dhe për ujërat nëntokësore, duke siguruar një qasje të integruar të menaxhimit të ujërave, duke respektuar integritetin e ekosistemeve të plota. Kjo arrihet përmes rregullimit të ndotësve individualë dhe përcaktimit të standardeve rregullatore përkatëse. Direktiva bazohet në një qasje të pellgjeve lumore, që siguron që shtetet fqinje të bashkëpunojnë për menaxhimin e lumenjve të përbashkët dhe trupave të tjerë ujëra. Ajo kërkon që shtetet anëtare të përdorin planet e menaxhimit të pellgjeve lumore (PMPL) dhe Programet e Masave (PoM) për mbrojtjen dhe, kur është e nevojshme, rivendosjen e trupave të ujërave, me objektivin për të arritur një status të mirë dhe për të parandaluar përkeqësimin. Termi “status i mirë” nënkupton një status të favorshëm kimik dhe ekologjik. Direktiva përbën një dokument themelor në kontekstin shqiptar, duke ofruar një kuadër për formulimin e planeve të menaxhimit të pellgjeve lumore në nivel kombëtar.

Direktiva të tjera në fushën e cilësisë së ujërave:

- 1** Direktiva 2006/118/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 12 Dhjetorit 2006 për mbrojtjen e ujërave nëntokësore nga ndotja dhe përkeqësimi; Kjo Direktivë thekson që ujërat nëntokësore janë një burim natyror i rëndësishëm që duhet mbrojtur nga degradimi dhe ndotja kimike. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për ekosistemet që varen nga ujërat nëntokësore dhe përdorimin e ujërave nëntokësore për furnizimin me ujë për përdorim njerëzor.
- 2** Direktiva (BE) 2016/2284 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 14 Dhjetorit 2016 për uljen e emisioneve kombëtare të disa ndotësve atmosferikë, duke ndryshuar Direktivat 2003/35/EC dhe duke hequr Direktiven 2001/81/EC. Përshtatja e kësaj Direktive ka si qëllim miratimin dhe përditësimin e programeve kombëtare për kontrollin e ndotjes së ajrit, duke përfshirë analizën që mbështet identifikimin e politikave dhe masave.

- 3 Direktiva 2013/39/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 12 Gushtit 2013 që ndryshon Direktivat 2000/60/EC dhe 2008/105/EC në lidhje me substancat prioritare në fushën e politikës së ujërave;
- 4 Rregullorja (BE) 2020/741 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 25 Majit 2020 për kërkesat minimale për riberjen e ujit.

2.3 Sfidat dhe çështjet kyçe

Si një kandidat për anëtarësim në BE, Shqipëria është e detyruar të plotësojë objektivat e përcaktuara në Direktiven e BE-së për Menaxhimin e Integruar të Ujërave (IWRM). Edhe pse është bërë përparim drejt përputhshmërisë me direktivën, nevojiten përpjekje të mëtejshme për të siguruar përputhshmëri të plotë. Kjo do të kërkojë zhvillimin institucional dhe koordinim efektiv në nivelet lokale, rajonale dhe qendrore. Edhe pse kuadri ligjor për IWRM është miratuar, ekzistojnë çështje të tjera si integrimi i aktiviteteve të IWRM në sektorë të tjerë, si bujqësia dhe industria; sistemi i monitorimit dhe ndërgjegjësimi i komunitetit për mënyrën se si të sillen me këtë qasje të re menaxhimi, janë të gjitha konsiderata të rëndësishme. Më në detaje, këto probleme kryesore në IWRM mund të identifikohen:

Mungesa e Planit të Menaxhimit të Basenit

Në zhvillimin e një Plani të Menaxhimit të Pellgjeve Lumore, është thelbësore të njohim që Shqipëria është një kandidat për anëtarësim në Bashkimin Evropian dhe se BE ka kërkesa specifike për një plan të tillë. Ndërkohë që hartimi (dhe miratimi i mëvonshëm) i këtyre planeve është përfunduar për shumicën e sistemeve ujore të Shqipërisë, kjo nuk është rasti për pellgun lumor të Vjosës. Karakteristikat e lumit Vjosa kanë paraqitur një sfidë të rëndësishme në hartimin dhe miratimin e Planit të Menaxhimit të Pellgjeve të Vjosës, i cili është në fazën e përgatitjes. Megjithatë, shtyrja e Planit të Menaxhimit të Lumit Vjosë paraqet një rrezik të mundshëm, pasi mungesa e një plani të plotë paraqet pengesa për arritjen e një ekuilibri të harmonizuar midis objektivave të ruajtjes dhe nevojave të komuniteteve lokale dhe bujqësisë rajonale. Pa një plan të qartë, nuk ka një strategji të unifikuar për të udhëhequr vendimet në lidhje me përdorimin e ujit, mbrojtjen e habitateve ose zhvillimin e qëndrueshëm. Ja disa nga çështjet kryesore dhe rreziqet e mundshme që rrjedhin nga mungesa e një plani të tillë: Praktika të fragmentuara të përdorimit të ujërave; Rrezik për biodiversitetin dhe ekosistemet; Mungesa e udhëzimeve për zhvillimin e infrastrukturës; Mungesë mundësish për zhvillim ekonomik të qëndrueshëm.

Mungesa e Institucioneve/Përmirësimi i Kuadrit Institucional

Parimet e IWRM kërkojnë krijimin e një kuadri institucional të mirëpërcaktuar që përcakton qartë dhe ndan përgjegjësitë dhe rolet për hartimin dhe zbatimin e aktiviteteve operacionale dhe rregullatore, ndërkohë që promovon koordinimin mes autoriteteve përkatëse. Nga një këndvështrim institucional, menaxhimi i burimeve ujore në Shqipëri ka çuar në përgjegjësi të mbivendosura mes institucioneve të nivelit qendror dhe atij lokal, duke rezultuar në një sektor ujor të fragmentuar me aktivitete të paspecifikuara dhe mungesë transparence.

Mungesa e koordinimit ndërsektorial

Koordinimi efektiv ndërsektorial është thelbësor për IWRM. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për politikën që lidhen me ujin dhe mjedisin, shëndetin, energjinë, bujqësinë, industrinë, planifikimin hapësinor dhe përdorimin e tokës. Kjo kërkon bashkëpunim në nivele të shumta midis grupeve të interesit dhe një bashkëpunim më të madh ndërkufitar mes shteteve për përdorimin e burimeve ujore.

Mungesa e të dhënave dhe informacionit

Parimet e IWRM dhe politikën mjedisore të BE kërkojnë zhvillimin në kohë të politikave të ujit, të dhënave dhe informacionit që janë të qëndrueshëm, të krahasueshëm dhe të shkëmbyeshëm. Kjo është e nevojshme për vlerësimin dhe përmirësimin e politikave dhe menaxhimit të ujërave. Koordinimi efikas dhe shkëmbimi i informacionit midis furnizuesve të lidhur me ujin, mbledhësve të të dhënave dhe përdoruesve janë të nevojshme. Është e rëndësishme të theksohet se monitorimi mjedisor i vetëm nuk është i mjaftueshëm. Për shumë vjet, aktivitetet e monitorimit kanë qenë rudimentare, duke rezultuar në mungesë të të dhënave reale dhe faktike mbi statusin e burimeve ujore. Sistemi aktual i monitorimit ka mungesë të raportimeve të rregullta.

Mungesa e burimeve financiare

Mobilizimi dhe ndarja e fondeve për sektorin e ujit është një mangësi, e cila duhet adresuar. Rregullat shqiptare përfshijnë parimet e BE për politikën mjedisore, siç janë parimi “ai që ndot paguan” dhe “ai që përdor paguan”, si dhe pagesa për shërbimet mjedisore. Zbatimi i investimeve të Direktivave të BE-së, duke përfshirë investimet afatshkurtra, afatmesme dhe afatgjata, është ende në shqyrtim për të siguruar përputhshmërinë e lidhur me trajtimin e ujërave të ndotura urbane, furnizimin me ujë të pijshëm dhe menaxhimin e rrezikut të përmbytjeve.

Mangësitë ligjore

Sistemi i menaxhimit të ujërave në Shqipëri kërkon legjislacion sekondar të përshtatshëm për të menaxhuar në mënyrë efektive burimet ujore dhe për të zbatuar mekanizmat e nevojshëm. Kjo do të promovonte krijimin e kuadrove të menaxhimit të ujërave që ndihmojnë në balancimin e nevojave të përdoruesve të ujit, zonave rurale dhe urbane, dhe brezave të ardhshëm. Shumica e akteve ligjore sekondare duhet të hartohen nga ministritë përkatëse, të cilat mund të kenë detyra të tjera shtesë. Për t'u përputhur me kërkesat e Direktivave të BE-së dhe për të adresuar aspekte të rëndësishme, ligji do të kërkonte akte ligjore sekondare, përfshirë:

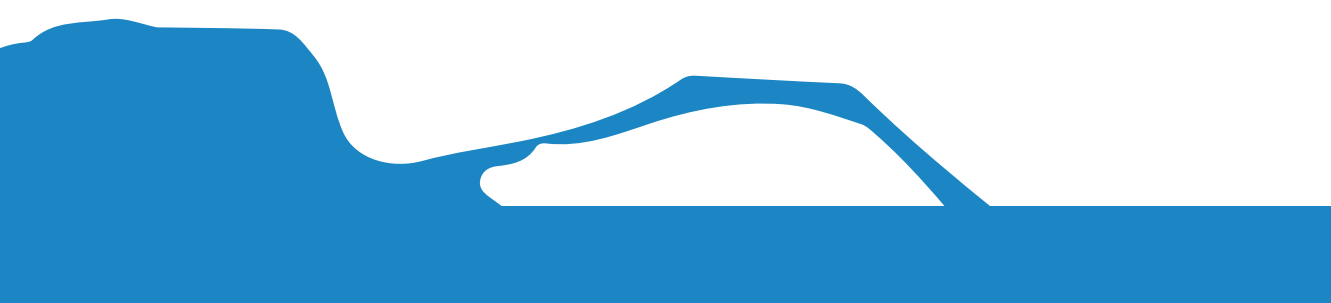
- 1** monitorimin e gjendjes së ujërave detare, ujërave sipërfaqësore, ujërave nëntokësore dhe zonave të mbrojtura.
- 2** menaxhimin e ujërave natyrore si ujërat kurative, minerale dhe gjeotermale.
- 3** mund të vendosen sanksione dhe dënime për mos përputhshmërinë me ligjin, veçanërisht në rastet e ndotjes së burimeve natyrore, ujërave kurative, minerale dhe gjeotermale.

Mungesat në burimet njerëzore

Këto mangësi lidhen me kapacitetet dhe aftësitë e autoriteteve përkatëse për të përballuar zbatimin e IWRM. Kjo përfshin kombinimin e një sërë detyrash, të cilat mund të përfshijnë aktivitete të ndryshme, duke kërkuar kapacitete administrative për çështje si përdorimi i ujit, kontrolli i ndotjes, monitorimi, menaxhimi financiar, etj.

Angazhimi i kufizuar i grupeve të interesit

Angazhimi i aktorëve lokalë në angazhimin aktual të Shqipërisë nuk është i rëndësishëm në terma të kontributeve të mëdha për hartimin dhe zbatimin e praktikave të përbashkëta. Strategjia IWRM përfshin një raund konsultimesh me palët e interesuara për të angazhuar aktorët privatë dhe të tjerë që kanë një rol në arritjen e rezultateve ose që preken nga vendimet lidhur me ujin. Rritja e ndërgjegjësimit publik dhe promovimi i diskutimeve mbi rreziqet dhe kostot e lidhura me disponueshmërinë e ujit dhe ndotjen mund të ndihmojnë në krijimin e një marrëveshjeje për përgjegjësinë dhe financimin, duke çuar në përmirësimin e qëndrueshmërisë së burimeve.

2.4 Përgjigja e menaxhimit për adresimin e çështjes

Çështja 1

Mungesa e të dhënave dhe informacionit

Masa 1

Kanale të Qarta Komunikimi: Përcaktoni dhe komunikoni kanale të qarta për shkëmbimin e informacionit ndërmjet organizatave të ndryshme. Kjo mund të përfshijë takime të rregullta të grupeve, përditësime përmes emailit, mjete bashkëpunimi, ose platforma të dedikuara të komunikimit.

Masa 2

Mjete Bashkëpunimi që përdorin teknologjinë për të lehtësuar komunikimin dhe bashkëpunimin. Kjo mund të përfshijë softuer për menaxhimin e projekteve, depozita dokumentesh të përbashkëta, platforma të mesazheve të shpejta dhe mjete për video-konferenca për të mundësuar komunikimin në kohë reale dhe ndarjen e dokumenteve.

Masa 3

Ofrimi i Trajnimit për të siguruar që punonjësit të kenë aftësitë dhe trajnimin e nevojshëm për të përdorur në mënyrë efektive mjetet e komunikimit dhe bashkëpunimit, duke ofruar mbështetje dhe burime të vazhdueshme për t'i ndihmuar ata të përballen me sfidat dhe të maksimizojnë produktivitetin.

Çështja 2

Mungesa e koordinimit ndërsektorial

Masa 1

Komitetet ose Grupet e Punës që përfshijnë përfaqësues nga secili sektor. Këto grupe mund të lehtësojnë komunikimin e rregullt, bashkëpunimin dhe marrjen e vendimeve të përbashkëta mbi çështjet që ndërthuren mes sektorëve.

Masa 2

Përshtatja dhe Koherenca e Politikave mes politikave sektorale, rregulloreve dhe kuadrove institucionale për të minimizuar objektivat në kundërshtim dhe për të promovuar sinergjitë. Rishikoni politikat dhe rregulloret ekzistuese për të identifikuar barrierat për koordinimin ndërsektorial dhe për të eksploruar mundësitë për harmonizim dhe integrim.

Masa 3

Strukturat e Qeverisjes Pjesëmarrëse që përfshijnë sektorë të ndryshëm dhe nivele të ndryshme të qeverisë në proceset e vendimmarrjes.

Çështja 3

Mungesa Institucionale

Masa 1

Objektiva dhe Qëllime të Qarta: Sigurohuni që të gjitha institucionet e përfshira të kenë një kuptim të qartë të objektivave dhe qëllimeve të përbashkëta.

Masa 2

Mekanizmat e Koordinimit, si komitetet, grupet e punës, të lehtësojnë bashkëpunimin dhe komunikimin ndërmjet institucioneve.

Masa 3

Role dhe Përgjegjësi: Sqaroni rolet dhe përgjegjësitë e çdo institucioni të përfshirë për të minimizuar mbivendosjen dhe kopjimin e përpjekjeve. Përcaktimi i roleve ndihmon në parandalimin e konfuzionit dhe rrit përgjegjshmërinë.

Masa 4

Krijimi i Kanaleve të Komunikimit, duke përfshirë takime, forume, dhe platforma elektronike të komunikimit.

Në përmbledhje, duhet të renditen përgjigjet e mëposhtme të menaxhimit për të adresuar furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të zeza.

Çështja 4

Angazhimi i kufizuar i grupeve të interesit

Masa 1

Identifikimi i palëve kyçe të interesit: Identifikoni grupet kyçe të interesit që janë të rëndësishme për organizatën. Kjo mund të përfshijë shoqata industriale, grupe mbrojtëse, organizata komunitare ose agjenci qeveritare. Kuptimi i interesave dhe shqetësimeve të tyre është thelbësor për angazhimin efektiv.

Masa 2

Përshtatja e komunikimit: Përshtatni përpjekjet e komunikimit për t'u përshtatur me interesat dhe prioritetet e grupeve të ndryshme të interesit. Përdorni mesazhe dhe kanale të targetuara që ka më shumë mundësi të arrijnë dhe angazhojnë secilin segment të palëve të interesuara në mënyrë efektive

Masa 3

Krijimi i platformave për dialog: Krijoni platforma ose forume për dialog ku palët e interesuara mund të mblidhen për të diskutuar çështje të përbashkëta, për të ndarë perspektiva dhe për të bashkëpunuar në zgjidhje. Kjo mund të përfshijë takime me palët e interesuara, punëtori ose forume online

Masa 4

Demonstrimi i ndikimit: Tregimi i ndikimit të angazhimit të palëve të interesuara mund të ndihmojë në motivimin e pjesëmarrjes së vazhdueshme. Ndani histori suksesi, studime rastesh ose dëshmi që theksojnë rezultatet pozitive që kanë dalë nga bashkëpunimi me grupet e interesit.

Çështja 5

Mangësitë ligjore

Masa 1

Kryeni një rishikim të plotë të ligjeve, rregulloreve dhe politikave ekzistuese për të identifikuar çdo boshllëk, pasaktësi, ose dispozita të vjetruara. Kjo përfshin analizimin e kuadrit ligjor në përputhje me standardet përkatëse, praktikat më të mira dhe tendencat në rritje.

Masa 2

Konsultimi me palët e interesuara, përfshirë ekspertët ligjorë, agjencitë qeveritare, organizatat e shoqërisë civile dhe palët e prekura, për të mbledhur inpute dhe perspektiva mbi mangësitë ligjore. Kjo mund të ndihmojë në identifikimin e fushave shqetësuese dhe mundësive për zgjidhje.

Masa 3

Propozoni dhe mbështesni reforma ligjore për të adresuar mangësitë ligjore të identifikuara. Kjo mund të përfshijë hartimin e ligjeve të reja, ndryshimin e atyre ekzistuese, ose shfuqizimin e dispozitave të vjetruara për të siguruar përputhshmërinë me standardet ndërkombëtare dhe praktikat më të mira.

Masa 4

Bashkëpunimi ndërkombëtar: Bashkëpunoni me partnerë ndërkombëtarë, si shtete të tjera, organizata rajonale dhe institucione shumëpalëshe, për të shkëmbyer praktikat më të mira dhe përvojat në adresimin e mangësive ligjore. Kjo mund të ndihmojë në shfrytëzimin e ekspertizës dhe burimeve të jashtme për të mbështetur përpjekjet vendase

Çështja 6

Mungesa financiare

Masa 1

Jepni prioritet objektivave bazuar në rëndësinë dhe urgjencën e tyre për përputhshmërinë. Përqendroni burimet për të zbatuar objektivat që kanë ndikimin më të madh në menaxhimin e ujit.

Masa 2

Shpërndani fondet bazuar në masën 1 për të mbuluar kostot e lidhura me përputhshmërinë, përfshirë trajnimin e stafit, përmirësimet teknologjike dhe tarifat ligjore

Masa 3

Kërkoni mundësi financimi duke eksploruar mundësitë e financimit që ofrohen nga BE ose burime të tjera për të mbështetur sektorin e ujit. Kjo mund të përfshijë grante, subvencione, ose programe financimi.

Çështja 7

Mungesa në burimet njerëzore

Masa 1

Fokusimi në funksionet kyçe: Identifikoni funksionet kyçe dhe jepni prioritet stafit dhe burimeve përkatëse. Thjeshtoni aktivitetet jo-kryesore ose konsideroni t'i nxirrni tek ofruesit e palëve të treta për të ulur kostot, duke ruajtur fokusin në operacionet thelbësore.

Masa 2

Trajnimi dhe aftësitë shumë-funksionale: Trajno punonjësit për të kryer role ose detyra të ndryshme brenda organizatës (veçanërisht identifikimin dhe llogaritjen e rrezikut nga përmbytjet). Kjo rrit fleksibilitetin dhe qëndrueshmërinë, duke lejuar organizatën të funksionojë në mënyrë efektive me më pak burime të specializuara.

Masa 3

Përdorimi i teknologjisë dhe automatizimit: Investoni në zgjidhje teknologjike dhe automatizimi për të thjeshtuar proceset dhe për të reduktuar nevojën për punë manuale. Kjo mund të ndihmojë në balancimin e mungesës së stafit duke rritur efikasitetin dhe produktivitetin operativ.

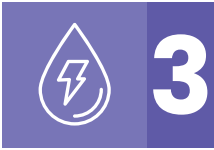

2.5 Konkluzionet

Pavarësisht vlerës së biodiversitetit dhe ekosistemit të lumit Vjosa, aktiviteti ekonomik ka shkaktuar dhe vazhdon të shkaktojë dëme të mëdha për ekosistemin e basenit të Vjosës. Aktiviteti dhe presioni i njeriut mbi burimet unike të ujit të basenit të Vjosës shkaktojnë dëme, si drejtpërdrejt për burimet natyrore ashtu edhe, në periudhën mesatare dhe afatgjatë, për aktivitetin ekonomik dhe social të popullsisë që jeton rreth basenit. Në të njëjtën kohë, ndryshimet klimatike me efekte globale po ndihen gjithashtu në rrjedhjet e ujit të Vjosës dhe ndikojnë në biodiversitetin e basenit të Vjosës. Vendet e Bashkimit Evropian, të vetëdijshme për nevojën për të ruajtur biodiversitetin dhe ekosistemet e burimeve të ujit (lumë, liqene, det), kanë paraqitur planet e tyre (përmes Direktivës 2007) me qëllim menaxhimin e përdorimit të ujit dhe, përveç kësaj, sjelljen në rast përmbytjesh (IFRM), të cilat po bëhen gjithnjë e më të shpeshta. Përgatitja dhe zbatimi i këtyre planeve nuk është një sfidë e lehtë për një vend të vogël si Shqipëria, i pasur me burime ujore. Sipas analizave të kryera, ky studim propozon prioritetet dhe rekomandimet e mëposhtme:

- 1 Adresimi i rrezikut të ujitjes** – Zbatimi i teknikave si ujitja me pikatore, mbledhja e ujit të shiut dhe metoda të tjera të kursimit të ujit ka mundësinë të lehtësojë ngarkesën mbi burimet e lumit, duke kontribuar kështu në qëndrueshmërinë e sistemit të lumit. Një tjetër zgjidhje e mundshme është krijimi i zonave buferike. Kjo qasje mund të ndihmojë në parandalimin e rrjedhjeve të bujqësisë, pasi bimësia e mbjellë përgjatë brigjeve të lumit ka kapacitetin të filtrojë ndotësit përpara se ata të arrijnë në ujë. Përfundimisht, angazhimi i komunitetit lokal dhe promovimi i zhvillimit të qëndrueshëm janë faktorë kyç. Promovimi i praktikave bujqësore të qëndrueshme dhe përfshirja e komunitetit lokal në proceset e vendimmarrjes për ruajtjen ka potencialin të përmirësojë efikasitetin e rezultateve të ruajtjes.
- 2 Ndryshimet klimatike** – kanë një ndikim të konsiderueshëm në ekosistemet e lumenjve, me pasojë që shtrihen në shumë nivele, përfshirë disponueshmërinë e ujit, cilësinë e habitateve dhe larmishmërinë e specieve. Për të adresuar këto ndryshime, strategjitë ndahen në dy kategori: veprime për adaptim dhe zbutje: a. Menaxhimi i burimeve ujore përmes krijimit të rezervuarëve gjatë periudhave të reshjeve të shumta, duke parandaluar tërheqjen e ujit, veçanërisht në sezonet e thata. b. Rinaturimi dhe ruajtja e habitateve përmes restaurimit të liqeneve dhe brigjeve dhe mbrojtjes së pyjeve ripariane.
- 3 Duke adresuar mbulimin e reduktuar të kanalizimeve** – Derdhja e ujërave të ndotura në lumenj paraqet një kërcënim të rëndësishëm për ekosistemet e lumenjve. Për të zbutur këtë ndikim negativ, është e nevojshme të investohet në ndërtimin e sistemit të ujërave të ndotura në zonat ku mbulimi është shumë i ulët ose i ulët. Për më tepër, lagunat e ndërtuara dhe infrastruktura e gjelbër janë sisteme natyrore trajtimi që filtrojnë ndotësit dhe reduktojnë ndikimin e ujërave të ndotura në lumenj duke përdorur bimësinë dhe tokën për të thithur dhe shpërbërë ndotësit. Zonat buferike ripariane (bimësia përgjatë brigjeve të lumenjve) janë gjithashtu efektive në filtrimin e ndotësve para se ata të hyjnë në ujë dhe ofrojnë habitat për faunën e egër.

- 4 Zbatimin e Planit të Menaxhimit të Basenit të Lumit Vjosa** – Ky plan përfaqëson një hap të rëndësishëm në mbrojtjen dhe menaxhimin e qëndrueshëm të këtij burimi natyror të çmuar. Duke pasur parasysh rolin kyç të planit të menaxhimit të basenit të lumit dhe mungesën e tij në rastin e lumit Vjosa, është me rëndësi të jashtëzakonshme që të hartohet dhe të nisi implementimi i këtij plani. Duke pasur parasysh karakteristikat dalluese të lumit Vjosa, është thelbësore që plani të zhvillohet në një mënyrë që të përputhet me nevojat dhe shqetësimet e të dy seksioneve të lumit, atë të kufirit dhe Parkut Kombëtar të Lumit Vjosa. Pavarësisht se është futur në fazën e diskutimit, plani ende nuk ka arritur në fazën e raportit të draftit. Në kontekstin e rritjes së vetëdijes për ndryshimet klimatike dhe ndikimin e tij në komunitetet lokale, është gjithnjë e më evidente nevoja për një qasje të integruar në menaxhimin e lumenjve. Hartimi i një Plani të Menaxhimit të Lumit Vjosa mund të ndihmojë në mbrojtjen e ekosistemeve të lumit, promovimin e praktikave bujqësore të qëndrueshme dhe zgjidhjen e konflikteve mes palëve të interesuara. Kjo do të sigurojë vazhdimësinë e jetës së këtij lumi të egër unik për brezat e ardhshëm.
- 5 Organizimin institucional** – Vështirësitë në lidhje me organizimin institucional dhe të burimeve njerëzore lidhen me koordinimin e palëve të interesuara të ndryshme, si në nivelin institucional ashtu edhe në nivelin ndërsektorial (pasi plani i menaxhimit kërkon bashkëpunimin e palëve të interesuara nga sektore të ndryshëm, dhe jo vetëm ata që janë drejtpërdrejt të përfshirë në menaxhimin e ujit). Nga ana tjetër, nëse legjislati primar është i plotë dhe në përputhje me direktivat e Bashkimit Evropian, legjislati dytësor (udhëzime, rregullore, direktiva kombëtare) që do të plotësonte legjislatin primar mungon. Burimet njerëzore janë një sfidë më e lehtë, pasi koncepti IFRM kërkon identifikimin, analizën dhe llogaritjen e rreziqeve të përmbajtjeve. Kjo kërkon burime njerëzore të trajnuara dhe të afta për të mbledhur, përpunuar dhe analizuar të dhëna statistike nga shumë sektore operacionale.
- 6 Financimi për zbatimin e planit të menaxhimit** – Një vështirësi tjetër lidhet me financimin e aktiviteteve për zbatimin e planit të menaxhimit. Në një situatë të tillë, duhet të përcaktohen prioritetet, dhe në mungesë të fondeve qendrore dhe lokale, burimet financiare duhet të kërkohen në nivelin Evropian (grante, hua ose pjesëmarrje në projekte të ndryshme zhvillimi).
- 7 Përfshirjen e komunitetit:** Përfshirja e komunitetit në mbrojtjen e ujërave të lumenjve është thelbësore për krijimin e përpjekjeve të qëndrueshme dhe efektive për ruajtjen e mjedisit. Komunitetet mund të ofrojnë njohuri lokale, burime dhe mbikëqyrje të vazhdueshme që bëjnë një ndryshim të vërtetë në ruajtjen e shëndetit të lumenjve si Vjosa. Ka shumë mundësi për përfshirjen e komunitetit, duke filluar nga përhapja e njohurive përmes seminareve, konferencave dhe formave të tjera të edukimit. Kjo ndiqet nga ofrimi i stimuljeve ose ndihmës financiare për programe ose aktivitete ekonomike që janë kryesisht të fokusuar në mbrojtjen e mjedisit dhe zhvillimin e tij të qëndrueshëm.

Hidroenergjia

Dr. Elton Qendro

Organizata për Siguri dhe

Bashkëpunim në Evropë (OSCE)

Përmbledhje Ekzekutive

Ky kapitull teknik përshkruan sektorin e energjisë së rinovueshme në Shqipëri. Analiza e të dhënave cilësore dhe statistikore tregon se Shqipëria vazhdon të mbetet shumë e varur nga importet e energjisë, sidomos në sektorin e naftës bruto. Në fushën e energjisë hidroelektrike, janë nënshkruar 252 marrëveshje koncesioni për ndërtimin dhe operimin e centraleve hidroelektrike të vogla në vend (Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore (AKBN), 2024), me 58 prej këtyre centraleve të planifikuara në Shkallën e Lumin Vjosa. Megjithatë, ka debate lidhur me numrin e saktë të lejeve të koncesionit, pasi nuk ekziston një bazë të dhënash qendrore zyrtare që regjistron të gjitha koncesionet në të gjitha fazat e zbatimit.

Përvoja e hidroenergjisë në Shqipëri është ndër më të zhvilluarat në rajon, me hidroenergjinë që përbën rreth 99% të kapacitetit të instaluar. Megjithatë, kjo situatë është ndikuar ndjeshëm nga ndryshimet klimatike, duke çuar në variabilitet të lartë dhe ndjeshmëri të madhe në prodhimin e energjisë. Në veçanti, hidroenergjia e ndërtuar në Shkallën e Lumit Vjosa (jo në kufijtë natyrorë por administrativë) përbën vetëm 0.44% të kapacitetit total të instaluar në vend për vitin 2022 (ERE, 2022). Megjithatë, nëse krahasojmë fuqinë e planifikuar në këtë basen me fuqinë totale të planifikuar për vendin, Shkalla e Lumit Vjosa do të kontribuonte me një potencial prej 261.7 MWh ose 28% të potencialit të planifikuar për t'u ndërtuar në vend. Sidoqoftë, centralet hidroenergjitike në Shkallën e Lumit Vjosa janë përballur me kundërshtime të forta nga banorët, shoqëria civile dhe figura publike, duke reflektuar sfidat në zhvillimin e hidroenergjisë në vend.

Nga ana tjetër, potenciali për energjinë diellore dhe të erës është i lartë, me një rrezatim diellor të rëndësishëm në Shqipëri. Zhvillimi i teknologjive të energjisë diellore po e shtyn politikën energjetike të qeverisë, duke e kthyer vendin në një destinacion me potencial të lartë për energjitë e rinovueshme. Planet e qeverisë për licencimin e 1.2 GW kapaciteti të ri po përparojnë pozitivisht, me 460.5 MW tashmë të licencuar dhe 300 MW të tjerë që priten të shpallen për tender deri në qershor 2024. Kjo do të rezultojë në 760.5 MW kapacitet energjie të rinovueshme të licencuar deri në vitin 2024 (Bennet, 2023).

Një kalim i shpejtë drejt kapaciteteve të reja pa një plan të përgjithshëm strategjik që merr parasysh të gjitha aspektet teknike, ekonomike, të sigurisë dhe zhvillimit mund të sjellë sfida për infrastrukturën fizike të vendit, mbiprodhimin dhe mundësitë e ndërprerjes së sistemit për shkak të mungesës së kapacitetit të transmetimit. Për më tepër, kjo mund të çojë në një bllokim financiar në sistemet e subvencioneve të feed-in dhe CfD, si dhe në probleme të sigurisë kibernetike në sektorin energjetik. Rekomandimet për të adresuar këto sfida përfshijnë rritjen e investimeve në infrastrukturën energjetike, rishikimin e politikave dhe ligjeve në sektorin e energjisë, dhe përmirësimin e bashkëpunimit me komunitetet lokale në projektet e energjisë të rinovueshme. Gjithashtu, është e nevojshme të ndërtohen kapacitete institucionale dhe teknike për të promovuar përdorimin e teknologjive të energjisë të rinovueshme në Luginën e Vjosës dhe për të zhvilluar kapacitete teknike lokale.

Në përfundim, ky raport teknik mbi energjinë hidroelektrike dhe energjitë e rinovueshme në Shqipëri, me një fokus të veçantë në Bazën e Lumit Vjosa, analizon mangësitë në tre zona prioritare dhe nëntë mungesa specifike. Po ashtu, ai sugjeron masa për institucionet, komunitetin akademik, dhe autoritetet qendrore dhe lokale për të adresuar këto çështje në mënyrë efektive.

3.1 Hyrje

Shqipëria është një vend që importon mallra dhe shërbime, me një fokus të veçantë tek importet e energjisë. Kjo situatë kufizon rritjen dhe zhvillimin ekonomik të vendit dhe ka një ndikim negativ në bilancin tregtar, duke e bërë vendin të ndjeshëm ndaj ndërprerjeve të furnizimit. Sektori i energjisë në Shqipëri dominohet nga burimet e energjisë me bazë karboni, veçanërisht nafta bruto, e cila përbën më shumë se gjysmën e furnizimit total me energji primare. Prodhimi vendas nuk mund të plotësojë plotësisht nevojat e vendit, duke e bërë Shqipërinë një importues neto të energjisë. Prodhimi i energjisë elektrike dominohet nga hidrocentrale, të cilët përfaqësojnë rreth 99% të kapacitetit të instaluar në vend. Kjo tregon se Shqipëria ka nivelin më të lartë të energjisë së rinovueshme në rajon, por gjithashtu nxjerr në pah varësinë e konsiderueshme të vendit nga reshjet. Kjo ndjeshmëri ndaj faktorëve klimatikë krijon variabilitet të lartë në prodhimin e energjisë. Përveç ndikimeve socio-ekonomike të mbështetjes vetëm në hidroenergji, Shqipëria është gjithashtu vendi më i ndjeshëm ndaj ndryshimeve klimatike, siç dëshmohej nga temperaturat e larta, rënia e reshjeve, përmytytjet e shpeshta dhe të menjëhershme, si dhe thatësirat e zgjatura.

Siguria energjetike, stabiliteti i sektorit dhe një furnizim i qëndrueshëm me energji me çmime konkurruese janë disa nga sfidat kryesore që vendi duhet të adresojë në afat të shkurtër. Këto sfida mund të përballohen përmes rritjes së mëtejshme të pjesës së energjisë së rinovueshme në përzierjen energjetike kombëtare dhe përmes diversifikimit të sektorit të energjisë elektrike në vend. Aktualisht, shumica e energjisë elektrike prodhohet në pjesët veriore dhe lindore të Shqipërisë, ku ndodhen rezervuarët e mëdhenj hidroenergjetikë. Megjithatë, të shpërndara nëpër rajonet malore të Shqipërisë janë qindra hidrocentrale më të vegjël të tipit “rrjedhje lumi” që janë në funksion.

Midis viteve 2005 dhe 2022, qeveria shqiptare ka nënshkruar 252 marrëveshje koncesionare për ndërtimin dhe operimin e hidrocentraleve të vegjël në pellgjet lumore të Shqipërisë, përfshirë edhe pellgun e lumit Vjosë. Megjithëse numri i saktë i lejeve koncesionare të dhëna ka qenë gjithmonë subjekt debatesh, sipas regjistrimit të AKBN-së, ekzistojnë 179 kontrata koncesionare dhe 74 kontrata me kapacitete prodhimi nën 2 MW sipas VKM 822/2015. Duke marrë parasysh rrjedhjen e konsiderueshme të ujit të lumit Vjosë, me një prurje mesatare vjetore rreth $195 \text{ m}^3/\text{s}$ në grykëderdhjen e tij në Detin Adriatik dhe një prurje minimale verore prej $33 \text{ m}^3/\text{s}$, qeveria shqiptare tradicionalisht e ka vlerësuar potencialin hidroenergjetik të lumit Vjosë. Përveç planeve për hidrocentrale të vegjël, çështja e hidroenergjisë në pellgun e Vjosës ka qenë e rëndësishme dhe e mbështetur nga studime të pjesshme (Sogreah 2008/9), të cilat vlerësuan potencialin hidroenergjetik të lumit Vjosë përmes ndërtimit të digave në trupin e tij kryesor, me një kapacitet total prodhimi prej 458 MW. Studimi parashikonte ndërtimin e këtyre hidrocentraleve: HEC Kaludh 54 MW, HEC Dragot 109 MW, HEC Kalivaç 92 MW, HEC Poçëm 99.5 MW, dhe HEC Karbonari 68 MW. Energjia e prodhuar nga këto hidrocentrale, sipas studimit, do të ishte 1810 GWh në vit dhe do të furnizonte me energji rreth 276,823 familje.

Planet për ndërtimin e hidrocentraleve Kalivaç dhe Poçëm, me një kapacitet të instaluar prej 210 MW dhe një investim total prej 250 milionë eurosh, janë kundërshtuar fuqimisht (ligjërisht, në media, politikisht dhe shkencërisht) nga banorët, shoqëria civile dhe angazhimi i figurave publike kombëtare dhe ndërkombëtare. Përpyekjet e tyre, së bashku me mbështetjen e organizatave ndërkombëtare mjedisore, kulmuan me një sukses madhor: shpalljen e Parkut Kombëtar të Lumit të Egër të Vjosës (PKLEV). Kjo shpallje ndalon efektivisht zhvillimet hidroenergjetike në Kalivaç dhe Poçëm, duke ruajtur lumin Vjosë në gjendjen e tij natyrore dhe duke shënuar një fitore të rëndësishme për ruajtjen e mjedisit në Shqipëri. Kërkesa në rritje për energji dhe potenciali i lartë për prodhim energjie nga lumi Vjosa dhe degët e tij përmes hidrocentraleve kanë qenë dhe mbeten kërcënimi më serioz për "Lumin Vjosa – një nga lumenjtë e fundit të egër në Evropë." Nga ana tjetër, potenciali për energji diellore dhe me erë është i konsiderueshëm. 'Rrezatimi diellor' në Shqipëri është shumë i lartë në pjesën më të madhe të territorit, duke tejkaluar $1,500 \text{ kWh}/\text{m}^2$ në vit, me kulme deri në $1,753 \text{ kWh}/\text{m}^2$ në vit, veçanërisht në pjesën perëndimore të vendit. Ndërkohë, sipas vlerësimeve të IRENA-s në një skenar me kosto të ulët kapitali, Shqipëria ka një potencial konkurrues për energji nga era deri në 7,400 MW. Megjithatë, skenari REmap i IRENA-s parashikon një kapacitet të instaluar të energjisë nga era prej 616 MW deri në vitin 2030, me një potencial prodhimi vjetor prej 1,794 GWh.

Qëllimi i këtij kapitulli është të analizojë sektorin e hidroenergjisë në vend, me një fokus të veçantë në pellgun e lumit Vjosa. Raporti synon të analizojë sektorin e energjisë, planet dhe strategjitë kombëtare, dhe më pas faktorët specifikë të sektorit që kanë ndikim të drejtpërdrejtë ose të tërthortë në pellgun e lumit Vjosa.

3.2 Politikat dhe Kuadri Ligjor

3.2.1 Zhvillimet Kryesore të Politikave

Para fillimit të krizës energjetike në vitin 2021, politikat energjetike në Evropë ishin të orientuara drejt një parashikimi optimist për energjinë e rinovueshme në kuadër të programit të Marrëveshjes së Gjelbër (Green Deal). Për të përshpejtuar rritjen e energjisë së rinovueshme dhe për të arritur objektiva më ambicioze për klimën, Komisioni Evropian publikoi paketën “Fit for 55” dhe propozoi rritjen e pjesës së energjisë së rinovueshme në BE nga 32% në të paktën 40% deri në vitin 2030. Kjo politikë synonte të vendoste Bashkimin Evropian në një rrugë drejt emetimeve zero të gazeve serrë dhe neutralitetit klimatik deri në vitin 2050. Shtetet anëtare do të duhet të përditësojnë Planeten e tyre Kombëtare për Energjinë dhe Klimën (PKEP) gjatë periudhës 2023–2024 për të reflektuar objektivat e rinj kombëtarë dhe për të identifikuar politikat mbështetëse.

Politikat dhe kuadri ligjor në fushën e energjisë, dhe veçanërisht të energjive të rinovueshme, janë shumë dinamike dhe i nënshtrohen ndryshimeve të shpeshta si në nivelin evropian, ashtu edhe brenda Komunitetit të Energjisë, pjesë e të cilit është edhe Shqipëria. Shqipëria ka hartuar Strategjinë Kombëtare të Energjisë (SKE) 2018–2030 përmes Vendimit Nr. 480, datë 31.07.2018, e cila përcakton zhvillimin energjetik të vendit bazuar në sigurinë e furnizimit dhe optimizimin e burimeve për të përmbushur nevojat, me qëllimin kryesor zhvillimin e qëndrueshëm të ekonomisë. Tabela 1 paraqet objektivat e synuara në SKE dhe treguesit përkatës deri në vitin 2030.

Tabela 1: Objektivat strategjikë në energji 2030

Përshkrimi	Pikënisja 2015	Objektivat 2030
Humbjet në rrjetin e shpërndarjes	31.4%	10%
Humbjet në rrjetin e transmetimit	2.2%	1.7%
Arkëtimet e energjisë	90%	98%
Pjesa e burimeve primare vendase të energjisë në TPES	47.5%	52.4%
Pjesa e energjisë së rinovueshme në TPES	32.5%	42%
Pjesa e biokarburanteve në totalin e energjisë së konsumuar në transport	3.5%	10%

Në korrik 2021, Shqipëria dorëzoi draftin e parë të Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (PKEP 2030) si pjesë e angazhimeve të bëra nga vendi brenda Komunitetit të Energjisë, Marrëveshjes së Gjelbër dhe Marrëveshjes së Parisit. PKEP është një dokument i integruar që ka për qëllim pasqyrimin e objektivave të energjisë dhe klimës të paraqitura në Raportin e Kontributit të Përcaktuar Kombëtar (KPK). Sekretariati i Komunitetit të Energjisë ka ofruar rekomandimet e tij për përmirësimin e këtij plani, të cilat Shqipëria duhet t'i adresojë në një plan të riparuar, duke pritur implementimin.

Raporti i rishikuar i KPK (Kontributi i Përcaktuar Kombëtar) paraqet një objektiv më të lartë për uljen e emetimeve totale me 20.9% krahasuar me skenarin "Business as Usual" (BAU), që përfaqëson një ulje prej 6,674 ktCO₂ nga viti 2021 deri në vitin 2030.

Në mënyrë specifike, detyrimet që rrjedhin nga PKEP 2030 janë: zhvillimi i planeve të veprimit për energjinë e rinovueshme dhe efikasitetin energjetik, forcimi dhe operacionalizimi i aspekteve institucionale, dhe zbatimi i masave për auditimin, certifikimin dhe financimin, përfshirë kalimin nga prodhimi i energjisë hidroelektrike duke marrë parasysh krizën energjetike (Tabela 2).

Tabela 2: Objektivat dhe indikatorët klimatikë dhe energjetike

Përshkrimi	Treguesit e Energjisë së Rinovueshme	PKBRE 2020	SKE 2030	PKEK 2030
Energjia e rinovueshme	Energji e rinovueshme në konsumin final të energjisë deri 2030	38% [2020]	42%	54.4%
Efiçenca e energjisë	Zvogëlimi në konsum in përfundimtar të energjisë krahasuar me skenarin me masat ekzistuese	2.2%	2.2%	1.7%
Emetimet e gazrave serë	Zvogëlimi (%) poshtë niveleve të 1990	31.4%	31.4%	Zvogëlimi i emetimeve me 18.7% krahasuar me EEM

PKEP ka përcaktuar kapacitetet e reja që duhet të ndërtohen për prodhimin e energjisë së rinovueshme në mënyrë që të arrihen objektivat kombëtarë. Në mënyrë specifike, këto janë të ndara në dy blloqe: a) blloku i investimeve që do të mbështetet nga mekanizmi i tarifës së futjes, dhe b) blloku i investimeve që do të mbështetet përmes ankandeve të hapura dhe Kontratave për Diferencë (CfD), siç tregohet në Figurat 2 më poshtë.

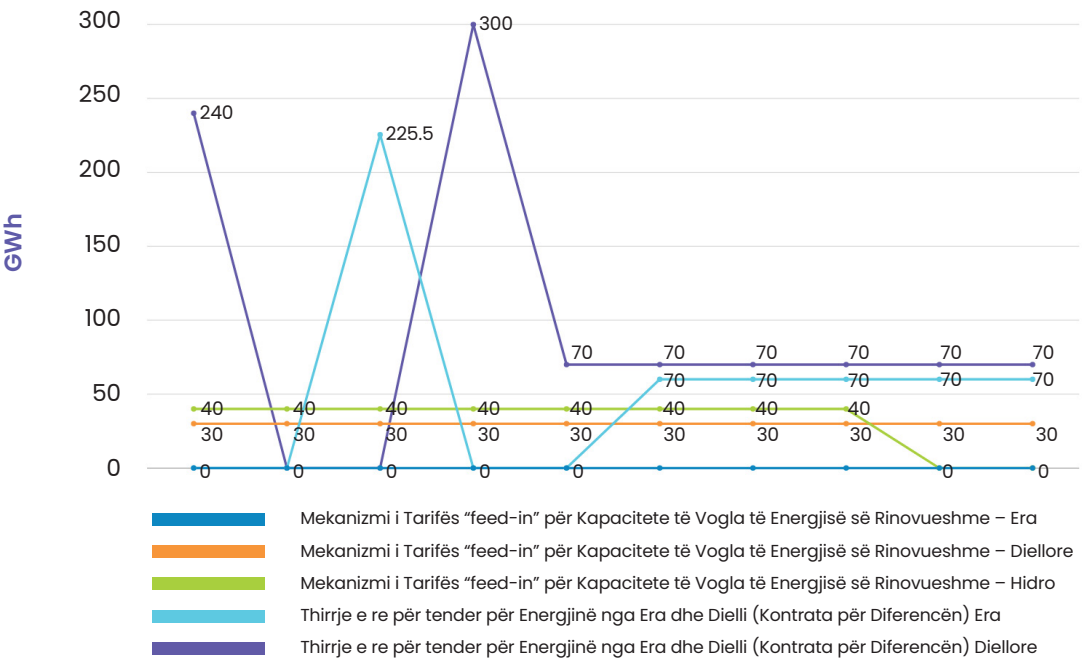

Figura 2: Kapaciteti që do nevojitet deri në 2030

Burimi: PKEK 2030. Përgatitur nga Autori

Siç tregohet në Figurat 2 më lart, blloku i parë planifikon të ndërtojë rreth 320 MW energji hidroelektrike dhe 300 MW energji erë deri në vitin 2030, duke përfutur nga sistemi i tarifës së futjes.

Në bllokun e ankandeve të hapura, PKEP ka parashikuar licencimin e më shumë se 1 GW (1260 MW) energji deri në vitin 2030. Dallueshëm, grafiku i licencimit nuk pason planin, ku vitin e kaluar u licencua 222.5 MW energji ere. Në korrik 2024, pritet të hapet një ankand për 300 MW energji diellore, me kapacitetin maksimum të një fabrike që varion nga 100 në 140 MW. Edhe pse Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE) ka përgatitur një studim mbi potencialin dhe një hartë të mundshme, mbetet në dorë të investitorëve të zgjedhin gjeografinë e investimit dhe tokën: private ose publike.

3.2.2 Korniza Ligjore

Në mars 2023, Shqipëria miratoi ndryshimet në Ligjin për Burimet e Energjisë së Rinovueshme (24/2023), duke pajisur atë me direktivën BE për Energjinë e Rinovueshme (2018/2001). Ky ligj krijon një "skemë inkurajuese" si angazhim të drejtpërdrejtë nga qeveria për të arritur objektivat për përdorimin e energjisë së prodhuar nga burime rinovueshëm. Ligji përfshin dispozita për miratimin e Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës, i cili përcakton objektivat për energjinë e rinovueshme, konsumimin total të energjisë në vend, përfshirë energjinë elektrike, transportin, ngrohjen dhe ftohjen. Ligji i ri sjell disa risira në sektorin e energjisë elektrike, duke përfshirë dispozitën për krijimin e bashkësive energjetike. Këto bashkësi u jepet e drejta për të prodhuar, konsumuar dhe shitur energji rinovueshme, përfshirë përmes marrëveshjeve të blerjes së energjisë.

Nga ana tjetër, ligji lejon që vetëprodhuesit e energjisë së rinovueshme (era ose dielli) të kenë një kapacitet maksimal prej 500 kW. Këta vetëprodhues kanë të drejtën të prodhojnë, konsumojnë, ruajnë dhe shesin energjinë elektrike të rinovueshme që tejkalon nevojat e tyre. Kjo përfshin angazhimin në marrëveshje dypalëshe, bashkëpunimin me furnizuesit e energjisë dhe lidhjen e marrëveshjeve komerciale me palët e tjera, pa u përballur me tarifa diskriminuese ose të pazakonta. Të drejtat dhe përgjegjësitë e vetëkonsumuesve të rinovueshëm janë të përcaktuara nëpërmjet një Vendimi të Këshillit të Ministrave (VKM), i cili tani u lejon vetëprodhuesve të përdorin matjen neto në bazë vjetore.

Këto ndryshime pozitive ligjore hynë në fuqi më 1 janar 2024, duke mundësuar matjen neto vjetore për të gjithë vetëprodhuesit. Familjet private dhe ndërmarrjet e vogla dhe të mesme, sipas ligjit të ri, mund të kualifikohen si vetëprodhues të energjisë diellore dhe të erës deri në 500 kW. Këto ndryshime kanë rezultuar në një total prej 120 MWh energji të prodhuar vetë, me një total prej 1,250 vetëprodhuesish, nga të cilët 61% janë të vendosur në rajonin e Tiranë-Durrës.

Këto zhvillime pozitive ligjore sinjalizojnë perspektiva premtuese për Rajonin e Luginës së Vjosës, ku shumë subjekte private ose bashkësi mund të organizohen në bashkësi energjetike për prodhimin e energjisë nga panele diellore dhe turbinat e erës.

3.3 Sfidat dhe çështjet kyçe

Gjatë përgatitjes së këtij dokumenti teknik dhe konsultimeve të kryera si pjesë e Projektit ESPID4Vjosa në Përmet, Gjirokastër, Vlorë dhe Tepelenë në mars 2023, autori vërejtí se njohuritë më të gjera mes banorëve janë për centralet hidroelektrike, si dhe shqetësimet e tyre në lidhje me këto hidrocentrale.

Nxitja drejt përdorimit të energjive të rinovueshme dhe integrimi i tyre në tregun e energjisë ka marrë një fokus të shtuar vitet e fundit në Shqipëri. Në sektorin e energjisë së rinovueshme, janë vënë re disa dinamika dhe iniciativa, përfshirë përpjekjet për optimizimin e konsumit, projektet për të mbështetur familjet që instalojnë panele diellore (me 70% grante për kostot e investimit), dhe masat për kursimin e energjisë në institucionet publike.

Analiza e mangësive në këtë raport teknik është përmbledhur në tre shtylla kryesore, të bazuara në analizën e kornizës ligjore, politikat e zhvillimit në sektor dhe takimet lokale:

- 1 mangësi të natyrës zhvillimore dhe institucionale;
- 2 mangësi të lidhura me kapacitetet lokale, njohuritë dhe ndërgjegjësimin në lidhje me energjinë e rinovueshme;
- 3 mangësi të lidhura me sfidat dhe mundësitë për qasje në financim për burimet e energjisë së rinovueshme.

3.3.1 Mangësi të natyrës së politikave të zhvillimit

- 1 **Mungesa e një Master Plani gjithëpërfshirës energjetik.** Megjithëse Shqipëria ka një Strategji Kombëtare të Energjisë 2030, Plan Kombëtar të Energjisë dhe Klimës 2030 dhe Master-Plani të gazit të cilat shërbejnë për të udhëzuar sektorin energjetik në Shqipëri, sërish është e paqartë sesa do të jetë limiti i kapaciteteve të reja prodhuese, ku do të zhvillohen, dhe si përputhen këto plane energjetike me planet zhvillimore vendore. Master-Plani do duhet të marrë në konsideratë dhe skenarët e ndryshimeve klimaterike, trendin e popullsisë në ulje, dhe pakësimet hidrike në 2030 dhe 2050.
- 2 **Mungesa e Zonimit të Energjive të Rinovueshme në vend.** Zona verilindore është një zonë e HEC-eve, zona e Fier-it, (Sheq, Dermenas, Darëzezë, etj) është kthyer në "de facto" zonë solare në vend. Por realiteti në terren nuk është i reflektuar në një politikë kombëtare, apo lokale rreth zonimit të planeve energjetike në vend. Duke marrë në konsideratë se një nga kriteret kyç për energjitë diellore është toka dhe rrezatimi diellor më i favorshëm, planifikimi është i udhëhequr vetëm nga aspektet teknike energjetike dhe jo zhvillimore hapësinore.

- 3 Mungesa e Planeve Lokale të Energjisë dhe Klimës në Luginën e Vjosës.** Bashkitë përgjatë Luginës së Vjosës nuk kanë plane të energjisë dhe klimës i cili shërben si një instrument kyç për planifikimin e arritjes së objektivave energjetike në këtë sektor.

3.3.2 Mangësi të natyrës së kapaciteteve dhe njohurive vendore lidhur me energjitë e rinovueshme

- 4 Ekziston një mangësi në kapacitetet institucionale dhe burimeve njerëzore vendore lidhur me energjitë e rinovueshme.** Megjithëse, orientimi kombëtar është drejt një vale të gjerë investimi në energjitë e rinovueshme, kjo nuk është përqasur me politika dhe mbështetje teknike të krahut të punës në nivel vendor. Diskutimet energjetike vazhdojnë të jenë teknokrate, të përqendruara tek furnizimi dhe prodhimi. Sot kërkohet humanizmi i energjisë dhe roli, angazhimi dhe qartësimi i rolit të “komuniteteve të energjisë”.
- 5 Mungesë i programeve teknike për të rinj dhe grupmosha të tjera në fushën e energjisë.** Megjithëse, vendi është fokusuar na zhvillimi i turizmit, ekoturizmit, atij të natyrës dhe kulturor e gastronomik, sot, trendët dhe kërkesa udhëhiqet drejt energjive të rinovueshme, po kështu dhe punësimi. Përgjatë basenit të Vjosës, ndodhen 2 universitete (Vlora dhe Gjirokastra) dhe shkolla industriale profesionale por ka mangësi të programeve për fushën e energjive.
- 6 Mungesë informimi, ndërgjegjësimi për energjinë dhe gratë në nivel kombëtar dhe vendor.** Në Shqipëri, por jo vetëm, sektori i energjisë është i dominuar nga burrat. Ka një mungesë të theksuar të programeve, fushatave, aktivizmit shoqëror dhe atij mediatik rreth hendekut të madh gjinor në këtë fushë. Nuk mund të ketë komunitete energjetike me mungesë të grave.

3.3.3 Mangësi lidhur me sfidat dhe mundësitë për aksesin në financim për urimet e rinovueshme.

- 7 Ekziston një mangësi informimi dhe ndërgjegjësim i limituar i aktorëve kryesorë duke përfshirë institucionet, bizneset, komunitetet në lidhje me mekanizmat administrative dhe financiare që inkurajojnë ose lehtësojnë investimet në fushën e prodhimit të energjisë së rinovueshme.**
- 8 Ka një neglizhencë të sektorit privat dhe publik mbi mundësitë ekzistuese të financimit dhe aktorët e përfshirë.**

3.4 Përgjigja për adresimin e masave që duhet të merren

○ Zhvillimi i politikave ligjore dhe institucionale

○ Mungesa e një Master Plan gjithëpërfshirës energjetik.

○ Masa 1

Në këtë drejtim do të duhej një plan i plotë që grumbullon të dhëna në sektorin e energjisë, si përcaktimi i energjisë së rinovueshme, potencialet e burimeve të energjisë dhe tendencat statistikore historike, së bashku me informacionin cilësor dhe sasior, në një rrugë të zhvillimit të formuluar qartë dhe bazuar në prova, që do të lejojë vendimmarrjen dhe zhvillimin e sektorit në mënyrë të qëndrueshme.

○ Mungesa e Planeve Lokale të Energjisë dhe Klimës në Luginën e Vjosës.

○ Masa 2

Hartimi i planeve lokale të klimës dhe energjisë.

Në linjë me PKEK kombëtar, bashkitë mund të hartojnë planet e tyre vendore e cila do ti ndihmojë në përcaktimin e objektivave energjetike vendore, mundësisë së investimit dhe financimit të huaj. Nga ana tjetër bashkitë mund të realizojnë plane për infrastrukturën e makinave elektrike në territorin e tyre.

○ Mungesa e Zonimit të energjive të rinovueshme në vend.

○ Masa 3

Hartimi i studimeve të thelluara për zonat e energjive të rinovueshme në Luginën e Vjosës.

Nëse aspektet e hidroenergjisë janë analizuar në detaje, në vend mungojnë analiza dhe zoonimi i potencialit ekonomik për burimet diellore dhe të erës. Kjo pengon zhvillimin e politikave në përcaktimin e objektivave të arritshme, dhe planifikimin e sistemit të energjisë me kosto më të ulët në zonë.

○ Masa 4

Identifikimi i zonave të përshtatshme për parqet eolike dhe ato diellore.

Bashkitë duhet të analizojnë territorin tyre dhe të përcaktojnë mundësinë ekonomike në këtë drejtim, duke u bërë aksioner përmes partneriteve publik privat. Kjo qasje do ti sillte të ardhura, hapte vende pune, investonte tek të rinjtë dhe kthehej në pol ekonomik duke rritur autonominë vendore financiare.

- Ekziston një mangësi në kapacitetet institucionale dhe burimeve njerëzore vendore lidhur me energjitë e rinovueshme.

Masa 5

Rritja e edukimit energjetik për përfitimet e energjisë së rinovueshme përgjatë luginës së Vjosës.

Në përgjithësi, njohuritë energjetike janë të varfra përgjatë gjithë basenit të lumit Vjosa për shumë aktorë. Kjo jo në kontekstin e ekspertizës teknike dhe asaj inxhinierike, por në mungesën e vlerësimit të përgjithshëm dhe të kuptuarit se marrëdhënia njerëzore me energjinë është duke ndryshuar. Qytetarët duhet të njohin më shumë rreth formës së energjisë, efencës, kursimit dhe furnizuesin e tyre. Prandaj roli i shoqërisë civile është thelbësor në krijimin e komuniteteve energjetike. Për shembull modeli i suksesshëm i Paneleve Diellore zhvilluar nga EcoAlbania në fshatin Kutë, Mallakastër ka mundur prodhimin e energjisë diellore duke instaluar një sistem të pavarur të prodhimit të energjisë elektrike për të furnizuar me energji elektrike pesë ndërtesat publike dhe ndriçimin e rrugëve të fshatit Kutë.

- Mungesë programe teknike për të rinj dhe grupmosha në fushën e energjisë

Masa 6

Mbështetja e burimeve njerëzore, trajnimi i tyre dhe ekspertizës janë të nevojshme për të maksimizuar dhe siguruar zhvillimin e ekonomive lokale.

Kjo masë synon të ngrejë vetëdijesimin e grave mbi mundësitë që sektori i energjisë ofron, si dhe njëkohësisht ti përgatisë ato për tregun e punës, duke iu ofruar bursa studimore, punë praktike dhe trajnime. Të gjitha këto, do të rezultojnë me rritjen e numrit të grave të përgatitura profesionalisht për punë të ndërlidhura me energji, si dhe me zvogëlimin e hendekut gjinor në këtë sektor në zonë.

- Mungesë informimi, ndërgjegjësimi për energjinë dhe gratë në nivel kombëtar dhe vendor.

Masa 7

Hartimi i programeve të dedikuara për promovimin e bursave me pagesë, praktikave të punës "Gratë në Energji".

Kjo masë synon të ngrejë vetëdijesimin e grave mbi mundësitë që sektori i energjisë ofron, si dhe njëkohësisht ti përgatisë ato për tregun e punës, duke iu ofruar bursa studimore, punë praktike dhe trajnime. Të gjitha këto, do të rezultojnë me rritjen e numrit të grave të përgatitura profesionalisht për punë të ndërlidhura me energji, si dhe me zvogëlimin e hendekut gjinor në këtë sektor në zonë.

Promovimi, ndërgjegjësimi, financimi

Ekziston një mangësi informimi dhe ndërgjegjësim i limituar i aktorëve kryesorë mbi mundësitë ekzistuese të financimit dhe aktorët e përfshirë.

Masa 8

Zhvillimi i dëgjësive reale publike, me banorët e zonës, autoritetet lokale dhe Këshillave të Baseneve Ujore.

Autoritetet lokale duhet të zbatojnë kuadrin ligjor (përfshirë parimet e Konventës së Aarhusit) që mandaton dëgjesat publike për projekte ose vendime të rëndësishme që prekin komunitetet lokale. Ata gjithashtu duhet të përdorin kanale zyrtare për të shpërndarë informacion në lidhje me këto dëgjesa, duke u siguruar që vendet e zhvillimit të tyre të jenë të aksesueshme nga të gjithë. Gjithashtu, Këshilli i Basenit të Lumit Vjosa mund të kontribuojë duke shkëmbyer informacion mbi projektet në basenin Ujor Vjosë dhe duke qenë ndërmjetës midis autoriteteve vendore dhe komunitetit. Ata mund dhe duhet të ofrojnë mbështetje me ekspertë gjatë seancave dëgjimore dhe të mbajnë shënime të diskutimeve në mënyrë transparente.

Ka një neglizhencë të sektorit privat dhe publik mbi mundësitë ekzistuese të financimit dhe aktorët e përfshirë.

Masa 9

Rritja e ndërgjegjësimit mbi efikasitetin energjitik midis komuniteteve lokale për të promovuar praktika të qëndrueshme dhe reduktuar konsumin e energjisë.

Pavarësisht se ky opsion tingëllon si zgjidhja më e thjeshtë, në praktikë kërkon shumë kohë dhe burime. Për të rritur ndërgjegjësimin për efikasitetin e energjisë në komunitetet lokale, duhet të fillohet me organizimin e seminareve edukative, partneritetin me organizatat lokale dhe krijimin e materialeve informuese. Një instrument tjetër do të ishte ofrimi i auditimeve pilot të energjisë për qëllime demonstrative dhe organizimi i eventeve në komunitet, për të angazhuar shkollat dhe grupet e të rinjve. Për të inkurajuar përfshirjen dhe programet nxitëse, është e rëndësishme të përfshihen mediat lokale për një mbulim sa më të gjerë. Modele projektesh dhe të ftuar special mund të ndihmojnë dhe shtojnë besueshmërinë në këto përpjekje.

3.5 Konkluzionet

- 1 Shqipëria së fundmi po dëshmon një **ndryshim të orientimit strategjik energjetik** drejt energjisë diellore dhe asaj të erës me një potencial investimi deri 1.2 GW.
- 2 Pavarësisht se energjia e rinovueshme (diellore dhe erës) janë burime të decentralizuara, në Shqipëri ky fenomen është **tërësisht politik dhe i centralizuar** nga qeveria qendrore.
- 3 Ekziston një **nivel i ulët informimi i bizneseve** të vogla dhe ndërmarrjeve në zonën e Luginës së Vjosës për mundësitë e investimit si vetprodhues apo efikasitet të energjisë në kushtet e krizës së energjisë dhe planeve të qeverisë për liberalizimin e tregut të energjisë.
- 4 Qeverisja vendore në 11 bashkitë e Luginës së Vjosës duhet të **aktivizohet dhe marrë një rol proaktiv në informimin e bizneseve**, krijimin e komuniteteve energjetike në zonë duke nisur me zona pilot. Komuniteti energjetik i Kutës mund të pilotohet dhe më pas, veprimet të shtrihen përgjatë luginës.
- 5 Bota akademike në Luginë (Vlorë dhe Gjirokastrë) duhet të bashkëpunojë me **projekte kërkimore dhe institute teknike për të hapur një program trajnimi** për të rinjtë në fushën e energjive të rinovueshme me fokus të shtuar të gratë dhe vajzat. Kjo do të mundësojë hapjen e vendeve të reja të punës në një sektor në rritje por dhe pakësojë shpopullimin e zonës nga të rinjtë dhe zvogëlojë hendekun gjinor.

Këto përfundime synojnë të adresojnë sfidat dhe të përforcojnë zhvillimin e energjisë së rinovueshme në Luginën e Vjosës duke përfshirë një qasje të decentralizuar, informimin e bizneseve lokale dhe përfshirjen e bashkëpunimit akademik, shoqërisë civile për të rinjtë.

Burimet Natyrore në Basenin e Vjosës

Prof. Dr. Etleva Dashi

Universiteti Bujqësor i Tiranës

Përmbledhje Ekzekutive

Lugina e Vjosës është e njohur për rëndësinë e saj ekologjike dhe biodiversitetin. Përveç kësaj, ajo është gjithashtu e njohur për pasuritë e saj natyrore të mineraleve, duke përfshirë gazin natyror, naftën, bitumin dhe qymyrin. Më saktësisht, këto minerale natyrore ndodhen nën tokë në Drashovicë, Gorisht-Kocul dhe Cakran-Mollaj, në formën e gazit natyror dhe naftës në thellësi prej 100-4500 metrash. Bazuar në shfrytëzimin aktiv të burimeve natyrore, ndotësit ndikojnë në ekosistemin për shkak të nxjerrjes dhe përpunimit të mineraleve. Për më tepër, minierat sipërfaqësore për gëlqerorin dhe silikën, që mbulojnë një sipërfaqe totale prej 9.2 km², janë gjithashtu në zhvillim në Luginën e Vjosës, ashtu siç ndodh në të gjithë Shqipërinë. Sidoqoftë, nxjerrja e materialeve të papërpunuara si rëra, guri dhe gurë nga brigjet dhe plazhet e basenit të ujit është e ndaluar në zonat e mbrojtura në parim. Qëllimi i këtij kapitulli është të paraqesë statusin aktual, sfidat ekzistuese dhe mundësitë e përmirësimit të situatës së ardhshme për përdorimin e burimeve natyrore në basenin e Vjosës. Menaxhimi dhe mbikëqyrja e burimeve natyrore në Shqipëri, përfshirë basenin e Vjosës, përfshin aplikimin e disa ligjeve paralelisht. Kjo ndodh për shkak të karakteristikave të veçanta të ndarjes së burimeve, të cilat përfshijnë pyjet dhe kullotat, tokat bujqësore, trupat e ujit të ëmbël, si dhe depozitat minerale sipërfaqësore dhe nën-sipërfaqësore. Kuadrot institucional janë të rëndësishme për menaxhimin efikas dhe të koordinuar të burimeve natyrore. Ndërkohë që kjo nuk është një karakteristikë diagnostikuese specifike për Shqipërinë, ajo është një nga sfidat që duhet të adresohet ndërsa rajoni zhvillohet. Sfida të tjera janë identifikuar për përdorimin e tokave bujqësore, kullotave dhe pyjeve, përveç aktiviteteve minerare. Në këtë kapitull, këto sfida paraqiten në detaje me sugjerimet për përmirësim. Ky është një aspekt i veçantë pasi qasjet e shërbimeve të ekosistemit paraqesin mundësi për të krijuar komunitete për menaxhimin e biodiversitetit dhe ekosistemit me komunitetet që jetojnë në zona rurale, por që mund të mos jenë të gatshëm të mbështesin ruajtjen e biodiversitetit. Çdo ekosistem ka vlerën e tij ekonomike, e cila i referohet vlerës së një asset-i, që lidhet me rolin e tij në arritjen e qëllimeve njerëzore, qoftë dritë shpirtërore, kënaqësi estetike, apo prodhimin e një produkti të tregtuar. Për këtë arsye, gjithashtu në këtë kapitull, zgjidhjet bazuar në natyrë që shfrytëzojnë proceset natyrore për të adresuar sfidat mjedisore, duke promovuar njëkohësisht ruajtjen e biodiversitetit dhe përmirësimin e mirëqenies njerëzore, trajtohen gjithashtu.

4.1 Hyrje

Ky kapitull paraqet rezultatet e një analize socio-ekonomike për Vjosën. Analiza fokusohet në kuptimin e dinamikave sociale, interesave të palëve të interesuara dhe ndikimeve të mundshme të aktiviteteve në komunitetet lokale, si dhe ofron sugjerime dhe mundësi për zgjidhje për të ardhmen e kësaj zone. Gjatë tridhjetë viteve të fundit, Shqipëria ka përjetuar shumë ndryshime në përdorimin e tokës, të cilat kanë ndikuar gjithashtu në Luginën e Vjosës. Sot, aktivitetet njerëzore që ndërmerren për të rritur përfitimet që merren nga lumenjtë dhe fushat e tyre përmbytëse mund të rrisin gjithashtu mundësinë për shpenzime dhe dëme, siç ndodh kur lumi kalon periodha thatësirash, përmbytjesh dhe ndotjesh të rënda (Loucks, & van Beek, 2017).

Gjetjet e kërkimit të kryer nga Instituti Gjeologjik i Shqipërisë sugjerojnë mundësinë e pranishme të bitumit në formacionet sedimentare (Instituti Gjeologjik i Shqipërisë, 2019). Në komunën e Memaliajt, depozitat e qymyrit përbëjnë 4.4% të rezervave të plota kombëtare (Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore, 2022). Megjithatë, ndotësit që ndikojnë në ekosistemin janë shpërndarë në zona të paprekura si toka ose rrjedhat e ujit për shkak të shkarkimeve të paqëllimshme, nxjerrjes së mineralëve, llumit të zi që përdoret në tokat bujqësore dhe derdhjeve të mbetjeve si të kontrolluara ashtu edhe të papastruara (Ghosh M. et al., 2005).

Miniera sipërfaqësore për gëlqeror dhe silikë, që mbulon një sipërfaqe totale prej 9.2 km², po ndodh gjithashtu në Luginën e Vjosës, ashtu siç ndodh në të gjithë Shqipërinë (Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore, 2022). Megjithatë, nxjerrja e lëndëve të para si rërë, guralecë dhe gurë nga bregdetet dhe plazhet e pellgjeve të ujit është e ndaluar në zonat e mbrojtura (Ligji 11/2012 për Menaxhimin e Integruar të Burimeve të Ujit, Neni 67). Në gjendjen aktuale, të dhënat e monitorimit mbi cilësinë e burimeve të ujit në pellgun e Vjosës janë të pamjaftueshme dhe nuk përfaqësojnë të gjithë pellgun. Ndotësit kanë ndikim në dinamikën e transportit të sedimentit të lumit, pasi ndotësit që grumbullohen në shtratin e lumit shpesh rezultojnë në përkeqësimin e cilësisë së sedimentit, çka ndikon në shëndetin e përgjithshëm të mjedisit ujor (Xhaferri et al., 2020; Bizzi et al., 2021). Ruajtja e formës natyrore dhe funksioneve biologjike të lumit varet nga mekanizmat e transportit të sedimentit. Megjithatë, mundësia e ndërtimit të projekteve hidroelektrike, të cilat mund të ndryshojnë këto dinamika, paraqet një kërcënim në rritje për ekosistemin e lumit (Peters et al., 2021; Schiemer et al., 2020).

4.2 Politikat dhe Kuadri Ligjor

4.2.1 Legjislacioni Kombëtar

Menaxhimi dhe mbikëqyrja e burimeve natyrore në Shqipëri, përfshirë pellgun e lumit Vjosa, përfshin aplikimin e disa ligjeve paralelisht. Kjo ndodh për shkak të karakteristikave unike të ndarjes së burimeve, të cilat përfshijnë pyjet dhe livadhet, tokat bujqësore, trupat e ujit të freskët, si dhe depozitat minerale sipërfaqësore dhe nëntokësore. Kuadret institucionalë janë të rëndësishëm për një menaxhim efikas dhe të koordinuar të burimeve natyrore. Ndërkohë që kjo nuk është një karakteristikë diagnostikuese specifike për Shqipërinë, ajo është një nga sfidat që duhet të adresohet ndërsa rajoni zhvillohet.

Përsa i përket cilësisë së ujit, niveli i përshtatjes mbetet i paplotë, dhe dy ligje për burimet ujore dhe ujërat detarë duhet të miratohen sa më shpejt. Planet e zbatimit përkatëse për Direktivat e Ujit të Pijshëm dhe për Trajtimin e Ujërave të Ndotura Urbanë – ku kërkohen investime të mëdha për përputhshmërinë – u përgatitën në vitin 2022. Pas miratimit të planeve të menaxhimit të pellgjeve të lumenjve Drin-Bunë dhe Seman në vitin 2020, Shqipëria duhet të përfundojë dhe miratojë pesë RBMP-të e mbetura për lumenjtë Ishëm, Erzen, Mati, Shkumbin dhe Vjosa.

Më saktësisht, korniza ligjore përkatëse përmbledhet si më poshtë:

- 1 Ligji nr. 57/2020 “Për Pyjet” dhe Agjencia Kombëtare e Pyjeve
- 2 Ligji nr. 9693, datë 19.3.2007, “Për Fondin e Pashtimeve”, i ndryshuar
- 3 Ligji nr. 9817, datë 22.10.2007 “Për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural”
- 4 Ligji nr. 111/2012 “Për Menaxhimin e Integruar të Burimeve Ujore”
- 5 Ligji nr. 10 304, datë 15.7.2010 “Për Sektorin e Minierave në Republikën e Shqipërisë”, i ndryshuar nga Ligji nr. 65/2021
- 6 Ligji nr. 7746, datë 28.7.1993, “Për Hidrokarburet (eksplorim dhe prodhim)”, i ndryshuar.

Gjithashtu, politikat dhe menaxhimi i burimeve natyrore janë të orientuara përmes strategjive sektorale dhe kombëtare.

- 1 Strategjia Kombëtare për Zhvillim të Integruar (SKZHI), 2021-2030. NSID 2021-2030 shërben si një platformë kyçe për përparësimin e politikave në strategji specifike sektorale dhe ndër-sektorale. Zbatimi i SKZHI do të udhëhiqet nga arritja e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZHQ) për vitin 2030, për të cilat Shqipëria është angazhuar plotësisht gjatë gjithë këtij procesi. Në përputhje me këtë strategji gjithëpërfshirëse, janë miratuar planet ndër-sektorale si më poshtë:
- 2 Strategjia Kombëtare për Menaxhimin e Integruar të Burimeve Ujore, sipas vendimit nr. 3, datë 13.12.2017 të Këshillit Kombëtar të Ujërave dhe Vendimit të Këshillit të Ministrave nr. 73, datë 7.02.2019.

- 3 Strategjia Kombëtare e Ujësllësve dhe Kullimit 2019–2031 dhe Plan i Veprimit, sipas Vendimit të Këshillit të Ministrave nr. 345, datë 22.05.2019.
- 4 Vendimi nr. 814, datë 31.12.2018 për miratimin e Dokumentit të Politikave për Pyjet në Shqipëri, 2019–2030.
- 5 Strategjia për Konsolidimin e Tokës 2016 – 2030, sipas Vendimit të Këshillit të Ministrave nr. 700, datë 12.10.2016.
- 6 Strategjia për Bujqësinë, Zhvillimin Rural dhe Peshkimin 2021–2027, sipas Vendimit të Këshillit të Ministrave nr. 460, datë 29.06.2022

Pasi Shqipëria tani është një vend kandidat zyrtar për anëtarësim në BE, janë bërë përpjekje të qëndrueshme në lidhje me kriterin politik, duke zbatuar dhe konsoliduar reforma në fushën e sundimit të ligjit dhe administratës publike. Në shumë fusha, janë bërë përpjekje për të afruar legjislacionin shqiptar me kërkesat e BE-së, duke rritur aftësinë e vendit për të pranuar detyrimet e anëtarësimit në BE. Shqipëria ende ka nevojë për përpjekje të konsiderueshme për të përmirësuar përgatitjen e saj për zbatimin e legjislacionit të BE-së në disa fusha kyçe, siç është ndryshimi i klimës. Strategjia dhe Plan i Kombëtar për Ndryshimin e Klimës ka si qëllim të ndihmojë në zbatimin e legjislacionit të mjedisit dhe klimës të BE-së dhe forcimin e koordinimit ndër-sektorial në Shqipëri (Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, 2019).

Për të siguruar që politikat dhe mekanizmat shqiptarë synojnë një ekonomi me karbon të ulët dhe efikase në kosto, janë identifikuar disa objektiva kyçe politike për të përgjigjur ndaj gjashtë prioritetëve të identifikuar në dokumentin KIA. Në Planin e Mitigimit të Ndryshimeve të Klimës, janë identifikuar 222 masa, kryesisht të përqendruara në periudhën afatmesme (2030) dhe afatgjatë (2050). Pjesa qendrore e masave buron nga strategjitë dhe planet ekzistuese; disa janë propozime të reja nga dokumenti i Strategjisë Kombëtare për Ndryshimet e Klimës dhe Adaptimet (SKNK&A) për të trajtuar boshllëqet ose sinergjitë. Hapat më të shumtë janë në sektorin e energjisë (77) dhe sektorin e transportit (71), pasuar nga NPTP (Ndryshimi i Përdorimit të Tokës dhe Pyjet), Bujqësia (17), dhe katër masa ndër-sektoriale. Nga ana tjetër, ka pasur iniciativa dhe mbështetje për investime të hapura në sektore të ndryshëm të ekonomisë.

4.2.2 Legjislacioni Evropian

Ky seksion i raportit teknik ofron një pasqyrë të shkurtër mbi legjislacionin kryesor të BE-së në lidhje me burimet e pyjeve, ujit dhe tokës. Në Shqipëri, Strategjia dhe Plan i përgjithshëm Kombëtar për Ndryshimet Klimatike dhe Plan i Mitigimit të Ndryshimeve Klimatike janë hapa të rëndësishëm drejt arritjes së një ekonomie me karbon të ulët dhe efikasitet kostos, pasi në vitin 2019 Shqipëria ishte renditur e 141-ta nga 218 shtetet për emisionet globale të gazrave serrë për frymë.

Sipas raportit të Fondit Monetar Ndërkombëtar (2022), sektori bujqësor (30%) është kontribuuesi më i madh në ndotje, i ndjekur nga transporti (15%) dhe industria (12%), dhe është i detyruar të reduktojë emisionet totale me 20.9% deri në vitin 2030. Politikat mjedisore të BE-së synojnë promovimin e zhvillimit të qëndrueshëm dhe ruajtjen e mjedisit për brezat aktualë dhe të ardhshëm. Ka një lidhje të rëndësishme mes politikës bujqësore dhe asaj mjedisore. Mjetet kryesore të lidhura me bujqësinë janë Politika Bujqësore e Përbashkët (PBP) dhe strategjia e BE-së “Nga Ferma në Tavolinë”. PBP synon të adoptojë dhe forcë sektorët e agri-ushqimit dhe pyjeve të BE-së, qëndrueshmërinë mjedisore dhe mirëqenien e zonave rurale në përgjithësi. Ajo ka për qëllim arritjen e objektivave strategjike të mëposhtëm:

- 1 shqyrtimi i konkurrueshmërisë së bujqësisë;
- 2 siguri i menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore dhe veprimeve kundër ndryshimeve klimatike;
- 3 Arritja e një zhvillimi të balancuar të ekonomive dhe komuniteteve rurale, duke përfshirë krijimin dhe ruajtjen e vendeve të punës.

Gjithashtu, Komisioni Evropian ka publikuar Strategjinë e Re të Pyjeve të BE për vitin 2030, e cila u publikua në vitin 2021. Kjo strategji e re ka si qëllim përmirësimin e sasisë dhe cilësisë së pyjeve të BE-së përmes iniciativave të Marrëveshjes së Gjelbër Evropiane dhe mbështetet në Strategjinë e Biodiversitetit të BE 2030.

Kështu, direktivat e BE janë të fokusuar në disa drejtime si më poshtë:

Pyjet dhe Bujqësia:

- ▶ Vendimi Nr. 529/2013/BE i Parlamentit Evropian dhe Këshillit të 21 Majit 2013 mbi rregullat e kontabilitetit të gazrave serë dhe heqjes së tyre si pasojë e aktiviteteve lidhur me përdorimin e tokës, ndryshimin e përdorimit të tokës dhe pyjet dhe mbi informacionin që lidhet me këto aktivitete.
- ▶ Direktiva 2009/128/KE e Parlamentit Evropian dhe Këshillit të 21 Tetorit 2009 që vendos një kornizë për veprimin e Komunitetit për të arritur përdorimin e qëndrueshëm të pesticideve.
- ▶ Rregullimi (KE) Nr. 2152/2003 i Parlamentit Evropian dhe Këshillit të 17 Nëntorit 2003 që lidhet me monitorimin e pyjeve dhe ndërveprimin mjedisor në Komunitet (Forest Focus);

- ▶ Rregullimi i Komisionit (KE) Nr. 1737/2006 i 7 Nëntorit 2006 mbi heqjen e rregullave të detajuara për zbatimin e Rregullores (KE) Nr. 2152/2003 të Parlamentit Evropian dhe Këshillit lidhur me monitorimin e pyjeve dhe ndëreveprimin mjedisor në Komunitet;
- ▶ Rregullimi (KE) Nr. 2152/2003 i Parlamentit Evropian dhe Këshillit të 17 Nëntorit 2003 lidhur me monitorimin e pyjeve dhe ndëreveprimin mjedisor në Komunitet (Forest Focus);
- ▶ Rregullimi i Këshillit (EEC) Nr. 1615/89 i 29 Majit 1989 për krijimin e një Sistemi Informacioni dhe Komunikimi për Pyjet Evropiane (Efics), OJ L 165, 15.06.1989, f. 12-13;
- ▶ Rregullimi i Këshillit (EEC) Nr. 2158/92 i 23 Korrikut 1992 për mbrojtjen e pyjeve të Komunitetit nga zjarri, OJ L 217, 31.07.1992, f. 3 – 7, i ndryshuar nga Rregulloret e Komisionit (EEC dhe KE) Nr. 1170/93 i 13 Majit 1993, Nr. 1460/98 i 8 Korrikut 1998, Nr. 1727/1999 i 28 Korrikut 1999, Rregullimi i Këshillit (KE) Nr. 308/97 i 17 Shkurtit 1997, dhe Rregulloret e Parlamentit Evropian dhe Këshillit Nr. 1485/2001 i 27 Qershorit 2001 dhe Nr. 805/2002 i 15 Shkurtit 2002;
- ▶ Rregullimi i Këshillit (KE) Nr. 2173/2005 i 20 Dhjetorit 2005 për krijimin e një skeme licencimi FLEGT për importin e drurit në Komunitetin Evropian;
- ▶ Rregullimi (BE) Nr. 995/2010 i Parlamentit Evropian dhe Këshillit të 20 Tetorit 2010, që përcakton detyrimet e operatorëve që vendosin drurin dhe produktet e drurit në treg.

Ekonomia Qarkulluese dhe Menaxhimi i Mbetjeve:

- ▶ Sistemet e ekonomisë qarkulluese ruajn vlerën e shtuar të produkteve sa më gjatë që të jetë e mundur dhe reduktojnë mbetjet. Që nga miratimi i konceptit të zhvillimit të qëndrueshëm nga shumë aktorë në ekonomi, duke e bërë atë objektiv kryesor për shumë shtete, dhe ndërkohë që ekonomia globale po përballet me një ngadalësim në kthimin ekonomik, janë shfaqur ide dhe opinione të ndryshme për të bërë ndryshim. Në vitin 2015, Komisioni Evropian miratoi planin e parë të veprimit për ekonominë cirkulare, i cili u ndoq nga Direktiva e BE-së.
- ▶ Direktiva (BE) 2019/904 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 5 Qershor 2019 për zvogëlimin e ndikimit të disa produkteve plastike në mjedis.
- ▶ Nga ana tjetër, menaxhimi i mbetjeve konsiderohet një nga elementët kryesorë të politikës mjedisore të BE-së.
- ▶ Direktiva 2008/98/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 19 Nëntor 2008 për mbetjet;
- ▶ Direktiva 86/278/EEC për mbrojtjen e mjedisit, dhe në veçanti të tokës, kur shllarimi i ujërave të zeza përdoret në bujqësi, siç ndryshohet nga Direktiva 91/692/EEC, Rregullorja (EC) 807/2003 dhe (EC) 219/2009;

- ▶ Direktiva 2006/66/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 6 shtatorit 2006 për bateritë dhe akumulatorët dhe mbeturinat e baterive dhe akumulatorëve, e ndryshuar nga Direktiva 2008/12/EC, Direktiva 2008/103/EC dhe Direktiva 2013/56/EU, dhe Vendimet e Komisionit 2008/763/EC, 2009/603/EC, 2009/851/EC;
- ▶ Direktiva 94/62/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 20 dhjetorit 1994 për paketimin dhe mbeturinat e paketimit, e ndryshuar nga Regulloret (EC) 1882/2003 dhe (EC) 219/2009 dhe Direktivat 2004/12/EC, 2005/20/EC dhe 2013/2/EU;
- ▶ Direktiva 96/59/EC e 16 shtatorit 1996 për hedhjen e biphenilëve poliklorurues dhe terfenilëve poliklorurues (PCB/PCT) e ndryshuar nga Regullorja (EC) 596/2009;
- ▶ Direktiva 2000/53/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 18 shtatorit 2000 për automjetet e skaduar;
- ▶ Direktiva 2002/96/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 27 janarit 2003, për mbeturinat nga pajisjet elektrike dhe elektronike (WEEE), e ndryshuar nga Direktiva 2003/108/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 8 dhjetorit 2003;
- ▶ Direktiva e Këshillit 1999/31/EC e 26 prillit 1999 për mbeturinat e deponuara, e ndryshuar nga Regulloret (EC) 1882/2003 dhe (EC) 1137/2008 dhe Direktiva 2011/97/EU;
- ▶ Direktiva 2006/21/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 15 marsit 2006 për menaxhimin e mbeturinave nga industritë nxjerrëse dhe ndryshimi i Direktivës 2004/35/EC dhe Regullorës 596/2009/EC, e ndryshuar nga Vendimi i Komisionit 2009/335/EC, 2009/337/EC, 2009/358/EC, 2009/359/EC dhe 2009/360/EC;
- ▶ Regullorja (BE) Nr. 1257/2013 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 20 nëntorit 2013 për riciklimin e anijeve dhe ndryshimi i Regullorës (EC) Nr. 1013/2006 dhe Direktiva 2009/16/EC;
- ▶ Regullorja (EC) Nr. 1013/2006 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 14 qershorit 2006 për dërgesat e mbeturinave, e ndryshuar nga Regulloret 1379/2007/EC, 669/2008/EC, 219/2009/EC, 255/2013/EC dhe 308/2009/EC, 664/2011/EU dhe 135/2012/EU;
- ▶ Direktiva 2012/19/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 4 korrikut 2012 për mbeturinat e pajisjeve elektrike dhe elektronike (WEEE);
- ▶ Direktiva 2011/65/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 8 qershorit 2011 për kufizimin e përdorimit të disa substancave të rrezikshme në pajisjet elektrike dhe elektronike, e ndryshuar nga Direktivat 2012/50/EU, 2012/51/EU, 2014/1/EU dhe 2014/16/EU.

4.3 Sfidat dhe çështjet kyçe

Sfida për **tokat bujqësore, kullotat dhe pyjet** lidhen me:

- 1 Prodhim i kufizuar bujqësor dhe i bagëtive: Kjo është pasojë e ekzistencës së fermave të vogla me një nivel të lartë fragmentimi dhe rendimente të ulëta.
- 2 Përdorimi i vazhdueshëm i tokave bujqësore ka ndërprerë vegjetacionin natyror (Leiter & Toromani 2022).
- 3 Humbja e tokës për shkak të erozionit dhe mungesës së mbulesës vegjetative, sidomos përgjatë brigjeve të lumenjve.
- 4 Humbja e biomës për shkak të kullotjes së bagëtive, prerjes së pakontrolluar të pyjeve dhe djegieve të qëllimshme.
- 5 Ndotja e ujit nga trajtimet bujqësore me plehra kimike dhe pesticide, të cilat mund të sjellin pasoja të pariparueshme nëse nuk adresohen në mënyrë të duhur dhe profesionale.
- 6 Mungesa e planeve të azhurnuara të mbjelljes për ekonomitë e pyjeve dhe kullotave, ku menaxherët e fondeve pyjore planifikojnë kapacitetet e mbajtjes dhe përcaktojnë masat e përdorimit, si për kullotjen, kultivimin e bimëve aromatike mjekësore, turizmin, përdorimin e materialeve sekondarë, etj.
- 7 Koordinimi i pamjaftueshëm mes autoriteteve qendrore dhe lokale për monitorimin dhe menaxhimin e pyjeve dhe kullotave mbetet një çështje. Pjesëtimi i pushtetit, veçanërisht në lidhje me monitorimin, është i paqartë. Delegimi i përgjegjësisë mungon nga një analizë paraprake dhe nuk ka fonde të mjaftueshme për funksione si menaxhimi i pyjeve, bujqësia dhe mbrojtja nga zjarret (MTM 2020).
- 8 Mungesa e edukatës mjedisore mbi politikat strategjike të qëndrueshme të burimeve natyrore.

Ekstraktimi i mineraleve shpesh shkakton ndotje mjedisore në zonat përreth për shkak të gazrave që shpesh lëshohen nga djegia dhe për shkak të derdhjeve ose shpërthimeve të mbeturinave në trupat e ujit përreth. Rreziku i ndotjes së ujit të Vjosës në pjesën e saj të mesme është i lartë për shkak të derdhjeve të ujërave urbane të ndotura përgjatë lumit dhe në pjesën e tij të poshtme për shkak të aktiviteteve të shfrytëzimit të mineraleve në rajonin e Selenicës (Sovinc 2021). Aktivitetet minerare që përfshijnë gëlqeren dhe gurët silikozë shkaktojnë ndotje të ujit për shkak të mbeturinave të ngurta. Megjithatë, ndikimi më i rëndësishëm është dëmti fizik i pariparueshëm që i bëhet mjedisit gjatë procesit të nxjerrjes. Si pasojë, të gjitha organizmat e gjalla janë të detyruar të braktisin zonën për shkak të ndotjes nga zhurma dhe pluhuri.

Sfida lidhur me burimet minerale dhe përdorimin e tyre:

- 1 Ruajtja e peizazhit natyror dhe ruajtja e proceseve natyrore. Është një fakt që procesi i nxjerrjes së mineraleve shoqërohet me dëmtime në peizazh dhe vegjetacionin që mbulon sipërfaqen në atë rajon dhe shkakton ndryshime ekstreme në transportin e sedimenteve dhe proceset e erozionit.
- 2 Arritja e reduktimit të ndotjes së ujit, që rrjedh nga nxjerrja e mineraleve nga nën toka. Për më tepër, puna e ndërtimit të një aeroporti komercial në peizazhin e mbrojtur të Vjosë-Nartës shkakton shqetësime të mëdha për kërcënimet ndaj mjedisit, habitateve, zogjve migrues dhe specie të tjera të gjalla.

Nga pyetësorët e zhvilluara në basenin e Vjosës, disa opinione nga ekspertët shqiptarë janë theksuar si një përmbledhje:

- 1 *Auron Tare, për temën e menaxhimit të burimeve ujore, ishte i shqetësuar për ndërtimin e hidrocentraleve në rajonin e Nivicës.*
- 2 *Vasillaq Nikolla, ekspert i bujqësisë, mendon se bujqësia është një nga ndotësit kryesorë në zonë, prandaj është e nevojshme ndërhyrja e qeverisë lokale.*
- 3 *Aulona Veizi, Nënkryetare e Bashkisë së Vlorës, mendon se Grupi i Veprimtari Lokal 'Vjona' ka adresuar të gjitha problemet e rajonit të Vjosë-Nartë përmes Strategjisë së Zhvillimit Lokal. Kjo strategji duhet të merret parasysh gjithashtu në planin e menaxhimit të Vjosës.*

4.4 Përgjigja e Menaxhimit për adresimin e çështjes

Qasja e shërbimeve të ekosistemit ofron mundësi për të ndihmuar në ndërtimin e grupeve mbështetëse për menaxhimin e biodiversitetit dhe ekosistemeve me komunitetet që jetojnë në zona rurale, por që mund të mos jenë të gatshëm të mbështesin ruajtjen e biodiversitetit (Ingram J. et al 2012). Çdo ekosistem ka vlerën e tij ekonomike, që i referohet vlerës së një asemi, e cila qëndron në rolin e tij në arritjen e qëllimeve njerëzore, qofshin ato ndriçim shpirtëror, kënaqësi estetike, apo prodhimi i ndonjë malli të tregtueshëm (Barbier et al., 2009). Zgjidhjet natyrore përdorin proceset natyrore për të adresuar sfidat mjedisore, duke promovuar njëkohësisht ruajtjen e biodiversitetit dhe përmirësimin e mirëqenies njerëzore (Lushaj et al., 2024). Qasjet tradicionale të ruajtjes së biodiversitetit mund të mos kenë funksionuar këtu për shkak të dyshimeve të fshatarëve për agjendat e fshehura të ruajtjes; një dyshim jo i pazakontë në këtë pjesë të botës ku disa njerëz besojnë se ata që merren me ruajtjen e natyrës kanë prioritarizuar nevojat e specieve mbi nevojat e njerëzve shumë të varfër (Berghöfer et al, 2017).

Çështja 1

Ndotja e ujit

Masa 1

Trajtimi i ujërave të ndotura duke përdorur impiante për përpunimin e ujërave para se të derdhen në lum. Kjo masë duhet të fokusohet në qytetet kryesore që ndodhen kryesisht pranë lumit Vjosa. Ndërsa për zonat rurale, kjo masë mund të zbatohet gjatë një periudhe më të gjatë për shkak të mbrojtjes aktuale nga enët septike.

Masa 2

Përmirësimi i praktikave bujqësore sipas përdorimit të bujqësisë së qëndrueshme. Promovimi i bujqësisë së qëndrueshme mund të realizohet vetëm kur fermerët adoptojnë praktikatat e bujqësisë së qëndrueshme.

Masa 3

Ndalohet shfrytëzimi i minierave pasi përpunimi i mineraleve në to krijon ndotje të ujërave nëntokësore.

Çështja 2

Ruajtja e peizazhit natyror.

Masa 1

Mbyllja e minierave dhe puseve të naftës. Ato ndikojnë në mjedisin në zonat e mbrojtura dhe dëmtojnë biodiversitetin.

Masa 2

Kullotja e kafshëve me forma konvencionale. Bujqit duhet të kultivojnë jonxhë ose ushqim për kullotjen e kafshëve.

Masa 3

Zëvendësimi i dhive me dele, pasi dhitë janë shkatërruesit kryesorë të pyjeve.

Çështja 3

Humbja e tokave për shkak të erozionit dhe mungesës së mbulesës vegjetale.

Masa 1

Pyllëzimi i zonës pranë brigjeve të lumit.

Masa 2

Ndryshimi i kultivave bujqësore në zonat e klasifikuara si pika të nxehta me përdorim alternativ të tokës si pemët frutore.

Çështja 4

Prodhimi i kufizuar bujqësor dhe blegtoral.

Masa 1

Fermerët do të investojnë në kultura organike ose semi-konvencionale vetëm nëse ato janë një opsion tregtar konkurrues.

Për të arritur një bilanc të barabartë me metodat ekzistuese të bujqësisë (konvencionale), kultivat organike duhet të sjellin të ardhura të paktën aq të larta sa opsionet e tjera konvencionale/bujqësore për të njëjtën sipërfaqe toke të marrë në konsideratë. Në këtë ushtrim, supozohet një parcelë prodhimi njëkulturore prej 0.1 ha, megjithëse kjo nuk do të jetë rasti në realitet. Për shembull, mund të shfaqen shpenzime menaxhimi (siç është kontrolli i barërave), por me lloje të ndryshme inputesh të përdorura dhe shpenzimi i ndryshëm i bujqësisë mund të pësojë ndryshime në llojin dhe frekuencën e inputeve të përdorura dhe punës operacionale. Këto “shpenzime” janë të përfshira në shumën që kultura organike duhet të kthejë.

Për secilin produkt duhet të llogaritet çmimi i shpërblimit dhe treguesit potencialë të performancës për produktet jo-konvencionale.

4.5 Konkluzionet

Parandalimi i efekteve shkatërruese në tokë, ujë, biodiversitet dhe burime natyrore – duhet të trajtohet jo vetëm nga ata që punojnë ose jetojnë në Luginën e Vjosës, por edhe nga grupet përkatëse të interesit në zonat përreth.

- 1 Të zhvillohet një plan menaxhimi për basenin ujëmbledhës të Vjosës përmes një qasjeje të shumëfishtë sektoriale, që promovon përdorimin e balancuar të burimeve ujore në sektorin bujqësor dhe industrinë e naftës dhe gazit.
- 2 Kufizimi i aktiviteteve minerare në basen kërkon një vlerësim të plotë dhe kritik të licencave ekzistuese dhe ndikimeve të tyre në sistemin e lumit. Ky vlerësim duhet të marrë parasysh faktorë të ndryshëm mjedisorë, shoqërorë dhe ekonomikë për të siguruar marrjen e vendimeve të informuara.
- 3 Orientimi i bujqësisë drejt një modeli shumëfunktional bujqësor i cili ndikon pozitivisht në menaxhimin e mirë të zonës rurale, ruajtjen e mjedisit dhe identitetit rural, si dhe rritjen e punësimit në zonë. Kështu, bujqësia e integruar inkurajohet duke zvogëluar optimalisht dëmin ndaj mjedisit.
- 4 Krijimi i kushteve për bazën ushqimore të bagëtive përmes krijimit të sistemeve të ushqimit të barit, për të eliminuar plotësisht kullotjen e pakontrolluar të bagëtive në pyje.
- 5 Mbështetje për familjet bujqësore me forma alternative të sigurisë energjetike, duke shmangur prerjen e pyjeve.
- 6 Zhvillimi i programeve mbështetëse në fushën e edukatës mjedisore përmes Administratës Rajonale për Zonat e Mbrojtura (AdZM) në Parkun Kombëtar të Vjosës për të ngritur ndërgjegjësimin në nivelin e komunitetit (p.sh., përmes krijimit dhe zbatimit të një programi Junior Ranger).
- 7 Inkurajimi i komuniteteve lokale për të krijuar një Grup Veprimi Lokal (GVL) si një zgjidhje afatgjatë për zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm.
- 8 Zhvillimi i planeve të përbashkëta për kultivimin e pyjeve dhe kullotave midis institucioneve në nivelin lokal dhe qendror. Masa për të ruajtur mjedisin, duke siguruar zëvendësimin e biomasës së humbur për shkak të përdorimit të pakontrolluar të pyjeve.
- 9 Përmirësimi i kapaciteteve menaxheriale dhe të zbatimit të ligjit për menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore.
- 10 Rritja e kapaciteteve të nevojshme të fermerëve dhe blegtorëve për t'i informuar ata mbi praktikën e qëndrueshme në zhvillimin e bujqësisë dhe blegtorisë përmes bashkëpunimit me shërbimin e gjerë në drejtoritë rajonale të bujqësisë.

Zonat e Mbrojtura në Basenin e Vjosës

Prof. Asoc. Elena Kokthi

Universiteti Bujqësor i Tiranës

Përmbledhje Ekzekutive

Parku Kombëtar i Luginës së Vjosës (PKLV), i cili përfshin një nga lumenjtë e fundit të pacenuar dhe të lirë të Evropës, është një pasuri ekologjike në peizazhin shqiptar. Ky raport teknik ofron një analizë gjithëpërfshirëse të zonave të mbrojtura brenda basenit të Vjosës, duke shqyrtuar balancën e vështirë midis nevojave për ruajtjen dhe aktivitetet socio-ekonomike. Raporti kombinon të dhëna të dyta dhe të para, duke integruar rishikimet legjislativë dhe studime raste me të dhëna empirike nga palët e interesuara. Një pyetësor i strukturuar formoi komponentin kryesor të kërkimit të raportit, me 162 anketa të plota që ofrojnë informacion mbi perceptimet e komunitetit lokal në lidhje me menaxhimin e burimeve të ujit. Metodologjia njihet si sfidat unike të menaxhimit të sistemeve lumenjore dhe thekson nevojën për strategji ruajtjeje të përshtatura. Zonat e Mbrojtura (ZM) brenda Basenit të Vjosës janë thelbësore për ruajtjen e biodiversitetit dhe përmbajtjen e proceseve natyrore hidrologjike. Këto ZM veprojnë si një mekanizëm mitigues ndaj stresit ekologjik, kanë potencialin për të ofruar përfitime ekonomike të qëndrueshme dhe ndjekin legjislacionin mjedisor. Strategjitë e menaxhimit të PKLV janë, për këtë arsye, thelbësore për mirëqenien ekologjike dhe socio-ekonomike të këtyre rajoneve dhe ofrojnë një model për balancimin e zhvillimit dhe ruajtjes. Raporti përshkruan kuadrot ligjore kombëtare dhe ndërkombëtare që ndikojnë në menaxhimin e PKLV. Ligji i Shqipërisë Nr. 81/2017 radhit përpjekjet kombëtare për ruajtjen në përputhje me standardet e BE-së, duke demonstruar angazhimin e vendit për menaxhimin e qëndrueshëm të zonave të mbrojtura. Direktivat e BE-së, si Direktiva për Shpendët, Direktiva për Habitata dhe Direktiva për Kuadrin e Ujit, ofrojnë udhëzime themelore për ruajtjen e gjendjes së paprekur të lumit dhe për promovimin e përdorimit të qëndrueshëm të tij. Raporti identifikon boshllëqe në praktikat aktuale të menaxhimit dhe thekson nevojën për plane menaxhimi të dedikuara për zonat e mbrojtura lumenjore. Ai thekson potencialin e ZM për të ofruar mbrojtje të orientuar për ekosistemet lumenjore dhe nënvizon angazhimin global për të zgjeruar mbulimin e zonave të mbrojtura për ekosistemet e ujërave të ëmbla. Bazuar në 162 intervista me palët e interesuara, dolën disa gjetje kyçe që theksojnë shqetësimet kryesore rreth Parkut Kombëtar të Luginës së Vjosës. Ndotja nga mbeturinat urbane dallohet si problemi më i rëndësishëm, duke theksuar nevojën urgjente për përmirësimin e praktikave të menaxhimit të mbetjeve. Përveç kësaj, palët e interesuara shprehën shqetësime të rëndësishme në lidhje me përmytjet dhe erozionin, duke theksuar nevojën për zbatimin e masave të forta për mitigimin dhe stabilizimin për të mbrojtur

rajonin. Një çështje tjetër kritike e identifikuar është varësia e madhe nga sistemi publik i furnizimit me ujë për ujitje, duke theksuar nevojën kritike për mirëmbajtjen dhe përmirësimin e infrastrukturës së ujit. Për më tepër, ndikimi i aktiviteteve të turizmit ka ngritur shqetësime për presionet ekologjike mbi lumin, duke sugjeruar se strategjitë e zhvillimit të turizmit të qëndrueshëm janë thelbësore për të mitiguar presionet mjedisore dhe për të promovuar ruajtjen e këtij ekosistemi jetik. Këto gjetje reflektojnë perceptimet kolektive të komunitetit lokal dhe palëve të interesuara dhe ofrojnë një drejtim të qartë për përpjekjet e ardhshme të menaxhimit dhe ruajtjes në park.

Sfidat dhe çështjet kryesore në menaxhimin e PKLV përfshijnë disa faktorë kompleksë që duhet të adresohen për një konservim efektiv. Së pari, përcaktimi dhe menaxhimi i Zonave Prioritare të Ekosistemeve të Ujërave të Ëmbla (ZPEUË) kërkon menaxhimin e konflikteve të përdorimit të tokës dhe nxitjen e bashkëpunimit midis palëve të ndryshme të interesuara. Së dyti, PKLV përballet me sfida në efikasitetin e integritetit të zonave të mbrojtura (ZM) në një rrjet të unifikuar që mbështet praktikën e qëndrueshme në të gjithë basenin. Për më tepër, krijimi i protokolleve të qëndrueshme të monitorimit është thelbësor për të vlerësuar vazhdimisht efektivitetin e përpjekjeve të konservimit. Sigurimi i burimeve të qëndrueshme financiare është gjithashtu thelbësor për të siguruar zbatimin e suksesshëm dhe qëndrueshmërinë e planit të menaxhimit. Këto çështje theksojnë balancën delikate midis objektivave të konservimit dhe dinamikave socio-ekonomike brenda PKLV. Ky kapitull propozon masa për të adresuar çështjet e identifikuar, përfshirë zhvillimin profesional të vazhdueshëm për stafin e AKZM/AdZM, zhvillimin e shtuar të planeve të menaxhimit për zonat e mbrojtura dhe promovimin e rritur të turizmit të qëndrueshëm. Këto masa synojnë të rrisin gjenerimin e të ardhurave brenda ZM dhe të promovojnë angazhimin dhe edukimin e komunitetit.

5.1 Hyrje

Ky raport teknik paraqet zonat e mbrojtura brenda Basenit të Vjosës, duke theksuar marrëdhënien komplekse midis qëndrueshmërisë mjedisore dhe zhvillimit rajonal. Ai shqyrton në mënyrë gjithëpërfshirëse statusin, sfidat dhe perspektivat e iniciativave të konservimit në një nga lumenjtë e fundit të lirë të Europës.

Metodologjia e këtij raporti përfshin një qasje të dyfishtë, duke kombinuar rishikime të gjera të legjislationit kombëtar dhe ndërkombëtar që ka lidhje me zonat e mbrojtura me të dhëna empirike të mbledhura nga palët e interesuara përmes anketimeve dhe intervistave të strukturuar. Konkretisht, kërkimi kryesor përfshinte një pyetësor të strukturuar, i cili u plotësua nga 162 banorë, duke ofruar të dhëna të çmuara mbi perspektivat e komunitetit dhe ndërveprimet me ekosistemin e lumit. Kjo qasje mundëson një kuptim të detajuar të dinamikave socio-ekonomike dhe presioneve mjedisore që përballen Baseni i Vjosës.

Zonat e Mbrojtura përgjatë Vjosës luajnë një rol kyç në ruajtjen e ekuilibrit ekologjik dhe mbështetjen e biodiversitetit të rajonit. Këto zona veprojnë si një mitigim i rëndësishëm ndaj degradimit mjedisor, duke ofruar strehë për shumë specie dhe duke ruajtur proceset hidrologjike dhe gjeomorfologjike që përcaktojnë karakterin e lumit. Raporti vlerëson zonat e mbrojtura ekzistuese dhe shqyrton mundësinë e zgjerimit të zonave të mbrojtura për të përfshirë ekosisteme të përmirësuara të ujërave të ëmbla, një aspekt kyç që është theksuar nga prioritetet globale të konservimit.

Raporti gjithashtu shqyrton kuadrot ligjore që formësojnë menaxhimin e këtyre zonave të mbrojtura, si në nivelin kombëtar ashtu edhe nëpërmjet procesit të integritetit në BE. Ai identifikon boshllëqe në praktikat aktuale të menaxhimit dhe propozon përgjigje strategjike për të adresuar në mënyrë efektive këto sfida. Përmes analizës të detajuar dhe feedback-ut nga palët e interesuara, raporti synon të identifikojë një rrugë përpara që respekton integritetin ekologjik të Lumit Vjosa, ndërkohë që adreson nevojat ekonomike dhe kulturore të popullsisë lokale.

Së fundmi, ky kapitull dokumenton gjendjen aktuale të zonave të mbrojtura në Basenin e Vjosës dhe shërben si një udhëzues konceptual për përpjekjet e ardhshme të konservimit.

5.2 Politikat dhe Kuadri Ligjor

5.2.1 Legjislacion Kombëtar

Udhëtimi i Shqipërisë në ruajtjen e natyrës daton afërsisht pesë dekada më parë, me nisma të vazhdueshme për të përmirësuar dhe përditësuar legjislacionin dhe masat mbrojtëse që nga vitet 1990. Për më tepër, si pjesë e procesit të integritetit në Bashkimin Evropian, Shqipëria është e detyruar të ruajë dhe të mbikëqyrë ekosistemet e saj natyrore në përputhje me rregulloret dhe direktivat e Bashkimit Evropian. Ligji nr. 81/2017 “Për zonat e mbrojtura” është ligji kuadër, që dëshmon për një përputhje të gjerë të legjislacionit kombëtar për ruajtjen e biodiversitetit me atë të BE-së. Në këtë ligj, një seksion i veçantë (Seksioni V) i kushtohet zonave të mbrojtura me interes ndërkombëtar dhe, në veçanti, zonave Natura 2000. Për më tepër, Vendimi i Këshillit të Ministrave nr. 1156, datë 24.12.2020, përfaqëson një hap shumë të rëndësishëm drejt gjenerimit të të ardhurave nga shërbimet dhe aktivitetet e ekoturizmit në zonat e mbrojtura dhe drejt pavarësisë financiare. Shqipëria ka bërë përparim të dukshëm kohët e fundit në zgjerimin e rrjetit të saj të zonave të mbrojtura, nga 5.2% e territorit të vendit në vitin 2005 në 16% në vitin 2014. Sipas të dhënave të Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit, deri në vitin 2022, zonat e mbrojtura tokësore në Shqipëri mbulonin rreth 18.59% (5,263 km²) të sipërfaqes tokësore të vendit.

Zbatimi i Ligjit nr. 81/2017 për Zonat e Mbrojtura parashikon strukturat përkatëse administrative, ku Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura (AKZM) është organi qendror publik brenda Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit që udhëheq dhe menaxhon aktivitetet për mbrojtjen dhe administrimin e të gjitha zonave të mbrojtura natyrore. Administratat Rajonale të Zonave të Mbrojtura (AdZM-të) janë organet kompetente lokale në nivel qarku (në veçanti, AdZM Vlorë, Fier dhe Gjirokastrë janë përgjegjëse për Pellgun e Vjosës), të cilat mbulojnë aspektet e menaxhimit dhe monitorimit.

Bashkitë që zbatojnë Ligjin për Zonat e Mbrojtura brenda territorit të tyre bashkëpunojnë me ARZM-të. Ligji parashikon gjithashtu krijimin e komiteteve të menaxhimit si struktura mbikëqyrëse për të siguruar zbatimin efektiv të planeve të menaxhimit. Këto komitete përbëhen nga përfaqësues të bashkive, AKZM-së dhe aktorëve të tjerë vendorë nga sektorë të tillë si bujqësia, turizmi, pylltaria, biznesi dhe shoqëria civile. Megjithatë, aktualisht nuk ekziston një strategji gjithëpërfshirëse për Zonat e Mbrojtura (ZM) që të lehtësojë bashkëpunimin midis këtyre aktorëve të ndryshëm.

Në përgjithësi, AdZM-të përballen me sfida të mëdha operacionale për shkak të burimeve të kufizuara. Burimet njerëzore janë shpesh të pamjaftueshme për të mbuluar zonat e gjera brenda juridiksionit të tyre, dhe burimet financiare janë të pamjaftueshme për të kryer në mënyrë efektive të gjitha detyrat e nevojshme të menaxhimit dhe monitorimit. Gjithashtu, stafi i zonave të mbrojtura shpeshherë nuk ka aftësitë e duhura për të përmbushur detyrat e tyre në mënyrë profesionale. Edhe pse Ligji nr. 81/2017 parashikon që menaxhimi i ZM-ve duhet të ndjekë Planin e Posaçëm për ZM-të dhe Planin për Menaxhimin e Rrjetit Ekologjik të Vendit, ende nuk ekziston një studim gjithëpërfshirës

mbi këtë kërkesë. Për më tepër, shumica e zonave të mbrojtura në Pellgun e Vjosës nuk kanë një plan menaxhimi të përditësuar të miratuar nga Ministria e Turizmit dhe Mjedisit.

Ligji nr. 21, datë 22.2.2024, “Për disa shtesa dhe ndryshime në Ligjin nr. 81/2017 për Zonat e Mbrojtura” është ndryshimi më i fundit legjislativ që sjell dispozita shtesë për menaxhimin e zonave të mbrojtura në Shqipëri, duke ndikuar drejtpërdrejt kuadrin e menaxhimit të Parkut Kombëtar të Luginës së Vjosës (PKLV). Ndryshimet kryesore përfshijnë udhëzime të përditësuara për standardet e ruajtjes, mekanizma më të rreptë zbatimi dhe një rol të zgjeruar për aktorët lokalë në proceset vendimmarrëse. Ky ndryshim synon të forcojë bazën ligjore për menaxhimin efektiv, monitorimin dhe përdorimin e qëndrueshëm të zonave të mbrojtura, duke u përafëruar më shumë me politikat e ruajtjes së BE-së..

Projektligji i propozuar synon të adresojë çështjet e evidentuara nga zbatimi i ligjit ekzistues, duke propozuar ndryshimet e mëposhtme në lidhje me zonat e mbrojtura:

- 1** Të riformulojë parimet e menaxhimit të zonave të mbrojtura duke shtuar parimin e “përshtatshmërisë”, “parimin e kategorizimit të objektivave” dhe “parimin e fleksibilitetit të menaxhimit”, me synimin për të rritur efikasitetin e proceseve të menaxhimit të këtyre zonave, bazuar në parimet e IUCN-it.
- 2** Të riformulojë politikat shtetërore në fushën e zonave të mbrojtura, duke marrë në konsideratë nevojën për bashkëpunim/ndërveprim me institucione të tjera të qeverisjes qendrore dhe vendore, si dhe me shoqërinë civile, për administrimin, ruajtjen dhe mbrojtjen efektive të këtyre zonave.
- 3** Të rishikojë funksionet e institucioneve publike për të forcuar rolet e tyre përmes koordinimit dhe harmonizimit të punës së përbashkët, me qëllim sigurimin e ruajtjes, mbrojtjes dhe administrimit të zonave të mbrojtura.
- 4** Të garantojë aksesin publik në zonat e mbrojtura.
- 5** Të riformulojë llojet e zonave të mbrojtura mjedisore sipas llojit të interesit për të cilin është dhënë statusi i mbrojtjes, duke përfshirë edhe shtimin e një kategorie për “zona të mbrojtura me interes lokal/bashkiak” për të lehtësuar menaxhimin e tyre nga institucionet e qeverisjes vendore.
- 6** T’u mundësojë bashkive menaxhimin e një pjese të zonave të mbrojtura që janë pjesë e territorit që ato administrojnë.
- 7** Të riformulojë objektivat për shpalljen e territoreve si zona të mbrojtura, me qëllim mbrojtjen e këtyre zonave përmes rritjes së ndërgjegjësimit publik, edukimit, inkurajimit të aktiviteteve të kërkimit shkencor, aktiviteteve rekreative dhe aktiviteteve ekonomike në përputhje me parimin e efikasitetit, por edhe me objektivat e zonës së mbrojtur.
- 8** Të harmonizojë terminologjinë e ligjit me atë të IUCN-it.

- 9 Të riformulojë aktivitetet e lejuara ose të ndaluara në zonën e mbrojtur "Park Kombëtar".
- 10 T'u mundësojë banorëve të zonës zhvillimin e aktiviteteve ekonomike që respektojnë parimet e zhvillimit të qëndrueshëm, duke siguruar akses dhe përfitime, ndërkohë që fokusi mbetet tek rritja ekonomike e rajonit.
- 11 Të lejojë ndërhyrje urbane, rekreative apo industriale të lejuara brenda zonës, duke ruajtur karakterin e saj.
- 12 Të inkurajojë dhe mbështesë iniciativa, projekte, programe dhe aktivitete që synojnë përmirësimin e treguesve ekologjikë dhe natyrorë të një zone të mbrojtur mjedisore, ose që kanë ndikim pozitiv mbi to.

Ligji nr. 21, datë 22.2.2024, "Për disa shtesa dhe ndryshime në Ligjin nr. 81/2017 'Për Zonat e Mbrojtura'", përfaqëson një hap prapa në procesin e menaxhimit të zonave të mbrojtura në Shqipëri. Disa aktorë të shoqërisë civile, si PPNEA, EcoAlbania, INCA dhe AOS, kanë shprehur mospajtimin e tyre me këtë ndryshim të ri të ligjit. Ndër aspektet më shqetësuese, neni 7, i cili propozon ndryshimin e nenit 9 të ligjit, zgjeron fushën e ndërhyrjeve të lejuara brenda zonave të mbrojtura duke përfshirë zona urbane, aktivitete rekreative dhe infrastrukturë të ndryshme si rrugë, hekurudha dhe sisteme energjetike, përfshirë ato të energjisë së rinovueshme, si dhe objekte të naftës dhe gazit. Fillimisht, zonat e mbrojtura nuk ishin konceptuar për të akomoduar aktivitete kaq të gjera. Zbatimi i këtyre ndryshimeve mund t'i ekspozojë këto zona ndaj projekteve zhvillimore që rrezikojnë të minojnë objektivat e tyre fillestare për ruajtjen e natyrës.

Gjithashtu, propozimi për shfuqizimin e nenit 13, i cili përcakton rregullat e zonifikimit për zonat e mbrojtura, është në kundërshtim me strategjitë e provuara të menaxhimit që historikisht kanë ruajtur këto rajone. Zonifikimi është thelbësor për balancimin e ruajtjes së vlerave natyrore me aktivitetet socio-ekonomike të komuniteteve lokale. Eliminimi i këtyre rregullave mund të çojë në prishjen e balancës delikate të menaxhimit të nevojshëm për ruajtjen dhe përfitimet e komunitetit, që janë të pazëvendësueshme për strategjinë gjithëpërfshirëse të Programit të Rrjetit të Lumenjve të Egër Vullnetarë (PRRLEV).

Po ashtu, Neni 6 propozon modifikime në Nenin 8, duke i mundësuar bashkive të menaxhojnë të paktën 20% të territoreve të zonave të mbrojtura, që përfshin mundësinë për zhvillim intensiv infrastrukture, siç janë hotelet dhe objekte të tjera. Kjo mund të çojë në konflikte administrative, pasi bashkitë kanë detyra dhe përgjegjësi të caktuara sipas ligjeve të tyre organike, të cilat përfshijnë respektimin e legjislacionit për zonat e mbrojtura. Ky ndarje menaxhimi mund të pengojë përpjekjet e koordinuara të nevojshme për zbatimin e suksesshëm të planit të integruar të PRRLEV së, duke mundësuar fragmentimin e përpjekjeve për ruajtje dhe duke reduktuar efektivitetin e masave të mbrojtjes mjedisore në këto zona. Për më tepër, në Ligjin nr. 21, datë 22.2.2024, "Për disa shtesa dhe ndryshime në Ligjin nr. 81/2017 'Për Zonat e Mbrojtura'", në Nenin 1, pas pikës 25, shtohet pika 25/1 me përmbajtjen e mëposhtme: 25/1. Turizmi i Shkëlqyer. Në kontekstin e këtij ligji, turizmi i shkëlqyer i referohet një lloji turizmi që ofron akomodim në struktura që plotësojnë standardet më të larta arkitekturore dhe mjedisore, si dhe shërbime ekskluzive turizmi të nivelit të lartë. Po ashtu, në pikën 36, pas

fjalës “tradicional,” shtohen fjalët “ekonomik dhe turistik, duke i përshtatur objektivat e mbrojtjes, efektivitetit dhe përshtatshmërisë me karakteristikat e zonës së mbrojtur ose nënzonës.” Këto ndryshime krijojnë mundësinë për ndërtimin e hoteleve pesë yje në zonat e mbrojtura, përfshirë parqet kombëtare dhe kështu edhe Vjosën.

5.2.2 Legjislacioni European

Legjislacioni ndërkombëtar dhe ai i BE-së në lidhje me zonat e mbrojtura, me vëmendje të veçantë ndaj baseneve të lumenjve të egër, thekson rëndësinë e mekanizmave të ndryshëm të mbrojtjes për të ruajtur lumenjtë. Konventa për Diversitetin Biologjik dhe platformat e tjera mbështesin rritjen e mbrojtjes për lumenjtë, duke përfshirë mekanizma të ndryshëm për të ruajtur lidhshmërinë e tyre. Këta mekanizma përfshijnë versione specifike të zonave të mbrojtura për lumenj, si Sistemi i Lumenjve të Egër dhe të Bukur Kombëtar në Shtetet e Bashkuara, Sistemi i Lumenjve të Trashëgimisë Kanadeze dhe Rezervatet e Mbrojtura të Lumenjve në Spanjë. Për më tepër, politika të tilla si Rezervat Mjedisore të Ujit në Meksikë dhe Zonat e Mbrojtjes së Burimeve Ujore në Zambì luajnë një rol të rëndësishëm në ruajtjen e lumenjve me rrjedhë të lirë. Megjithatë, mekanizmat e mbrojtjes për lumenjtë ndryshojnë në objektivat e tyre kryesorë të menaxhimit. Sipas përkufizimit të IUCN, zonat e mbrojtura duhet të prioritarizojnë ruajtjen e biodiversitetit si qëllimi i tyre kryesor. Mekanizmat si Sistemi i Lumenjve të Egër dhe të Bukur Kombëtar në Shtetet e Bashkuara dhe Sistemi i Lumenjve të Trashëgimisë Kanadeze janë në përputhje me këtë përkufizim pasi ato menaxhohen kryesisht për të ruajtur integritetin natyror dhe ekologjik të lumenjve. Nga ana tjetër, mekanizmat si Rezervat Mjedisore të Ujit në Meksikë dhe Zonat e Mbrojtjes së Burimeve Ujore në Zambì kanë si qëllim sigurimin e disponueshmërisë dhe cilësisë së ujit për përdorim njerëzor, si uji i pijshëm, bujqësia, ose energjia hidroelektrike. Ndërsa këto zona mund të ofrojnë përfitime sekondarë për ruajtjen e biodiversitetit, qëllimi i tyre kryesor nuk përputhet me kriteret e repta të IUCN për zonat e mbrojtura. Mbrojtja e baseneve të lumenjve të egër është një komponent kyç i përpjekjeve globale për ruajtjen e natyrës, duke kërkuar një kombinim të legjislacionit lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar për të siguruar ruajtjen afatgjatë të natyrës dhe shërbimeve të ekosistemeve të lidhura. Sistemi i Lumenjve të Egër dhe të Bukur Kombëtar në Shtetet e Bashkuara është një model i praktikës më të mirë në procesin e mbrojtjes dhe menaxhimit të rrjedhës së lumenjve të egër që mund të merret parasysh nga vendet e BE-së dhe ato jashtë BE-së, si Shqipëria.

Konventa për Diversitetin Biologjik (KDB)

KDB është një marrëveshje ndërkombëtare kyçe që ka luajtur një rol të rëndësishëm në formësimin e politikave globale për ruajtjen e biodiversitetit biologjik, përdorimin e qëndrueshëm të komponentëve të tij dhe ndarjen e drejtë dhe të barabartë të përfitimeve që lindin nga burimet gjenetike. Një nga aspektet themelore të KDB-së që lidhen me zonat e mbrojtura (ZM) është fokusi i saj në ruajtjen e biodiversitetit biologjik përmes krijimit dhe menaxhimit të efektshëm të këtyre zonave të mbrojtura.

Korniza Globale e Biodiversitetit 30x30

Me përfundimin e Objektivave të Biodiversitetit Aichi në vitin 2020, ka dalë një kornizë

e re globale për ruajtjen e biodiversitetit—marrëveshja 30x30, e miratuar si pjesë e Kornizës Globale të Biodiversitetit Kunming-Montreal gjatë COP15 të Konventës për Diversitetin Biologjik (KDB). Kjo iniciativë ambicioze ka për qëllim të mbrojë dhe të ruajë 30% të ekosistemeve tokësore dhe detare të planetit deri në vitin 2030, duke adresuar nevojën urgjente për veprime transformuese për të ndaluar humbjen e biodiversitetit. Marrëveshja 30x30 zgjeron fushën e përpjekjeve për ruajtjen e biodiversitetit përtej zonave të mbrojtura tradicionale, duke përfshirë Masa të tjera Efektive të Konservimit të Bazuara në Zonë (OECMs). OECMs janë zona që, edhe pse nuk janë formalisht të caktuara si zona të mbrojtura, ofrojnë përfitime të rëndësishme për ruajtjen e biodiversitetit në afat të gjatë. Këto përfshijnë territore indigjene, toka të menaxhuara nga komunitetet dhe zona private të ruajtjes. Duke njohur OECMs, korniza pranon sistemet e ndryshme të qeverisjes dhe qasjet e menaxhimit që kontribuojnë në ruajtjen e biodiversitetit. Kjo marrëveshje thekson nevojën për përfshirje dhe barazi, sidomos duke integruar kontributet e popujve indigjenë, komuniteteve lokale dhe aktorëve privatë. Ajo gjithashtu thekson rëndësinë e adresimit të faktorëve që shkaktojnë humbjen e biodiversitetit, siç janë shkatërrimi i habitateve, shfrytëzimi i tepruar dhe ndryshimet klimaterike, përmes një përpjekje globale të bashkëpunuar.

Konventa e Ramsarit

Konventa e Ramsarit, e njohur zyrtarisht si Konventa për Lumenjtë e Rëndësishëm Ndërkombëtarë, veçanërisht si Habitatat për Shpendët Ujore, është një traktat ndërkombëtar i krijuar në vitin 1971 në Ramsar, Iran. Ajo përfaqëson një nga marrëveshjet më të hershme globale për ruajtjen e mjedisit dhe adreson në mënyrë të veçantë ruajtjen dhe përdorimin e mençur të lumenjve dhe burimeve të tyre. Një nga elementet kyçe të Konventës së Ramsarit është caktimi i Lumenjve të Rëndësishëm Ndërkombëtarë, të njohur zakonisht si Vendndodhje Ramsar. Këto janë lumenj që konsiderohen të rëndësishëm për biodiversitetin global dhe për ruajtjen e jetës njerëzore përmes shumë shërbimeve ekologjike që ofrojnë, si furnizimi me ujë të pijshëm, burime ushqimore, biodiversitet, kontrolli i përmbajtjeve, pasurimi i ujërave nëntokësore dhe lehtësimi i ndryshimeve klimatike. Konventa e Ramsarit luan një rol thelbësor në ruajtjen e lumenjve me rëndësi globale, dhe parimet e saj janë veçanërisht të rëndësishme për trashëgiminë natyrore të Shqipërisë. Lumenjtë Vjosa dhe Laguna Narta, megjithëse nuk bëjnë pjesë në VWRNP, janë shembuj të ekosistemeve që përputhen me objektivat e konventës. Këto zona ofrojnë habitate kritike për shumë specie, ofrojnë shërbime ekologjike dhe kanë potencial për caktimin si Vendndodhje Ramsar, duke theksuar rëndësinë e tyre për ruajtjen e biodiversitetit dhe mbështetje për zhvillimin e qëndrueshëm.

Kornizat kombëtare të zonave të mbrojtura të bazuara në klasifikimin e IUCN të ZM

Bashkimi Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës (BNRN) është një autoritet globalisht i njohur për statusin e botës natyrore dhe masat e nevojshme për ta mbrojtur atë. I krijuar në vitin 1948, BNRN ka një rol kritik në përpjekjet globale për ruajtjen e mjedisit, përfshirë menaxhimin dhe promovimin e zonave të mbrojtura. Ndër iniciativat e saj të shumta, BNRN kategorizon lloje të ndryshme zonash të mbrojtura dhe punon për të përmirësuar ruajtjen e lumenjve të egër dhe ekosistemeve përreth tyre. Ajo i

klasifikon zonat e mbrojtura në gjashtë kategori menaxhimi, bazuar në objektivat e tyre të menaxhimit, duke filluar nga rezervatet e natyrës së rreptë (Kategoria Ia) deri te zonat e mbrojtura me përdorim të qëndrueshëm të burimeve natyrore (Kategoria VI). Këto kategori ndihmojnë në orientimin e planifikimit dhe menaxhimit të zonave të mbrojtura në nivel global. BNRN ofron një kornizë për planifikimin, krijimin, menaxhimin dhe monitorimin e zonave të mbrojtura. Kjo përfshin udhëzime për qeverisjen e zonave të mbrojtura, integrimin e biodiversitetit në peizazhe më të gjera tokësore dhe detare, si dhe mbrojtjen e zonave kyçe për biodiversitetin. Këto standarde janë thelbësore për të siguruar që zonat e mbrojtura të arrijnë objektivat e tyre të ruajtjes dhe menaxhimit në mënyrë efektive. Lumenjtë e egër, të cilët rrjedhin natyrshëm dhe janë relativisht të paprekur nga aktivitetet njerëzore, njihet nga BNRN për vlerën e tyre të lartë për ruajtjen, megjithatë nuk ka një kategori të vetme të zonave të mbrojtura të BNRN që t'i referohet vetëm ekosistemeve lumore. Ata mbështesin ekosisteme të ndryshme që shpesh janë më të qëndrueshme ndaj ndryshimeve dhe stresorëve mjedisorë sesa sistemet lumore që menaxhohen më shumë. BNRN mbështet ruajtjen e lumenjve të egër përmes iniciativave të ndryshme, si Rrjeti i Zonave të Mbrojtura të Ujërave të Pijshme. Këto iniciativa përqendrohen në përmirësimin e statusit të ruajtjes së ekosistemeve të ujërave të freskëta dhe promovimin e politikave që japin prioritet shëndetit ekologjik të lumenjve. Ruajtja e lumenjve të egër paraqet sfida të veçanta, duke përfshirë kërcënime nga ndërtimi i digave, ndotja, nxjerrja e ujit të tepruar dhe ndryshimet klimatike. BNRN punon me qeveritë, komunitetet lokale dhe aktorët e tjerë për të zbutur këto kërcënime duke promovuar menaxhimin e integruar të burimeve ujore dhe praktikave të qëndrueshme.

5.3 Konteksti European

Korniza legjislative e Bashkimit European (BE) luan një rol të rëndësishëm në ruajtjen e mjedisit, kryesisht përmes Direktivave të tij, të cilat janë akte legjislative të detyrueshme ligjore. Një Direktiva e BE-së përcakton objektiva që të gjitha shtetet anëtare duhet të arrijnë, por lejon secilin vend të përcaktojë se si t'i zbatojë ato brenda sistemeve të tij ligjore kombëtare. Për shembull, Direktiva për Habitatet dhe Direktiva për Shpendët formojnë gurmthelin e politikës së ruajtjes së natyrës në BE, duke i detyruar shtetet anëtare të caktojnë dhe menaxhojnë vendet Natura 2000 për të mbrojtur specie dhe habitatet kyçe. Gjithashtu, shtetet kandidate të BE-së, si Shqipëria, duhet të përshtatin legjislacionin e tyre kombëtar me Direktivat e BE-së gjatë procesit të afrimit. Vendet kandidate duhet të miratojnë dhe zbatojnë standardet mjedisore të BE-së para anëtarësimit të plotë, duke siguruar që politikat, praktikave dhe strukturat e qeverisjes të përputhen me kërkesat e BE-së. Ky detyrim pasqyron procesin më të gjerë të integritetit dhe tregon angazhimin për të ruajtur objektivat e përbashkët mjedisore dhe të ruajtjes në të gjithë Evropën.

Direktiva për Shpendët

Neni 11 i Direktives për Shpendët (Direktiva 79/409/EEC, 2009/147/EC) për ruajtjen e shpendëve të egër ("Direktiva për Shpendët") lidhet me parandalimin e dëmtimit të florës dhe faunës lokale për shkak të hyrjes së specie shpendësh që nuk ndodhen natyralisht në gjendjen e egër në territorin europian të shteteve anëtare. Direktiva për Shpendët, e njohur zyrtarisht si Direktiva 2009/147/EC e Parlamentit Europian dhe e Këshillit për ruajtjen e shpendëve të egër, është një akt legjislativ i rëndësishëm mjedisor në Bashkimin Europian. Ajo u miratua fillimisht në vitin 1979 dhe është ndryshuar më pas për t'u përgjigjur më mirë nevojave për ruajtjen e specieve të shpendëve të egër në të gjithë Evropën. Direktiva luan një rol të rëndësishëm në përcaktimin e masave të ruajtjes për shpendët, sidomos përmes caktimit dhe menaxhimit të Zonave të Mbrojtura të Posaçme (ZMP). Aplikimi i parimeve të Direktives për Shpendët në lumin Vjosë mund të kontribuojë në mënyrë të konsiderueshme në mbrojtjen dhe ruajtjen e specieve të shpendëve dhe habitateve të tyre. Ajo ofron një kornizë gjithëpërfshirëse që mund të ndihmojë në sigurimin e integritetit ekosistematik të këtij ekosistemi unik të lumit. Ndërsa Shqipëria punon për integrimin në BE, shfrytëzimi i Direktivave të BE-së si Direktiva për Shpendët do të jetë thelbësor për ruajtjen e trashëgimisë së saj natyrore, promovimin e biodiversitetit dhe përmbushjen e angazhimeve ndërkombëtare për ruajtjen e natyrës.

Natura 2000 dhe Zonat e Mbrojtura

Natura 2000 është një rrjet i zonave të mbrojtura nëpërmjet Bashkimit Europian, i krijuar sipas Direktivës për Shpendët dhe Direktivës për Habitatet të BE-së. Qëllimi kryesor i tij është të sigurojë mbijetesën afatgjatë të specieve dhe habitatet më të vlefshme dhe më të rrezikuara të Europës. Natura 2000 është një mjet thelbësor për ruajtjen e biodiversitetit në BE, duke ofruar një kuadër për menaxhimin e zonave të mbrojtura si ato tokësore ashtu edhe ato detare.

Rrjeti Natura 2000 përbëhet nga Zona të Posaçme Mbrojtjeje (ZPMs), të cilat janë caktuar sipas Direktivës për Shpendët, dhe Zona të Posaçme për Ruajtje (ZPRs), të cilat janë caktuar sipas Direktivës për Habitatet. Për Lumin Vjosa, i cili kalon përmes habitateve të pasura dhe të larmishme, këto caktime mund të jenë thelbësore për ruajtjen e habitateve kritike për shpendët, peshqit dhe speciet e tjera. Po ashtu, vendet Natura 2000 nuk janë zona të ndaluara për përdorim tërësisht. Në vend të kësaj, ato menaxhohen në një mënyrë që integron ruajtjen e mjedisit me aktivitetet njerëzore. Ky qasje do të ishte e rëndësishme për Lumin Vjosa, duke marrë parasysh aspektet socio-ekonomike të rajonit, përfshirë bujqësinë, peshkimin dhe mundësitë për ekoturizëm. Zbatimi i drejtimeve të Natura 2000 mund të ndihmojë në balancimin e nevojave të ruajtjes me interesat ekonomike lokale, duke siguruar përdorimin e qëndrueshëm të burimeve të lumit. Megjithatë, pasi Lumi Vjosa kalon nga Greqia në Shqipëri, menaxhimi transkombëtar është i domosdoshëm. Bashkëpunimi ndërmjet shteteve anëtare të BE-së dhe shteteve fqinje si Shqipëria mund të inkurajohet për të zgjatur mbrojtjet e ngjashme me Natura 2000 për lumin.

Direktiva e Kuadrit Ujor (WFD)

Direktiva për Kuadër Ujërash (WFD) 2000/60/EC është akti themelor i politikës së BE-së për menaxhimin e ujërave të brendshme, ujërave kalimtare dhe atyre bregdetarë. Një komponent kyç i WFD është krijimi i një Regjistri të Zonave të Mbrojtura, i cili identifikon trupat ujore që kërkojnë mbrojtje të veçantë. Këto zona të mbrojtura caktohen sipas legjislacionit kombëtar ose evropian për të mbrojtur cilësinë e ujërave sipërfaqësore ose nëntokësore ose për të ruajtur habitatet dhe llojet që varen drejtpërdrejt nga këto ujëra. Ky qasje e integruar siguron që strategjitë e menaxhimit të ujërave të jenë në përputhje me objektivat më të gjera të ruajtjes, duke promovuar shëndetin e ekosistemeve dhe përdorimin e qëndrueshëm të ujërave. WFD deklaron që menaxhimi i cilësisë së ujit duhet të fokusohet në basenet lumore. Menaxhimi i këtyre baseneve do të realizohet përmes planeve të menaxhimit, duke përfshirë vlerësimin e presioneve dhe ndikimeve të shkaktuara nga aktivitetet njerëzore. Megjithatë, WFD nuk kërkon qartë që Shtetet Anëtare të marrin parasysh llojet e huaja për vlerësimin e statusit ekologjik të trupave të ujërave sipërfaqësore. Për këtë arsye, ka një debat mbi rolin e llojeve invazive në klasifikimin e zonave sipas WFD. Po ashtu, dispozitat e WFD nuk përjashtojnë plotësisht zhvillimin e hidrocentraleve dhe ndërtimin e barrierave, por lejojnë përjashtime sipas nenit 4.7 të WFD, edhe në lumenj me vlerë të lartë ekologjike. Një precedencë në këtë drejtim u vendos nga vendimi i Gjykatës Evropiane të Drejtësisë në rastin e lumit Schwarze Sulm në Austri në vitin 2016. Efektet mjedisore të barrierave në lumenj janë një nga arsyet kryesore pse objektivat mjedisore të Direktivës për Kuadër Ujërash (WFD) nuk u arritën plotësisht deri në vitin 2018, me vetëm 40% të trupave të ujërave sipërfaqësore të BE-së që arritën “statusin e mirë ekologjik” ose “potencialin e mirë ekologjik”. Përfundimisht, implementimi i këtyre dispozitave ligjore në shtetet anëtare të BE-së ka qenë i pamjaftueshëm dhe, në shumë raste, nuk ka arritur të parandalojë degradimin e mëtejshëm të lumenjve që rrjedhin lirshëm, pasurive të tyre natyrore dhe biodiversitetit (Schäfer, 2021a).

Konventa e Bernës

Konventa e Bernës, e njohur formalisht si Konventa për Ruajtjen e Faunës dhe Habiteteve të Natyrshme Evropiane, u miratua në vitin 1979 dhe është një nga instrumentet ligjore ndërkombëtare më të hershme dhe më të rëndësishme të Evropës për ruajtjen e faunës dhe habitateve natyrore. Qëllimi kryesor i saj është të sigurojë ruajtjen dhe mbrojtjen e specieve të egra të bimëve dhe kafshëve dhe habitateve të tyre natyrore, veçanërisht atyre të rrezikuara dhe vulnerabël, si dhe të promovojë bashkëpunimin midis shteteve. Konventa e Bernës kërkon që palët nënshkruese të marrin masa të përshtatshme dhe të nevojshme ligjore dhe administrative për të siguruar ruajtjen e habitateve dhe mjedisit natyror. Kjo përfshin ruajtjen e cilësisë ekologjike të trupave të ujit që mbështesin ciklet e jetës të specieve akuatike dhe semi-akuatike; për një lumë të egër si Vjosa, i njohur për gjendjen e tij të paprekur ekologjike dhe natyrën e tij të lëvizshme, konventa mbështet ruajtjen e këtyre habitateve për të parandaluar çdo përkeqësim që mund të lindë nga aktivitetet zhvillimore.

Ligji për Restaurimin e Natyrës

Bashkimi European ka miratuar Ligjin për Rinovimin e Natyrës, një iniciativë novatore për të restauruar ekosistemet e degraduara për dobinë e njerëzve, klimës dhe planetit. Ky ligj vendos objektiva detyrues për të kundërshtuar humbjen e biodiversitetit dhe për të restauruar habitate kritike, përfshirë habitatet e lumenjve, në një shkallë të gjerë. Një nga objektivat specifike është Lidhja e Lumenjve, që synon identifikimin dhe heqjen e pengesave për të restauruar të paktën 25,000 km lumenj në një gjendje të rrjedhës së lirë deri në vitin 2030.

Legjislacioni i Bashkimit European për ujërat dhe ruajtjen e natyrës, përfshirë Ligjin për Rinovimin e Natyrës, Direktivën për Kuadrin Ujor dhe Direktivat e Natyrës të BE-së, ofron mekanizma efektivë për të mbrojtur dhe restauruar lumenjtë në rrjedhë të lirë. Këto instrumente ligjore përfshijnë detyrime për të parandaluar përkeqësimin dhe për të siguruar restaurimin e vendeve të caktuara brenda rrjetit Natura 2000, veçanërisht ekosistemeve të lumenjve. Megjithatë, përkundër këtij kuadri ligjor të fuqishëm, zbatimi në shtetet anëtare të BE-së shpesh ka qenë i pamjaftueshëm, duke dështuar të parandalojë degradimin e mëtejshëm të lumenjve në rrjedhë të lirë dhe pronave të tyre natyrore (Schäfer, 2021a; Valentim et al., 2024). Miratimi i Ligjit për Rinovimin e Natyrës sinjalizon një angazhim të rinovuar për të adresuar këto sfida dhe për të arritur rezultate të prekshme restaurimi deri në vitin 2030.

5.4 Sfidat dhe çështjet kyçe

Këto përpjekje dhe kuadro globale janë thelbësore për mbrojtjen e lumenjve të egër, si ata në VWRNP, duke theksuar nevojën për përpjekje të dedikuara për ruajtje që adresojnë specifikat e ekosistemeve lumore. Zonat e mbrojtura lumore janë pjesë përbërëse e kësaj strategjie të ruajtjes, duke ofruar një qasje të fokusuar për të ruajtur integritetin ekologjik, regjimet natyrore të rrjedhjes dhe diversitetin biologjik të mjedisve lumore, duke siguruar kështu mbrojtjen e tyre për brezat e tanishëm dhe të ardhshëm. VWRNP përbën një gur themeli kyç në ruajtjen e njërit prej lumenjve të fundit të pandërprerë në Evropë, duke ofruar një mundësi të paçmueshme për të ruajtur një ekosistem unik lumor. Megjithatë, shpallja dhe menaxhimi i suksesshëm i parkut nuk janë pa sfida të rëndësishme, të cilat janë të ndërlidhura ngushtë me strukturën komplekse të qeverisjes mjedisore dhe përdorimit të qëndrueshëm të tokës.

Në mënyrë të ngjashme, Zonat Prioritare të Ekosistemeve Ujore të Ëmbla (FEPAs) janë zona të identifikuara për rolin e tyre kritik në ruajtjen e biodiversitetit të ujërave të ëmbla, funksionimit të ekosistemit dhe shërbimeve të ekosistemit të lidhura me ujin. Këto zona përcaktohen bazuar në kritere si cilësia e habitatit, diversiteti i specieve dhe lidhja e ekosistemeve. Për shembull, në Afrikën e Jugut, FEPAs janë zhvilluar si pjesë e menaxhimit të integruar të burimeve ujore për të prioritarizuar ruajtjen e ujërave të ëmbla duke mbështetur njëkohësisht objektivat e zhvillimit të qëndrueshëm (Driver et al., 2011). Përcaktimi i FEPAs është një proces kompleks që kërkon një kuptim të

hollësishëm të ekologjisë dinamike të lumenjve. Ai përfshin qasje të sofistikuar për të balancuar nevojat e ruajtjes së biodiversitetit me kërkesat sociale dhe ekonomike të komuniteteve lokale. Ky ekuilibër është thelbësor për të siguruar integritetin ekologjik duke adresuar njëkohësisht jetesën e atyre që varen nga këto ekosisteme (Nel et al., 2011). Përcaktimi i FEPAs ofron një kuadër të fuqishëm për të prioritarizuar ruajtjen e biodiversitetit të ujërave të ëmbla dhe menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve. Zbatimi i kësaj qasjeje në VWRNP do të theksonte rëndësinë ekologjike të saj si një nga lumenjtë e fundit të egër në Evropë, i karakterizuar nga procese të gjalla fluviale, biodiversitet i lartë dhe lidhje të paprekura ekologjike. E ngjashme me zbatimin e FEPAs në rajone të tjera, si Afrika e Jugut (Nel et al., 2011; Driver et al., 2011), Vjosa mund të njihet si një zonë prioritare kritike për ruajtjen e shërbimeve të ekosistemeve ujore, duke përfshirë ofrimin e habitateve, rregullimin e përmbajtjeve dhe mirëmbajtjen e cilësisë së ujit. Kjo qasje do të mbështeste gjithashtu integrimin e përpjekjeve për ruajtje me nevojat e komuniteteve lokale, duke siguruar mjete jetese të qëndrueshme dhe mbrojtjen e trashëgimisë kulturore përgjatë Vjosës.

Hartimi i një Plani të Integruar të Menaxhimit që adreson ndërveprimin delikat të këtyre faktorëve është thelbësor për suksesin e VWRNP. Në këtë drejtim, Plani i Integruar i Menaxhimit është miratuar zyrtarisht nga autoritetet shqiptare në shtator të vitit 2024. Siç është përmendur tashmë, kuadri legjislativ dhe strategjik i Shqipërisë për VWRNP përfshin një sërë ligjesh dhe politikash që synojnë mbrojtjen e mjedisit, menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve dhe zhvillimin e turizmit. Legjislacioni kyç përfshin Ligjin për Zonat e Mbrojtura (Nr. 81/2017) dhe ndryshimet e tij të fundit përmes Ligjit Nr. 21, datë 22.2.2024, i cili solli masa më të rrepta ruajtjeje, zgjeroi përgjegjësitë e Agjencisë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura dhe forcoi pjesëmarrjen publike në vendimmarrje. Në përplotësim janë edhe Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit (Nr. 10431), i cili thekson menaxhimin e integruar të mjedisit, Ligji për Mbrojtjen e Biodiversitetit (Nr. 9587), dhe Ligji për Menaxhimin e Integruar të Burimeve Ujore (Nr. 111/2012), që siguron përdorimin e qëndrueshëm të ujit. Strategjitë sektoriale si Plani i Përgjithshëm Kombëtar i Territorit (PPKT) 2030, Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim (SKZHI) 2022–2030, dhe Strategjia për Bujqësinë, Zhvillimin Rural dhe Peshkimin 2021–2027 e përfshijnë më tej këtë objektiv në planifikimin hapësinor, zhvillimin rural dhe turizëm, duke siguruar përafrimin me direktivat e BE-së si Natura 2000.

Megjithatë, kompleksiteti i këtij ekosistemi legjislativ dhe strategjik paraqet sfida të konsiderueshme. Së pari, shtimi i masave të reja sipas Ligjit Nr. 21/2024 shton më shumë shtresa në këtë kuadër, çka mund të krijojë joefikasitet dhe mospërputhje për shkak të qëllimeve që mbivendosen dhe përgjegjësi të fragmentuara midis agjencive dhe institucioneve të ndryshme shtetërore. Për shembull, koordinimi i ruajtjes së biodiversitetit, menaxhimit të ujërave dhe zhvillimit të turizmit brenda kuadrit të planifikimit hapësinor (KPH) mund të çojë në konflikte, veçanërisht kur kërkohet të balancohet integriteti ekologjik me presionet e zhvillimit ekonomik. Së dyti, burimet e kufizuara për monitorim dhe menaxhim, të kombinuara me vonesat në zbatimin e planeve të përgjithshme vendore (PPV), e përkeqësojnë edhe më tej këtë situatë. Kjo thekson nevojën për një qeverisje më të thjeshtëzuar, rritje të kapaciteteve dhe pjesëmarrje aktive të komuniteteve vendore për të siguruar menaxhimin efektiv dhe të qëndrueshëm të VWRNP.

Për të adresuar sfidat që burojnë nga kuadri legjislativ dhe strategjik kompleks që qeveris VWRNP-në, është thelbësore të përmirësohet koordinimi ndërinstitucional përmes krijimit të një trupi koordinues qendror apo një task-force që do të harmonizojë përpjekjet në kuadër të ligjeve dhe strategjive të ndryshme. Fuqizimi i përfshirjes vendore përmes modeleve të qeverisjes pjesëmarrëse është i domosdoshëm për të integruar aktorët lokalë në proceset e planifikimit dhe menaxhimit, duke nxitur pronësinë dhe angazhimin e komunitetit. Ndërtimi i kapaciteteve përmes investimeve në trajnime dhe burime njerëzore është i nevojshëm për menaxhimin efektiv të zonave të mbrojtura dhe burimeve ujore. Gjithashtu, zbatimi i sistemeve të forta monitorimi me tregues dhe platforma dixhitale mundëson ndjekjen në kohë reale të biodiversitetit, aktiviteteve turistike dhe burimeve ujore, duke siguruar vendimmarrje të informuar.

Gjithashtu, promovimi i integritetit të politikave përmes harmonizimit të politikave kombëtare dhe vendore (integrim vertikal) dhe nxitjes së bashkëpunimit ndërmjet ministrive dhe sektorëve (integrim horizontal) do të krijojë një kuadër koheziv dhe efikas për menaxhimin e qëndrueshëm dhe përpjekjet për ruajtje. Megjithatë, mangësia më e madhe e VWRNP-së është se, për tre vitet e fundit, Qeveria nuk ka emëruar një drejtor dhe as nuk ka krijuar një staf të dedikuar për parkun. Po ashtu, nuk ka një ndarje të veçantë buxhetore për këtë qëllim në buxhetin e shtetit për vitin 2025, gjë që minon më tej objektivat e menaxhimit dhe ruajtjes së parkut. Kufizimet financiare dhe të burimeve janë një realitet pragmatik me të cilin duhet të përballet VWRNP. Sigurimi i burimeve të qëndrueshme financiare dhe shpërndarja efikase e tyre do të jenë thelbësore për zbatimin e Planit të Integruar të Menaxhimit (PIM). Prandaj, plani duhet të artikulojë një qasje të qartë për mobilizimin e burimeve, duke përfituar nga mundësitë e financimit kombëtar dhe ndërkombëtar për të garantuar qëndrueshmërinë afatgjatë të Parkut Kombëtar të Lumit të Egër të Vjosës.

5.5 Përgjigja e Menaxhimit për adresimin e çështjes

Bazuar në kërkimin dhe gjetjet nga të dhënat primare, në tabelën më poshtë paraqiten sfidat kryesore dhe përgjigjet përkatëse të menaxhimit të synuara për të përmirësuar efektivitetin dhe qëndrueshmërinë e zonave të mbrojtura në pellgun e Vjosës. Ajo identifikon fusha të veçanta shqetësimi, siç janë zhvillimi i pamjaftueshëm i kapaciteteve të stafit, mungesa e planeve gjithëpërfshirëse të menaxhimit, promovimi i pamjaftueshëm i turizmit të qëndrueshëm dhe nevoja për angazhim dhe edukim më efektiv të komunitetit. Për secilin problem të identifikuar, tabela propozon veprime strategjike për të adresuar këto sfida përmes zhvillimit profesional, bashkëpunimit me palët e interesuara dhe përmirësimit të infrastrukturës dhe përpjekjeve promovuese. Këto përgjigje menaxheriale janë kritike për të siguruar ruajtjen dhe mirëqenien afatgjatë të mjedisit ekologjik dhe socio-ekonomik të pellgut të Vjosës.

Çështja 1

Zhvillimi i Pamjaftueshëm për Kapacitetet në Agjencitë Kombëtare dhe Rajonale të Zonave të Mbrojtura

Përshkrimi: Ka një nevojë kritike për të siguruar zhvillimin e vazhdueshëm të kapaciteteve teknike dhe logjistike të stafi i Agjencisë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura (AKZM) dhe Administratave Rajonale të Zonave të Mbrojtura. Aktualisht, stafi mund të mos jetë i pajisur mjaftueshëm ose i azhurnuar me metodologjitë dhe teknologjitë më të fundit që kërkohen për planifikimin, menaxhimin, promovimin dhe monitorimin efektiv të zonave të mbrojtura. Këto probleme mund të pengojnë efikasitetin dhe reagueshmërinë e përpjekjeve për ruajtjen e biodiversitetit brenda agjencisë.

Masa 1

Programet e Zhvillimit Profesional të Vazhdueshëm

Të zhvillohen dhe implementohen programe të vazhdueshme zhvillimi profesional që përfshijnë sesione trajnimi, punëtori dhe seminare të rregullta. Këto programe duhet të mbulojnë trendet dhe teknologjitë më të fundit në menaxhimin e ruajtjes, azhurnimet e politikave dhe praktikat efektive të menaxhimit të zonave. Kjo do të sigurojë që aftësitë dhe njohuritë e stafit të jenë të përditësuara dhe të plota.

Masa 3

Zbatimi i Programit të Mentorit dhe Zhvillimit të Lidershit

Të krijohet një program mentorimi që lidh stafin me përvojë më të vogël me ekspertë të njohur në fusha specifike të menaxhimit të zonave të mbrojtura. Po ashtu, të zhvillohet një program trajnim për liderшипin për të përgatitur stafin e lartë për përgjegjësi më të mëdha.

Masa 2

Partneritete me Institucione Akademike dhe Kërkimore

Të krijohen partneritete me universitete, institucione kërkimore dhe organizata të tjera të ruajtjes. Këto partneritete mund të lehtësojnë aksesin e stafit në kërkime të fundit, metodologji të reja në menaxhimin e mjedisit dhe mundësi për projekte bashkëpunuese.

Masa 4

Përmirësimi i Teknologjisë dhe Aksesin në Mjete

Të ofrohet akses i vazhdueshëm në mjetet dhe teknologjitë më të fundit që janë relevante për menaxhimin e zonave të mbrojtura. Kjo përfshin Sistemet e Informacionit Gjeografik (GIS), teknologjitë e shikimit nga distanca dhe softuerët e menaxhimit të të dhënave.

Çështja 2

Mungesa e Planeve të Menaxhimit të Përshtatshme

Nevoja për plane menaxhimi në Zonat e Mbrojtura (ZM) lind sepse ruajtja efektive shpesh kërkon një planifikim holistik përtej një zone të vetme, edhe kur fokusohet në një vend specifik si Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa (VWRNP). Ndërkohë që ekziston një Plan i Integruar Menaxhimi (PMI) për VWRNP, efikasiteti i zbatimit të tij mund të varet nga konteksti më i gjerë i kornizës së ruajtjes të Shqipërisë, i cili përfshin ZM të tjera të lidhura ose fqinje.

Masa 1

Krijimi i një Grupi Pune për Planifikim të Integruar

Formoni një grup pune të përbërë nga anëtarë të Agjencisë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura (AKZM), agjencive rajonale të mjedisit, organeve të menaxhimit të burimeve ujore dhe palëve të tjera të interesuara. Ky grup pune do të jetë përgjegjës për mbikëqyrjen e zhvillimit dhe rishikimit të planeve të menaxhimit për të siguruar që ato të jenë në përputhje me Planin e Menaxhimit të Burimeve Ujore për Basenin e Lumit Vjosa.

Water Basin.

Masa 3

Angazhimi i Palëve të Interesit dhe Pjesëmarrja Publike

Zhvilloni një kornizë për pjesëmarrje aktive nga komunitetet lokale, OJQ-të dhe palët e tjera të interesuara në procesin e planifikimit. Kjo duhet të përfshijë konsultime publike, workshop-e dhe azhurnime të rregullta për të mbajtur komunitetin të informuar dhe të përfshirë.

Masa 2

Realizimi i Vlerësimeve Mjedisore të Përshtatshme

Implementimi: Kryeni vlerësime të plota mjedisore për të mbledhur të dhëna aktuale mbi biodiversitetin, cilësinë e ujit, përdorimin e tokës dhe faktorët socio-ekonomikë që ndikojnë në Basenin e Lumit Vjosa. Këto të dhëna do të shërbejnë si baza për planet e menaxhimit të reja dhe të rishikuara.

Masa 4

Zhvillimi dhe Implementimi i Programeve Trajnimi

Inicioni programe trajnimi për të gjitha agjencitë e përfshira në menaxhimin e Basenit të Lumit Vjosa. Këto programe duhet të fokusohen në praktikën e menaxhimit të integruar, zgjidhjen e konflikteve dhe teknikat e menaxhimit adaptiv për të adresuar kushte mjedisore në ndryshim.

Masa 5

Sistemet e Monitorimit dhe Vlerësimit

Krijoni sisteme të forta monitorimi dhe vlerësimi për të vlerësuar rregullisht efikasitetin e planeve të menaxhimit dhe për të bërë rregullime sipas nevojës. Ky sistem duhet të përfshijë tregues për shëndetin ekologjik, cilësinë e ujit dhe angazhimin e komunitetit.

Çështja 3

Mungesa e Promovimit dhe Gjenerimit të Të Ardhurave nga Turizmi i Qëndrueshëm

Format e turizmit të qëndrueshëm, si ekoturizmi dhe agro-turizmi, janë të pakomunuara mjaftueshëm, duke ndikuar në mundësitë e gjenerimit të të ardhurave.

Masa 1

Zhvillimi dhe Zbatimi i një Strategjie Marketingu të Përshtatur

Zhvilloni një strategji marketingu gjithëpërfshirëse që thekson aspektet unike të çdo Zone të Mbrojtur (ZM), duke u fokusuar në rëndësinë e tyre ekologjike dhe mundësitë për turizëm të qëndrueshëm që ato ofrojnë.

Masa 2

Partneritet me Operatorët e Eco-Turizmit

Krijoni partneritete me operatorët e eco-turizmit dhe bizneset lokale për të krijuar dhe promovuar paketa turizmi që përputhen me standardet e IUCN. Këto paketa duhet të ofrojnë vizitorëve përvoja autentike dhe me ndikim të ulët në natyrë, siç janë ekskursione të udhëzuara për shikimin e kafshëve, shikimin e zogjve dhe turizmi i trashëgimisë kulturore.

Masa 3

Përmirësimi i Infrastrukturës dhe Shërbimeve për Vizitorët

Investoni në përmirësimin e infrastrukturës dhe shërbimeve për vizitorët në Zonat e Mbrojtura për të përmirësuar përvojën e përgjithshme të turistëve. Kjo mund të përfshijë zhvillimin e qendrave për vizitorët, përmirësimin e sinjalistikës, ofrimin e programeve edukative dhe sigurinë që infrastruktura është miqësore me mjedisin, duke i përmirësuar përvojat natyrore pa ndërhyrë në mjedisin përreth.

Çështja 4

Të ardhurat e krijuara brenda ZM-ve nuk riinvestohen në mënyrë adekuate, duke ndikuar në qëndrueshmërinë e këtyre zonave.

Masa 1

Sigurohuni që të ardhurat e gjeneruara brenda ZM-ve të riinvestohen në vetë zonën, duke mbështetur përmirësimet në menaxhimin, monitorimin dhe promovimin e ZM-ve dhe duke kontribuar në mirëqenien e komuniteteve lokale.

Çështja 5

Mungesa e Angazhimit dhe Edukimit të Komunitetit

Ka nevojë për iniciativë më të mëdha arsimore dhe ndërgjegjësuere për të theksuar rëndësinë e rrjetit të ZM në Basenin Ujor të Vjosës.

Masa 1

Mbështetni iniciativat arsimore dhe ndërgjegjësuere që theksojnë rolin e rrjetit të ZM në ruajtjen e biodiversitetit dhe nxitjen e rritjes së qëndrueshme brenda komuniteteve lokale.

Çështja 6

Bashkëpunim dhe Fuqizim i Palëve të Interesuara

Ka bashkëpunim të pamjaftueshëm ndërmjet palëve të interesuara, gjë që pengon menaxhimin efektiv dhe zhvillimin e qëndrueshëm.

Masa 1

Krijimi i një forumi me shumë aktorë do të përmirësojë komunikimin dhe bashkëpunimin ndërmjet të gjitha palëve të përfshira, duke siguruar që perspektivat dhe ekspertiza të ndryshme të përfshihen në menaxhimin e ZM-ve. Ai gjithashtu do të ndërtojë marrëdhënie dhe besim më të fortë midis palëve të interesuara, të cilat janë thelbësore për qëndrueshmërinë afatgjatë të përpjekjeve të ruajtjes.

Çështja 7

Mungesa e një propozimi të përcaktuar unik të shitjes (USP)

Rajonit i mungon një USP e qartë që integron ekoturizmin dhe parimet e zhvillimit të qëndrueshëm.

Masa 1

Përpunoni një propozim unik shitjeje që përfshin parimet e ekoturizmit dhe të zhvillimit të qëndrueshëm duke ruajtur integritetin ekologjik të basenit të Vjosës.

Çështja 8

Nevoja për një qasje gjithëpërfshirëse të menaxhimit

Praktikat aktuale të menaxhimit nuk marrin parasysh plotësisht shërbimet e ndryshme të ekosistemit të ofruara nga Baseni i Vjosës.

Masa 1

Inkurajoni një qasje gjithëpërfshirëse të menaxhimit që merr në konsideratë shërbime të ndryshme të ekosistemit brenda basenit të Vjosës, duke nxitur përfitime të favorshme ekonomike, sociale dhe mjedisore për komunitetet lokale.

Ndryshimet në Ligjin Nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura” bien në kundërshtim me Direktivat e Naturës të Bashkimit Evropian (BE) dhe legjislacionin e tjera mjedisore në disa pika të rëndësishme. Hyrja e definicioneve të reja si “zona natyrore pak të prishura” dhe “zona natyrore të prishura mesatarisht”, të cilat lejojnë aktivitete ekonomike në zonat e mbrojtura, kundërshton kërkesën strikte të BE-së që objektivat e ruajtjes në zonat e mbrojtura dhe të ruajtura, siç janë sitet Natura 2000, duhet të kenë prioritet mbi aktivitetet ekonomike. Duke ri-kategorizuar zonat kryesore të mbrojtura në kategori më pak kufizuese, ligji i ndryshuar lejon aktivitete potencialisht dëmprurëse si prerja e pyjeve, punimet ndërtimore dhe nxjerrjen e burimeve. Kjo është në kundërshtim me nenin 6(2) të Direktivit të Habitave, i cili kërkon masa proaktive ruajtjeje dhe pa aktivitete që dëmtojnë ekosistemet. Ligji i ri lejon zhvillimin e infrastrukturës së turizmit masiv (p.sh. hotele, aeroporte dhe rrugë) në zonat kyçe të mbrojtura (p.sh. parqe kombëtare) pa pasur nevojë për një vlerësim të duhur të ndikimit mjedisor ose arsyetim nga interesi publik që tejkalon, në shkellje të drejtpërdrejtë të nenit 6(3) dhe (4) të Direktivit të Habitave të BE-së. Heqja e një zone tampon prej 50 metrash rreth monumenteve natyrore dhe rezervave natyrore të rrepta në ligjin e ndryshuar rrit rrezikun e shkatërrimit të habitateve, gjë që është në kundërshtim me ligjin e BE-së që kërkon mbrojtjen e habitateve kritike edhe jashtë zonave të mbrojtura të caktuara nëse ato luajnë një rol në lidhshmërinë e rrjeteve ekologjike. Reduktimi i kërkesave për konsultim publik dhe mos përshtatja e caktimit të siteve të reja dhe aktiviteteve të lejuara me prioritetet e ruajtjes së natyrës janë në kundërshtim me kërkesën e BE-së për pjesëmarrje publike dhe marrjen e vendimeve të bazuara në prova në ruajtjen e natyrës.

5.6 Përfundime

Ky kapitull ka shqyrtuar në mënyrë gjithëpërfshirëse zonat e mbrojtura brenda Basenit Vjosës, duke theksuar sfidat e rëndësishme dhe duke ofruar përvoja dhe sugjerime për menaxhimin dhe strategjitë e ruajtjes efektive. Lumi Vjosa, si një nga lumenjtë e fundit të egër dhe të rrjedhshëm natyrorë në Evropë, përfaqëson një pasuri natyrore kyçe që kërkon kujdes të menduar dhe të qëndrueshëm për të ruajtur integritetin e saj ekologjik dhe përfitimet e shumta që ofron për biodiversitetin dhe komunitetet lokale.

Vlera ekologjike e Basenit së Vjosës nuk mund të nënvlerësohet, me biodiversitetin e saj të gjerë dhe ekosistemet dinamike të lumenjve që ofrojnë shërbime thelbësore si ofrimi i habitateve, mitigimi i përmbytjeve dhe pastrimi i ujit. Këto ekosisteme janë të pazëvendësueshme dhe shërbejnë si një pikë referimi për përpjekjet e ruajtjes në të gjithë Europën.

Kapitulli identifikon disa sfida në menaxhimin efektiv të zonave të mbrojtura. Këto përfshijnë integrimin e ekosistemeve të ujërave të ëmbla në rrjetin më të gjerë të zonave të mbrojtura tokësore, menaxhimin e konflikteve të përdorimit të tokës, sigurimin e financimit të qëndrueshëm dhe përmirësimin e bashkëpunimit të palëve të interesuara. Kompleksiteti i këtyre sfidave kërkon qasje të integruara dhe adaptuese të menaxhimit që janë të përgjegjshme ndaj ndryshimeve mjedisore dhe nevojave të palëve të interesuara. Mungesa e vullnetit politik, koordinimi i fragmentuar ndërmjet niveleve të ndryshme qeveritare dhe angazhimi i kufizuar i palëve të interesuara e përkeqësojnë këto çështje, duke bërë të vështirë zbatimin efektiv të politikave të ruajtjes. Për më tepër, kompleksiteti i ekosistemit të Lumenjtë të Vjosës, së bashku me ndikimet e ndryshimeve klimatike, kërkon strategji menaxhimi adaptues që kuadri legjislativ aktual mund të mos e mbështesë plotësisht, duke e komplikuar kështu përpjekjet e ruajtjes dhe bashkëpunimin e palëve të interesuara.

Pasqyrat nga 162 intervista me palët e interesuara theksojnë nevojën për përfshirje dhe përpjekje më të thelluara edukimi për të siguruar që të gjitha palët e interesuara të kuptojnë rëndësinë ekologjike dhe ekonomike të Vjosës. Ka një kërkesë të qartë për përmirësimin e praktikave të menaxhimit, veçanërisht në fusha si kontrolli i ndotjes, menaxhimi i burimeve ujore dhe zhvillimi i infrastrukturës.

Së pari, theksohet nevoja për zgjerimin e kuadrit të zonave të mbrojtura tokësore për të përfshirë zonat e mbrojtura fluviale, për të siguruar një ruajtje të plotë të biodiversitetit. Po ashtu, rekomandohet krijimi dhe zbatimi i planeve të menaxhimit të integruara që marrin parasysh faktorët mjedisorë, shoqërorë dhe ekonomikë për të udhëhequr zhvillimin e qëndrueshëm të rajonit. Propozohet gjithashtu promovimi i turizmit të qëndrueshëm, për të shfrytëzuar atraksionet natyrore të Vjosës për përfitime ekonomike, duke ruajtur integritetin e saj ekologjik. Së fundi, kërkohen studime dhe monitorim mjedisor të vazhdueshëm, të cilat janë thelbësore për të vlerësuar ndikimin e ndryshimeve natyrore dhe antropogjenike, duke mbështetur vendimmarrjen e informuar dhe praktikën e menaxhimit adaptiv.

Qëllimi përfundimtar duhet të jetë ruajtja e integritetit ekologjik të lumit Vjosa, ndërsa balanconi nevojat e zhvillimit të njeriut. Kjo kërkon angazhimin e të gjithë palëve të interesuara, përfshirë agjencitë qeveritare, komunitetet lokale dhe partnerët ndërkombëtarë, për të bashkëpunuar drejt qëndrueshmërisë afatgjatë të peizazhit unik të Vjosës.

Ekoturizmi në Basenin e Vjosës

Ekspert: Dr. Klodian Muço

Përmbledhje Ekzekutive

Ky kapitull mbi zhvillimin e sektorit të ekoturizmit në Luginën e Vjosës është përgatitur brenda kuadrit të Programit ESPID4Vjosa, i implementuar nga Euronatur dhe EcoAlbania, me mbështetje financiare nga Agjencia Austriake e Zhvillimit (AAZH). Qëllimi i këtij studimi është të vlerësojë potencialin dhe mundësitë për zhvillimin e ekoturizmit si një industri që mund të kontribuojë në ruajtjen e biodiversitetit, zhvillimin ekonomik dhe mbrojtjen e mjedisit natyror të kësaj zone të pasur dhe ekologjikisht të rëndësishme.

Shqipëria ka një potencial të konsiderueshëm për zhvillimin e turizmit në përgjithësi, me sektorin e turizmit që është identifikuar si një fushë kyçe për zhvillimin ekonomik të vendit, duke kontribuar me rreth 20% të PBB-së deri në vitin 2023. Ekoturizmi paraqet një rrugë të re për zhvillim të qëndrueshëm dhe avancim ekonomik, nëse shmanget çdo ndikim negativ në burimet natyrore. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në kontekstin e zonave të mbrojtura si Lugina e Vjosës. Siç tregohet në raportin e Rrjetit Global të Ekoturizmit (2020), ekoturizmi përbën një pjesë të rëndësishme të tregut global të turizmit, duke përbërë rreth 20-25%. Lugina e Vjosës përfshin një shumëllojshmëri rajonale të pasur ekologjikisht, shtëpi për mbi 1820 specie, përfshirë ato endemike dhe të rrezikuara. Përveç kësaj, lugina shërben si habitat për 13 specie faune ndërkombëtarisht të rrezikuara, duke theksuar rëndësinë e kësaj zone si një pikë e nxehtë biodiversiteti.

Analiza e të dhënave të turizmit për rajonin e Gjirokastrës tregon se rreth 25,000 turistë në vit nga Evropa dhe rajoni vizitojnë Luginën e Vjosës, të motivuar nga interesi për atraksionet natyrore dhe kulturore të zonës. Ky numër përfaqëson një normë rritjeje me dy shifra për vitin 2023. Përafërsisht, për çdo 1,000 turistë që vizitojnë Luginën e Vjosës, mund të krijohen rreth 30 deri në 40 vende pune direkte dhe indirekte në sektorët e turizmit dhe bujqësisë. Për më tepër, ekoturizmi ofron një bazë për agroturizmin, i cili nga ana e tij ofron mundësi për t'u njohur me stilin e jetesës tradicionale, artizanatet dhe ushqimet lokale. Një analizë e zhvillimit të turizmit në Shqipëri ka zbuluar se sektori i agroturizmit dhe ekoturizmit ka përjetuar rritjen më të shpejtë në terma të numrit të vizitorëve vitet e fundit. Megjithatë, kjo rritje ka shoqëruar një sërë sfidash. Kalimi i nxituar në këtë formë turizmi, pa një plan strategjik për avancimin e ekoturizmit në Luginën e Vjosës, mund të çojë në një zgjerim të ndjeshëm që do të sjellë padryshim degradimin e mjedisit. Nga ana tjetër, kjo mund të rezultojë në dëmtime të pareparueshme për një zonë të mbrojtur si Luginë e Vjosës.

Për të adresuar këto sfida, rekomandohet që të zhvillohet një infrastrukturë e qëndrueshme dhe të bëhen investime në mundësi ekoturizmi. Kjo qasje mund të sjellë një rritje të qëndrueshme të numrit të vizitorëve dhe përfitimeve ekonomike pa shkaktuar dëm në mjedisin natyror. Për më tepër, rekomandohet që të rishikohet legjislacioni mbi turizmin në zonat e mbrojtura dhe të forcohet bashkëpunimi me komunitetin lokal me qëllim zhvillimin e një infrastrukture turistike që është mjedisore dhe e qëndrueshme. Në përfundim, ky raport teknik mbi ekoturizmin me fokus në Luginën e Vjosës identifikon mangësitë në aspektin institucional dhe sugjeron masa që mund të implementohen nga institucionet qendrore dhe lokale, bota akademike dhe qeverisja lokale që shtrihet përgjatë luginës në fjalë.

6.1 Hyrje

Ekoturizmi është një formë turizmi që ka fituar popullaritet të konsiderueshëm në dekadat e fundit si një mjet për të përjetuar trashëgiminë natyrore dhe kulturore të rajoneve të paprekura, duke u angazhuar në një mënyrë të përgjegjshme dhe të qëndrueshme me mjedisin (Buckley, 2009; Garg & Srivastav, 2021; Ismail et al., 2021). Ky lloj turizmi është i njohur për mundësitë që ofron për ruajtjen e burimeve natyrore dhe zhvillimin e qëndrueshëm të komuniteteve lokale, ndërkohë që ofron një përvojë edukative për vizitorët (De Zoysa, 2022; Huang et al., 2023; Blanton et al., 2024). Rrjeti Global i Ekoturizmit (GEN, 2020) pohon se ekoturizmi mund të definohet si udhëtime të përgjegjshme në zona natyrore që mbrojnë mjedisin, mbështesin mirëqenien socio-ekonomike të popullatave lokale dhe krijojnë mundësi për mësim dhe kuptim të natyrës përmes interpretimeve dhe aktiviteteve edukative. Fennell (2004) e definon ekoturizmin si një formë turizmi bazuar në burime natyrore, me një fokus kryesor në përjetimin dhe mësimin për natyrën. Ai menaxhohet etikisht për të pasur ndikim të ulët dhe për të mbështetur zhvillimin lokal. Në këtë kontekst, ekoturizmi paraqet një mundësi të rëndësishme për transformimin e zhvillimit të sektorit të turizmit në Shqipëri, duke ofruar rrugë të reja për rritje të qëndrueshme.

Megjithatë, për të kuptuar plotësisht funksionin dhe ndikimin e mundshëm të ekoturizmit në Shqipëri, është e nevojshme të shpjegohen disa terma kyç të përdorur gjatë këtij raporti, si “turizmi masiv.” Ky fenomen përfshin lëvizjen e një numri të madh turistësh të organizuar që vizitojnë destinacione të njohura për qëllime rekreative. Ai karakterizohet nga përdorimi i paketimeve të standardizuara (Abram & Waldren, 2021) si dhe një rritje të trafikut ajror, e cila ka rezultuar në uljen e çmimeve të biletave. Ky është një faktor i rëndësishëm në kontekstin e turizmit masiv (Naumov & Green, 2014). Rivierë shqiptare është një destinacion popullor turistik veror në Shqipëri. Termi “turizmi i bazuar në natyrë” përfshin të gjitha format e turizmit ku atraksioni kryesor është një mjedis natyror i paprekur. Aktivitetet e tilla përfshijnë ecjen në natyrë, alpinizmin, rafting-un dhe më shumë, ku mjedisi natyror lihet i paprekur dhe shërben për qëllime edukative dhe rekreative. Siç pohon Buckley (2021) dhe Newsome & Perera (2023), turizmi i bazuar në natyrë përfaqëson një formë turizmi që priorizon vizitat në mjedise natyrore të paprekura, duke ofruar përfitime sociale, mendore dhe mjedisore.

Koncepti i turizmit të qëndrueshëm përfshin menaxhimin e burimeve në një mënyrë që plotëson nevojat ekonomike, sociale dhe estetike të brezit aktual, duke siguruar njëkohësisht ruajtjen e integritetit kulturor, proceseve ekologjike thelbësore, biodiversitetit dhe sistemeve mbështetëse të jetës (Platforma e Diturive mbi Zhvillimin e Qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara). Objektivi i këtij lloji turizmi është të arrijë një balancë midis zhvillimit ekonomik dhe ruajtjes së burimeve natyrore, si dhe respektimin e mjedisit. Në kontekstin shqiptar, Shqipëria ka qenë tradicionalisht një destinacion i njohur për turizmin bregdetar (Kadiu et al., 2021), me shumicën e vizitorëve që zgjedhin qëndrime të shkurtra dhe shpenzime të ulëta. Siç dëshmohet nga të dhënat e INSTAT (2024) dhe librit statistikor (2023), turizmi shqiptar ka përjetuar një rritje të dukshme në vitet e fundit, duke reflektuar një kalim nga turizmi masiv bregdetar në një diversifikim të aktiviteteve dhe destinacioneve.

Rajoni i Luginës së Vjosës përfaqëson një potencial të madh për turizmin malor dhe ekoturizmin. Lumi Vjosa konsiderohet si një nga lumenjtë e fundit të pabllokuar në Europë, me degëzimet e tij që buron në malet e Greqisë dhe rrjedhin natyrshëm në bregdetin Adriatik të Shqipërisë. Lumi krijon një ekosistem të pasur me biodiversitet kombëtar dhe global. Turizmi në rajonin e Lumit të Vjosës ka treguar një rritje të ngadaltë, veçanërisht në vitet e fundit, pasi turistët e natyrës dhe të faunës kanë filluar të angazhohen në aktivitete të tilla si ecja në natyrë dhe rafting, me një fokus kryesor në shijimin e mjedisit natyror dhe vlerave kulturore të zonës (Zyra Statistike e Bashkisë Gjirokastrë, 2024; Zyra e Informacionit, Prefektura Gjirokastrë, 2024). Zhvillimi i ekoturizmit në Luginën e Vjosës paraqet një mundësi premtuese për diversifikimin e sektorit të turizmit shqiptar, duke ofruar një alternativë të qëndrueshme ndaj turizmit masiv bregdetar. Caktimi i ekosistemit të Lumit të Vjosës si Park Kombëtar do të mundësojë ruajtjen e biodiversitetit, do të promovojë zhvillimin e qëndrueshëm dhe do të përmirësojë mirëqenien e komunitetit lokal. Është thelbësore që komunitetet lokale të angazhohen dhe të fuqizohen nëse ekoturizmi në këtë rajon do të ketë sukses. Duke përfshirë banorët lokalë në iniciativat e turizmit dhe duke theksuar vlerën e ruajtjes së burimeve natyrore, ndërkohë që sigurohen shtysa ekonomike përmes praktikave përgjegjëse, ekoturizmi ka potencialin të bëhet një katalizator për zhvillimin e qëndrueshëm. Iniciativat e turizmit të bazuar në komunitet ofrojnë vizitorëve mundësinë për të qëndruar në akomodime të menaxhuara nga banorët lokalë, për të shijuar kuzhinën tradicionale dhe për t'u angazhuar në shkëmbime kulturore që theksojnë trashëgiminë unike të komunitetit të Vjosës.

Ky kapitull do të shqyrtojë mundësitë dhe sfidat e zhvillimit të ekoturizmit në këtë rajon, duke propozuar një kornizë për ruajtjen e natyrës dhe zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm. Kjo kornizë paraqitet si një alternativë që mbështet jo vetëm turizmin, por edhe mirëqenien dhe zhvillimin ekonomik të komuniteteve në zonë.

Objektivi i këtij kapitulli është të ofrojë një analizë të thelluar të mundësive dhe sfidave të lidhura me zhvillimin e ekoturizmit në Luginën e Lumit Vjosa, pjesë e së cilës është shpallur kohët e fundit park kombëtar (Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa, që përfshin kryesisht lumin dhe zonat e para të përmytjes si dhe tre degët e tij). Objektivi i pjesës së parë të këtij raporti është të ofrojë një pasqyrë gjithëpërfshirëse të sektorit të ekoturizmit në Shqipëri, së bashku me një analizë të politikave dhe strategjive kombëtare dhe lokale që ndikojnë drejtpërdrejt ose indirekt në rritjen e ekoturizmit dhe

turizmit të qëndrueshëm në vend. Seksioni 2 do të paraqesë një analizë të situatës aktuale të sektorit të ekoturizmit në Shqipëri, me një fokus të veçantë në mundësitë dhe sfidat e lidhura me zhvillimin e ekoturizmit në Luginën e Vjosës.

Ky seksion gjithashtu do të kryejë një rishikim të situatës ekzistuese të turizmit dhe infrastrukturës turistike në këtë luginë, si dhe një vlerësim të planit për promovimin e turizmit bazuar në natyrë në këtë zonë. Për më tepër, do të vlerësohet potenciali i burimeve natyrore dhe kulturore të rajonit. Seksioni 3 do të analizojë kuadrin politik, ligjor dhe institucional të sektorit të ekoturizmit, përfshirë politikat dhe ligjet kombëtare dhe lokale që mund të mbështesin zhvillimin e ekoturizmit në Luginën e Vjosës. Për më tepër, ky seksion do të shqyrtojë politikat dhe legjislacionin që rregullojnë mbrojtjen e natyrës dhe përdorimin e burimeve natyrore, me objektivin e arritjes së zhvillimit të qëndrueshëm dhe të përgjegjshëm që respekton mjedisin natyror. Seksioni 4 do të paraqesë një analizë të detajuar të mangësive të sektorit të ekoturizmit në Shqipëri, me një fokus të veçantë në sfidat që hasen në Luginën e Vjosës.

Ky seksion do të identifikojë pengesat kryesore për zhvillimin e ekoturizmit, duke përfshirë mungesën e infrastrukturës, vështirësitë në menaxhimin e burimeve natyrore dhe mungesën e angazhimit të plotë të komunitetit lokal në proceset vendimmarrëse. Në Seksionin 5, do të diskutohen masat dhe rekomandimet për të adresuar boshllëqet e identifikuara. Këto përfshijnë zhvillimin e strategjive për përmirësimin e infrastrukturës turistike, angazhimin e komunitetit lokal dhe sigurinë e menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore. Seksioni 6 i kushtohet Planit të Masterplanit për Turizmin në Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa dhe Luginën, i cili synon të krijojë një model të njohur globalisht për turizmin e qëndrueshëm. Plani synon të arrijë një balancë mes ruajtjes së natyrës dhe ofrimit të përfitimeve të prekshme për komunitetet lokale. Ai jep prioritet turizmit me ndikim të ulët dhe vlerë të lartë, i udhëhequr nga parime kyçe si konservimi i biodiversitetit, praktikat përgjegjëse të biznesit dhe respektimi i standardeve globale të qëndrueshmërisë.

Gjithashtu, plani thekson angazhimin me respekt të kulturës lokale dhe mjedisit natyror, duke nxitur mundësi ekonomike ndërkohë që mbrohet ekosistemi i veçantë i luginës për brezat që vijnë. Seksioni përfundimtar (Seksioni 7) do të përmbledhë gjetjet dhe rekomandimet kyçe për institucionet dhe palët e interesuara që janë të përfshira në menaxhimin dhe zhvillimin e ekoturizmit në Luginën e Vjosës. Objektivi është që ky sektor të kontribuoni në zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm të zonës, ndërkohë që ruan mjedisin.

6.2 Politikat dhe Kuadri Ligjor

6.2.1 Legjislacioni Kombëtar

Baza ligjore në Shqipëri përbëhet nga Ligji nr. 93/2015 “Për Turizmin”, i ndryshuar. Për më tepër, brenda kuadrit të Strategjisë Kombëtare për Zhvillimin dhe Integrimin (SKZHI), Republika e Shqipërisë ka miratuar një strategji sektoriale të quajtur “Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit (SKZHQT) 2019 – 2023” (Figura 3).

Institucionet Përgjegjëse për Politikën e Turizmit

Ministria e Turizmit dhe Mjedisit

Komiteti Këshillimor i Sektorit Privat të Turizmit.

Agjencia Kombëtare e Turizmit

Agjencia Kombëtare e Bregdetit

Inspektorati shtetëror i turizmit

Njësitë e qeverisjes vendore (bashkitë)

Komisioni i standardizimit për aktivitetet turistike

Kuadri Ligjor

Ligji nr.93/2015 “Për Turizmin”, i ndryshuar.

VKM Nr.155, 13.03.2023, “Për shpalljen e ekosistemit natyror të lumit Vjosa “Park Kombëtar”, kategoria II”

VKM Nr.22, 12.01.2018, “Për miratimin e kriterëve e të procedurave për certifikimin e veprimtarisë së agroturizmit dhe ndërtimin e strukturave/objekteve në funksion të tij”

Kuadri i Strategjisë

Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim 2030

Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit (SKZHQT) 2019–2023

Strategjia Kombëtare e Biodiversitetit 2012–2020

Figura 3: Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit

Burimi: AKZM (2024)

Strategjia e përcaktuar nga NSSDT është baza për planet e veprimit për zhvillimin e ekoturizmit dhe agroturizmit, dhe ekziston edhe një bazë ligjore për këtë të fundit, nga Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 22, 12.01.2018. Kjo strategji përmban “kriteret dhe procedurat e miratuara për certifikimin e aktiviteteve të agroturizmit dhe ndërtimin e strukturave/objekteve që shërbejnë për agroturizëm”. Planet e veprimit të përfshira në strategjinë e mësipërme ofrojnë bazën metodologjike dhe administrative për zhvillimin e agroturizmit si një nga format më premtuese të turizmit të qëndrueshëm. Kjo është gjithashtu për shkak të mundësisë për të përfshirë drejtpërdrejt fermerët në këtë lloj aktiviteti, i cili garanton një rritje kapilare të të ardhurave, duke lidhur komunitetet me territorin.

SKZHQT ka klasifikuar “Zona Vjosa-Zagoria”, pra zona 441 km² ndërmjet shenjtërores së Këlcyres dhe kufirit me Greqinë, si “një zonë prioritare për zhvillimin e turizmit”. Ndryshimet e fundit ligjore (konkretisht, Ligji nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura”, i ndryshuar nga Ligji nr. 21/2024, në fuqi më 22/02/2024) kanë potencialin të komprometojnë qasjen mbrojtëse të zonave të mbrojtura. Kjo është për shkak se investimet që synojnë zhvillimin më intensiv të turizmit në zonat e mbrojtura në fjalë mund të lejohen tani. Nën vizionin e “Shqipërisë, një destinacion turistik mikpritës, tërheqës dhe autentik, për zhvillimin e qëndrueshëm të potencialeve ekonomike, natyrore dhe sociale të vendit”, strategjia identifikon tre grupe llojesh turizmi, konkretisht “turizmi bregdetar”, “turizmi natyror” dhe “turizmi tematik”. “Ekoturizmi” konsiderohet si një nga tre llojet e turizmit të nën-sektorit “natyror”. “Zhvillimi i programit të turizmit natyror dhe krijimi i produkteve të reja” është njohur si një nga objektivat specifike të strategjisë.

Në lidhje me bazën legjislative, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit është institucioni kryesor publik përgjegjës për definimin dhe zbatimin e politikave të turizmit në Shqipëri. Autoritetet e tjera përgjegjëse në fushën e turizmit, të lidhura me Ministrinë e Turizmit dhe Mjedisit, janë:

- 1 Komiteti Këshillimor i Turizmit për Sektorin Privat
- 2 Agjencia Kombëtare e Turizmit
- 3 Agjencia Kombëtare e Bregdetit
- 4 Inspektorati i sektorit të turizmit
- 5 Njësitë e qeverisjes vendore (bashkitë)
- 6 Komisioni i standardizimit të aktiviteteve turistike.

6.2.2 Politika Evropiane e Turizmit

Politika aktuale e turizmit në Europë bazohet në Agjendën Evropiane për Turizmin 2030, e miratuar në fund të vitit 2022, e cila ka për qëllim ta bëjë turizmin më të gjelbër, më digjital dhe më të qëndrueshëm.

Në agjendë, Këshilli i BE-së zhvilloi vizionin e tij për të ardhmen, duke kujtuar se para pandemisë së COVID-19, ekosistemi i turizmit në BE përfaqësonte 15.8 % të punësimit dhe se mbi 99 % e aktorëve ekonomikë të këtij ekosistemi janë ndërmarrje mikro, të vogla dhe të mesme. Agjenda vjen me pesë prioritete:

- 1 Korniza politike dhe menaxhimi i mirë;
- 2 Kalimi në gjelbërim;
- 3 Kalimi digjital;
- 4 Qëndrueshmëria dhe përfshirja;
- 5 Aftësitë dhe mbështetje për kalimin.

Agjenda Evropiane për Turizmin 2030 përshkruan veprime konkrete dhe vullnetarizëm për Shtetet Anëtare, autoritetet publike përkatëse, Komisionin dhe palët e tjera të interesuara në ekosistemin e turizmit për t'i ndërmarrë dhe inkurajuar, në përputhje me parimin e subsidiaritetit dhe brenda kompetencave të tyre

6.3 Sfidat dhe çështjet kyçe

Pavarësisht vlerave të veçanta natyrore dhe kulturore, pasuria e madhe e pellgut të Vjosës është dëmtuar në mënyrë të vazhdueshme nga aktiviteti njerëzor, i cili vazhdon të jetë i pranishëm. Për më tepër, ndryshimet klimatike kanë filluar të ndikojnë në rrjedhën e lumenjve dhe të prishin ekuilibrin natyror për shkak të rritjes së temperaturave. Historikisht, ndotja e ujit dhe e mjedisit përreth brigjeve të lumenjve ka qenë problemi kryesor që prek lumenjtë shqiptarë, përfshirë lumin Vjosa, në lidhje me aktivitetin njerëzor; prania e mikroorganizmave mbi normat e lejuara nga standardet evropiane, të identifikuar si koliformë totale dhe baktere heterotrofe, tregon se aktiviteti njerëzor është burimi kryesor i ndotjes në lumin Vjosa. (Hamzaraj et al., 2014).

Siç u theksua më parë, ndryshimi i legjisllacionit që lidhet me zonat e mbrojtura, i cili lejon ndërtimin e hoteleve me 5 yje dhe infrastrukturës përkatëse edhe në zonat bërthamë të parqeve kombëtare, ka krijuar një potencial për përkeqësimin e situatës si rezultat i rrezikut që vjen nga aktivitetet e aktorëve publikë dhe privatë. Kërcënimet ndaj lumit Vjosa përfshijnë depozitimin e mbetjeve të ngurta, shkarkimin e ujërave të zeza, shkarkimin e ujërave të ndotura nga aktivitetet e akuakulturës, si dhe funksionimin e pikave të grumbullimit të materialeve inerte (nxjerrja e zhavorrit, prodhimi i bitumit, marrja e ujit për ujtime dhe për mbushjen e shisheve me ujë, etj.).

Gjithashtu, ka disa biznese të tjera si prodhimi i bojrave, thertoret apo prodhimi i këpucëve, të cilat shkarkojnë ujërat e ndotura në lumin Drino (degë e lumit Vjosa) pa i filtruar. Efekti i tyre i grumbulluar përbën një kërcënim për cilësinë e burimeve ujore dhe për organizmat që jetojnë në to.

Duke marrë parasysh karakteristikat e përshkruara, sfida kryesore për ekoturizmin mbetet qëndrueshmëria, që nënkupton se aktivitetet njerëzore të menaxhimit dhe shfrytëzimit (siç tregohet më poshtë) përbëjnë faktorin kryesor përcaktues në zhvillimin e ekoturizmit dhe/ose në degradimin e ekosistemit.

Infrastrukturë fizike dhe digjitale

Rrugët jashtë korridorit kryesor përgjatë lumit Vjosa, të cilat lidhin zonat kryesore të banuara, janë në gjendje të keqe. Megjithëse Qeveria Shqiptare dhe organizatat ndërkombëtare kanë ndërhyrë për të përmirësuar cilësinë e rrugëve ekzistuese, situata e infrastrukturës fizike mbetet një problem serioz. Planet e zhvillimit të bashkive që ndodhen përgjatë pellgut të Vjosës, veçanërisht në pjesët e sipërme dhe të mesme të tij, tregojnë për mungesa të theksuara në lidhjen rrugore midis qendrave të banuara. Është e rëndësishme të theksohet se statusi i Parkut Kombëtar brenda pellgut të Vjosës kërkon që çdo zhvillim infrastrukturor dhe fluks turistik të mos ketë ndikime negative në ekosistemin e lumit. Pavarësisht situatës aktuale, si infrastruktura fizike ashtu edhe ajo digjitale kërkojnë përmirësime të ndjeshme në afat të mesëm.

Infrastruktura fizike e pellgut të Vjosës ndryshon përgjatë shtrirjes së tij. Në pjesën e poshtme të rrjedhës, si dega kryesore ashtu edhe degët e tjera kanë një infrastrukturë rrugore më të zhvilluar (Figura 4). Megjithatë, kjo nuk është e njëjtë në pjesët e mesme dhe të sipërme të pellgut. Lehtësia e aksesit midis bashkive kryesore nuk përfaqëson domosdoshmërisht të njëjtën lehtësi aksesit në lidhjet infrastrukturore midis bashkive kryesore dhe njësive të tyre administrative (fshatrave).

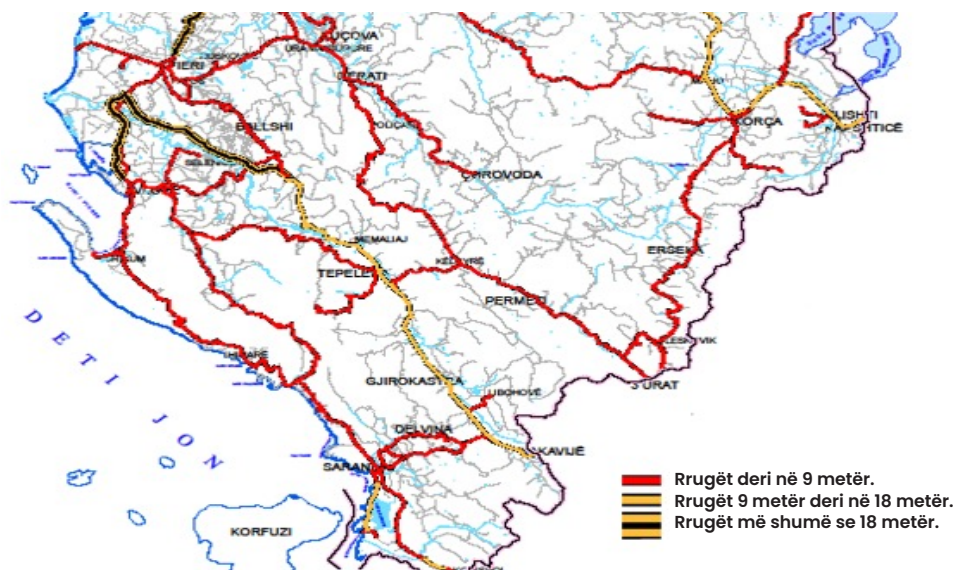

Figura 4: Rrjeti i Rrugëve në Basenin e Vjosës (Autoriteti Rrugor Shqiptar)

Nëse planifikohen duke pasur parasysh standardet e ruajtjes së mjedisit, ndërtimi i rrugëve dhe urave mund të promovojë ekoturizmin duke mundësuar aksesin në zona që mund të zhvillohen në mënyrë të qëndrueshme. Megjithatë, kjo nuk është rasti me aeroportin e planifikuar të Vlorës, i cili pritet të përfundojë në vitin 2025 dhe ndërtimi i të cilit nuk është planifikuar me konsiderata mjedisore. Aeroporti i Vlorës, së bashku me rrugët dhe infrastrukturën ndihmëse që lehtësojnë lidhjen ndërmjet vendeve dhe zhvillimin e turizmit klasik, do të ketë një ndikim negativ në Peizazhin e Mbrojtur të shpallur Vjosë – Nartë, por edhe në Parkun Kombëtar të Lagunës dhe Zonave të Ujërave të Brendshme përreth (VWRNP).

Ndërsa rrugët dhe urat mund të paraqesin kërcënime të rëndësishme për ekosistemet, planifikimi i kujdesshëm dhe dizajni inovativ mund të zbusin këto ndikime dhe madje të kontribuojnë pozitivisht në ruajtjen e mjedisit. Çelësi qëndron në integrimin e parimeve ekologjike në planifikimin e transportit, duke promovuar zhvillimin e infrastrukturës së qëndrueshme që balancon lëvizjen e njeriut me ruajtjen e habitateve natyrore dhe biodiversitetit.

Infrastruktura digjitale është një aset thelbësor për zhvillimin territorial, veçanërisht në zonat turistike që kërkojnë akses në lidhje të cilësisë së lartë dhe shërbime digjitale. Për këtë arsye, pellgu i Vjosës, i cili ka një park kombëtar me fokus në zhvillimin e ekoturizmit, duhet të pajiset gjithashtu me lidhje digjitale cilësore në zonat urbane dhe rurale. Ndërkohë që zonat urbane mund të kenë lidhje të kënaqshme, e njëjta gjë nuk mund të thuhet për zonat rurale, ku lidhja është ose e munguar ose me cilësi shumë të keqe.

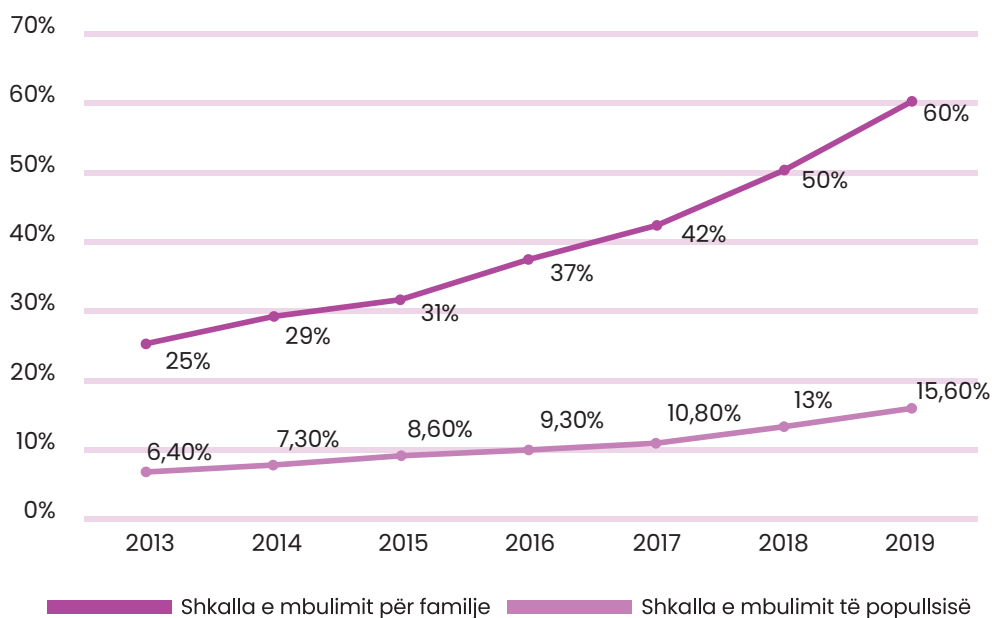

Figura 5: Shërbime cilësore të infrastrukturës digjitale.

Burimi: Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, 2020

Mbulimi territorial është ndjeshëm më i ulët për 4G, duke arritur në 21% dhe 55.6% nga operatorët. Pjesa më e madhe e mbulimit 4G është e përqendruar në zonat urbane. Sipas cilësisë së shërbimeve të realizuara nga EPCA gjatë vitit 2019, operatorët e celularëve po marrin masa për të zgjeruar mbulimin e 4G në zonat rurale, duke u përqendruar kryesisht në ato zona ku mbulimi i 3G nuk ka qenë shumë i mirë.

6.4 Përgjigja e Menaxhimit për adresimin e çështjes

Në përgjigje të hendekeve të identifikuar, qasja jonë fokusohet në zbatimin e masave të orientuara për të siguruar ruajtjen dhe menaxhimin e qëndrueshëm të Parkut të Egër të Vjosës. Këto çështje janë të ndërlidhura dhe përfshijnë një gamë faktorësh, përfshirë organizimin institucional, angazhimin e burimeve njerëzore, mungesën e investimeve dhe mungesën e vetëdijes.

Çështja 1

Organizimi institucional (në nivelin qendror dhe lokal)

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Krijimi i kanaleve të qarta komunikimi midis institucioneve qendrore dhe lokale. Kjo mund të përfshijë takime të rregullta, platforma komunikimi elektronike dhe persona lidhës të caktuar për të lehtësuar rrjedhën e informacionit.

Grupet e Përbashkëta të Punës dhe Komitetet që përbëhen nga përfaqësues të institucioneve qendrore dhe lokale për të adresuar çështje ose projekte specifike. Këto platforma mund të lehtësojnë koordinimin dhe marrjen e vendimeve.

Përputhja e Politikave dhe Prioriteteve midis niveleve qendrore dhe lokale për të shmangur konfliktet dhe për të promovuar sinergjinë në përpjekjet e zbatimit.

Korniza Ligjore dhe Mbështetje që sqarojnë rolet dhe përgjegjësitë e institucioneve qendrore dhe lokale në koordinimin e aktiviteteve. Dispozitat ligjore mund të ndihmojnë në forcimin e bashkëpunimit dhe llogaridhënies.

Çështja 2

Infrastruktura digjitale

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Konektiviteti i Internetit:

Krijimi i një konektiviteti të besueshëm të internetit është themelor. Kjo mund të arrihet përmes mjeteve të ndryshme si interneti satelitor, broadband pa tel, fibra optike, ose madje zgjidhje inovative si rrjetet mesh. Qeveritë, OJQ-të dhe entitetet e sektorit privat mund të bashkëpunojnë për të financuar dhe zbatuar projekte të lidhjes.

Investimi në Infrastrukturë:

Qeveria duhet të priorizojë investimet në infrastrukturën digjitale në zonat e largëta, duke përfshirë ndërtimin dhe përmirësimin e rrjeteve të telekomunikacionit, krijimin e qendrave të të dhënave dhe vendosjen e pajisjeve të nevojshme si kulla dhe kabuj.

Politikat dhe Rregulloret:

Zbatimi i politikave dhe rregulloreve të favorshme mund të inkurajojë investimet e sektorit privat në zonat e largëta. Kjo mund të përfshijë subvencione, ulje taksash, ose korniza rregullatore që inkurajojnë konkurrencën dhe inovacionin në sektorin e telekomunikacioneve.

Çështja 3

Infrastruktura rrugore

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Konsideratat Mjedisore: Merrni parasysh faktorët mjedisorë gjatë fazave të planifikimit dhe ndërtimit. Kjo përfshin minimizimin e deforestimit, zbutjen e erozionit të tokës dhe ruajtjen e habitateve të egra të kafshëve.

Buxheti: Caktoni fonde të mjaftueshme për zhvillimin e infrastrukturës rrugore në zonat rurale. Këto mund të vijnë nga buxhetet qeveritare, ndihma ndërkombëtare ose partneritete publike-private.

Mirëmbajtja: Zbatoni një plan të rregullt mirëmbajtjeje për të siguruar që rrugët të mbeten në gjendje të mirë me kalimin e kohës. Kjo përfshin riparimin e gropave, pastrimin e mbeturinave dhe sigurinë e drenazhit të duhur.

Çështja 4

Ndotja e Lumit Vjosa

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Kanalizimeve: Për të pastruar ujërat e ndotura rezidenciale dhe komerciale përpara se të lëshohen në lumenj, duhet të instalohen dhe përmirësohen impiantet e trajtimit të ujërave të ndotura, duke krijuar programe efikase të menaxhimit të mbetjeve për të ndaluar mbetjet e ngurta që të hyjnë në lumenj. Kjo përfshin mbledhjen e duhur, riciklimin dhe disponimin e mbetjeve, si dhe promovimin e vetëdijes publike për ndotjen. Sistemet urbane të kanalizimeve duhet të përmirësohen për të ndaluar që ujërat e papërpunuara të hyjnë në lumenj. Kjo mund të përfshijë ndarjen e ujërave të shiut nga kanalizimet, riparimin e tubave që pikojnë, dhe zgjerimin e infrastrukturës së trajtimit të kanalizimeve.

Rregullat Industriale: Zbatimi i rregulloreve të rrepta për industrinë për të kontrolluar dhe trajtuar ndotësit e tyre përpara se t'i lëshojnë ato në lumenj. Kjo mund të përfshijë zbatimin e masave të kontrollit të ndotjes, si instalimi i impianteve të trajtimit të ujërave të ndotura dhe monitorimi i rregullt i derdhjes.

Praktikat Bujqësore: Promovimi i praktikave bujqësore të qëndrueshme për të ulur derdhjen e plehrave dhe pesticideve në lumenj. Kjo mund të përfshijë inkurajimin e bujqësisë organike, bujqësisë së saktë, dhe zbatimin e zonave tampon përgjatë trupave ujore.

Mbrojtja e Zonave Ripariane: Mbrojtja dhe restaurimi i zonave ripariane (zonat përreth lumenjve) për të parandaluar erozionin, për të filtruar ndotësit dhe për të ofruar habitat për jetën e egër. Kjo mund të përfshijë pyllëzimin, krijimin e zonave tampon vegjetative dhe zbatimin e masave për kontrollin e erozionit.

Vetëdijesimi dhe Edukimi i Publikut: Edukimi i publikut për rëndësinë e lumenjve të pastër dhe rolin e tyre në mbrojtjen e tyre. Kjo mund të përfshijë fushata për ruajtjen e ujit, parandalimin e ndotjes dhe aktivitete të përgjegjshme rekreative.

Monitorimi dhe Zbatimi: Zbatimi i programeve të fuqishme të monitorimit për të vlerësuar rregullisht cilësinë e ujit dhe për të identifikuar burimet e ndotjes. Zbatimi i fortë i rregulloreve mjedisore është thelbësor për të siguruar respektimin dhe për të parandaluar hedhjen e paligjshme të mbetjeve.

Bashkëpunimi

Ndërkombëtar:

Bashkëpunimi me Greqinë për lumenjtë që kalojnë kufirin për të adresuar çështjet e përbashkëta të ndotjes. Kjo mund të përfshijë marrëveshje dypalëshe ose shumëpalëshe, ndarjen e të dhënave dhe teknologjisë, dhe përpjekje të koordinuara për të zvogëluar ndotjen.

Çështja 5

Eksplotimi i pakontrolluar i burimeve natyrore

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Korniza Rregullatore:

Qeveria Shqiptare duhet të miratojë dhe zbatojë rregullore të rrepta për nxjerrjen dhe përdorimin e burimeve natyrore. Kjo përfshin ligje që lidhen me minierat, prerjen e pyjeve, peshkimin dhe industri të tjera që konsumojnë burime. Rregulloret duhet të kenë për qëllim parandalimin e shfrytëzimit të tepërt, shkatërrimin e habitateve dhe ndotjen.

Menaxhimi i Qëndrueshëm:

Zbatimi i praktikave të menaxhimit të qëndrueshëm në industri si pylltaria, bujqësia dhe peshkimi është thelbësor. Kjo përfshin teknika si prerja selektive e pyjeve, kullotja rotative dhe peshkimi me kuota për të siguruar që burimet të mbledhen në një ritëm që lejon rigjenerimin natyror.

Incentivizime Ekonomike:

Qeveria Shqiptare mund të ofrojë incentivizime ekonomike për bizneset dhe individët për të adopuar praktika të qëndrueshme. Kjo mund të përfshijë ulje taksash për aktivitete miqësore me mjedisin, subvencione për projekte energjie të rinovueshme dhe grante për iniciativa ruajtjeje..

Çështja 6

Regjistrimi i strukturave që ofrojnë shërbime turistike

Përgjigja e Menaxhmentit
për të Adresuar Çështjen

Programet e Informimit:

Administratat lokale shpesh organizojnë programe informimi për të edukuar ofruesit e akomodimit mbi kërkesat dhe procedurat e regjistrimit. Këto programe mund të përfshijnë punëtori, seminare ose seanca informuese ku zyrtarët ofrojnë udhëzime mbi detyrimet ligjore dhe përfitimet e regjistrimit.

Kërkesat e Regjistrimit:

Krijimi i kërkesave të qarta për regjistrimin e strukturave të akomodimit është thelbësor. Kjo mund të përfshijë dokumente si prova e pronësisë ose qirasë, përputhja me rregulloret e sigurisë dhe pagesa e tarifave përkatëse.

Incentivizime:

Disa administrata lokale ofrojnë incentivizime për të inkurajuar ofruesit e akomodimit të regjistrojnë pasuritë e tyre. Këto incentivizime mund të përfshijnë ulje taksash, qasje në mbështetje për marketingun ose renditje me prioritet në platformat zyrtare të turizmit.

Kontrolle dhe Verifikimi i Përputhshmërisë:

Inspektime të rregullta dhe kontrolle të përputhshmërisë ndihmojnë për të siguruar që strukturat e akomodimit të regjistruara të plotësojnë standardet e sigurisë dhe cilësisë. Inspektorët mund të vizitojnë pasuri për të verifikuar përputhshmërinë me rregulloret dhe për të adresuar çdo shkelje

Ndëshkimet për Mospërputhshmërinë:

Zbatimi i ndëshkimeve për mospërputhshmërinë me kërkesat e regjistrimit mund të inkurajojë ofruesit e akomodimit të regjistrojnë pasuritë e tyre. Ndëshkimet mund të përfshijnë gjoba, pezullimin e licencave të operimit, ose masa të tjera ndëshkuese punitive measures.

Çështja 7

Aftësitë e burimeve njerëzore (BN)

Përgjigja e Menaxhmentit
për të Adresuar Çështjen

Trajnimi dhe Edukimi:

Ofroni trajnime gjithëpërfshirëse për palët e interesuara (publike dhe private) dhe anëtarët e stafit të strukturave të akomodimit mbi parimet e ekoturizmit, florën dhe faunën lokale, teknikat e ruajtjes dhe ndjeshmërinë kulturore. Kjo arsimim duhet t'i fuqizojë palët e interesuara për të vepruar si ambasadorë të praktikave të turizmit të përgjegjshëm.

Përfshirja e Komunitetit:

Inkurajoni palët e interesuara të angazhohen me komunitetet lokale në një mënyrë të respektueshme dhe të ndjeshme ndaj kulturës. Burimet njerëzore mund të lehtësojnë partneritete me organizata lokale, të përfshijnë anëtarë të komunitetit në iniciativa ekoturizmi dhe të mbështesin zhvillimin ekonomik lokal përmes mundësive punësimi dhe partneriteteve.

Kuadri i Parimeve të Ekoturizmit:

Profesionistët e burimeve njerëzore që merren me ekoturizëm duhet të kenë një kuptim të thellë të parimeve të ekoturizmit, përfshirë etikën e ruajtjes, përfshirjen e komunitetit dhe praktikën e qëndrueshme.

Zgjidhja e Konfliktëve dhe Pajtimi:

Zhvilloni strategji për zgjidhjen e konfliktëve që mund të lindin midis turistëve, stafit dhe komuniteteve lokale. Profesionistët lokalë duhet të jenë të aftë në pajtim dhe zgjidhjen e konfliktëve për të siguruar që mosmarrëveshjet të trajtohen në mënyrë paqësore dhe në një mënyrë që mban parimet e ekoturizmit.

Zhvillimi Profesional:

Mbështesni palët e interesuara në zhvillimin e tyre profesional duke ofruar mundësi për trajnim, ndërtim aftësish dhe avancim të karrierës në fushën e ekoturizmit. Inkurajoni punonjësit të ndjekin certifikata dhe kualifikime që lidhen me qëndrueshmërinë dhe menaxhimin e turizmit.

Ligji për Turizmin (Nr. 93/2015) dhe Ligji për Zonat e Mbrojtura (Nr. 81/2017, tani i ndryshuar) nuk kanë një qasje të njëtrajtshme për integrimin e zhvillimit të turizmit dhe ruajtjen e natyrës. Ligji i Turizmit nuk e përcakton se cilat lloje turizmi duhet të promovohen në zonat natyrore të ndjeshme, duke nënkuptuar se nuk ka një dallim ligjor ndërmjet ekoturizmit dhe turizmit të masës. Si pasojë, lejohet ndërtimi i hoteleve të mëdha, resorteve dhe projekteve të infrastrukturës në ekosisteme të ndjeshme, përfshirë zonat bregdetare, parqet kombëtare dhe lagunat. Lejimi i ndërtimit të infrastrukturës turistike pesë yje në zonat thelbësore të zonave të mbrojtura mund të jetë në kundërshtim me objektivat e Direktivave të Shpendëve dhe Habitave të BE-së. Planifikimi i turizmit është nga lart poshtë dhe shpesh drejtohet nga investitorë të huaj dhe kompani të mëdha, në vend të nevojave lokale. Si rezultat, bujqësia e qëndrueshme, turizmi i bazuar në kulturë ose nga komuniteti dhe forma të tjera të përdorimit të vogël të burimeve natyrore po zëvendësohen nga zhvillimi i turizmit të masës. Legjislacioni për turizmin dhe zonat e mbrojtura nuk përcakton kufij për dendësinë e hoteleve/resorteve, ndërtimin e rrugëve ose infrastrukturës turistike në ekosistemet e ndjeshme.

6.5 Konkluzionet

Lumi i Vjosës është një ekosistem i çmuar, pasi vlerat dhe rëndësia e tij natyrore kalojnë kufijtë e Shqipërisë. Përveç vlerave natyrore, Luginë e Vjosës është një përzierje e rëndësishme e vlerave historike, arkeologjike, kulturore dhe kulinare. Pjesa më e rëndësishme e Luginës së Vjosës, Lumi i Vjosës dhe tre degët e tij, u shpall si Parku Kombëtar i Vjosës së Egër në vitin 2023. Shumica dërrmuese e parkut kombëtar, mbi 90% e sipërfaqes ujore të Lumit të Vjosës dhe tre degëve të tij me fushat e përmbytura, është një zonë ku planifikimi dhe zbatimi i aktiviteteve turistike dhe rekreative është shumë i kufizuar për shkak të objektivave të ruajtjes. Prandaj, është parashikuar që zhvillimi i ekoturizmit të drejtohet drejt zonave periferike të Luginës së Vjosës, ku ka shumë vlera natyrore dhe kulturore dhe ku duhet të ndodhen edhe infrastruktura turistike e nevojshme, përfshirë akomodimin dhe objektet për ushqim dhe pije. Kështu, kjo zonë mund të shfrytëzohet me respekt, duke e ruajtur atë si një pasuri të çmuar për brezat e ardhshëm në kuadër të zhvillimit të qëndrueshëm.

Megjithatë, gjatë periudhës së kalimit politik në Shqipëri, është vënë re shfrytëzimi i tepruar i burimeve natyrore të basenit të Vjosës, duke përfshirë ndotjen e ujërave, shpyllëzimin dhe dëme të rëndësishme për florën dhe faunën, veçanërisht në pjesën e poshtme të basenit. Po ashtu, pritet që ndryshimet klimatike të dëmtojnë habitatin natyror të lumit, gjë që mund të reflektojë pasoja serioze për ekonominë lokale.

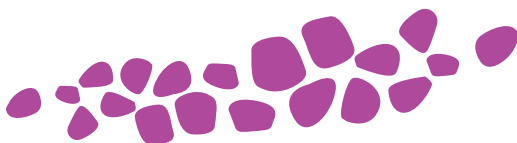
Prandaj, është e nevojshme që të gjitha strukturat qeveritare, qendrore dhe lokale (por edhe të gjitha palët e tjera të interesuara) të marrin masa për të ruajtur Parkun Kombëtar të Vjosës dhe madje të ndërmarrin veprime restauruese kur të jetë e nevojshme. Posedimi i vlerave natyrore të Luginës së Vjosës në kushte optimale mund të jetë baza për zhvillimin ekonomik të luginës, ndërkohë që turizmi mund të jetë sektori kryesor.

Udhëzimet e Bashkimit Europian për të ardhmen e turizmit mbështesin zhvillimin e qëndrueshëm të ekoturizmit. Kjo politikë është gjithashtu e pasqyruar në kërkimet shkencore më të fundit mbi turizmin, veçanërisht pas periudhës së pandemisë së COVID-19, e cila duhet t'i bëjë njerëzit më të vetëdijshëm për rëndësinë e ruajtjes së biodiversitetit, pastërtisë dhe natyrës.

Zhvillimi i ekoturizmit në Luginën e Vjosës, e cila është ngushtë e lidhur me ekosistemin e Lumit të Vjosës, ka qenë dhe vazhdon të jetë, një subjekt për presionet që vijnë nga aktivitetet njerëzore. Këto presione kanë potencialin të shqetësojnë ekuilibrin midis ruajtjes dhe mbrojtjes së ekosistemit, qoftë në baza ligjore (p.sh., ndryshimi i fundit në Ligjin për Zonat e Mbrojtura ose ndërtimi i aeroportit të Vlorës), apo në mënyra informale, si aktivitetet industriale dhe bujqësore pa licencën e nevojshme.

Nuk është e mundur të angazhohesh në ekoturizëm pa një ekosistem të mbrojtur dhe të menaxhuar siç duhet. Siç pranohet gjerësisht, zhvillimi i ekoturizmit në Luginën e Vjosës është ende në fillimet e tij. Për të lehtësuar rritjen e qëndrueshme të këtij sektori, duke ulur njëkohësisht ndikimin negativ potencial të turizmit në mjedisin përreth, ky studim propozon prioritetet dhe rekomandimet e mëposhtme:

- 1** Krijimi i strukturave efektive organizative dhe koordinuese midis institucioneve qendrore dhe lokale është një element thelbësor në zhvillimin e ekoturizmit. Kur legjislacioni qendror dhe lokal përputhet me objektivat e ekoturizmit, krijohet një kornizë e bashkuar që mundëson veprime efektive, shpërndarje burimesh dhe zbatim. Kjo koordinim mund të përmirësojë politikën për zonat e mbrojtura, përdorimin e qëndrueshëm të tokës dhe praktikën e turizmit të përgjegjshëm, duke siguruar që zhvillimi të përputhet me ruajtjen e mjedisit. Megjithatë, siç është parë në debatet mbi ndryshimet ligjore për zonat e mbrojtura, përputhja shpesh mbetet më shumë retorike sesa vepruese. Për të kaluar përtej deklaratave, institucionet qendrore dhe lokale duhet të krijojnë role, përgjegjësi dhe mekanizma të qartë për bashkëpunim. Kjo mund të përfshijë komitete të përbashkëta, rishikime të rregullta të politikave dhe platforma të përbashkëta të të dhënave, të cilat nxisin përgjegjshmërinë dhe zbatimin e qëndrueshëm. Përmes strukturave organizative kohezive, përpjekjet për ekoturizëm mund të bëhen më të forta, më të ndikueshme dhe më të qëndrueshme, duke përfutur drejtpërdrejt si mjedisi ashtu edhe komunitetet lokale.
- 2** Zhvillimi i infrastrukturës – si ajo fizike ashtu edhe ajo digjitale – është në të vërtetë thelbësor për të promovuar një marrëdhënie të qëndrueshme mes njerëzve dhe natyrës. Palët e interesuara po theksojnë gjithnjë e më shumë nevojën për projekte që mbështesin rritjen e turizmit, duke prioritarizuar ruajtjen e mjedisit. Nga ana fizike, ndërtimi i rrugëve miqësore me mjedisin, qendrave të vizitorëve dhe objekteve për menaxhimin e mbetjeve mund të përmirësojë aksesin pa kompromentuar peizazhet natyrore. Ndërkohë, infrastruktura digjitale, si harta interaktive, burimet edukative online dhe sistemet digjitale të monitorimit, mund të përmirësojnë përvojën dhe vetëdijen e vizitorëve, duke inkurajuar turizmin përgjegjës. Mjetet digjitale mund të ndihmojnë gjithashtu në monitorimin e numrit të vizitorëve, menaxhimin e trafikut në zonat delikate dhe ofrimin e të dhënave në kohë reale për menaxhimin e burimeve. Balancimi i zhvillimeve të infrastrukturës me uljen e ndikimit në mjedis do të kërkojë teknika ndërtimi inovative, me ndikim të ulët, planifikim të kujdesshëm të zonave dhe përfshirje të komunitetit për të siguruar që projektet të përfitojnë si mjedisin ashtu edhe banorët.
- 3** Ndotja e mjedisit (sidomos në pjesën e poshtme të Lumit të Vjosës) është një çështje e ngutshme me pasoja të thella. Përtej ndikimit të drejtpërdrejtë në turizëm, që kërkon ndërhyrje në nivelet qendrore dhe lokale të qeverisë, ndotja ndikon në ekosistemet e lumit dhe shëndetin e komuniteteve që varen prej tij. Ndotja dëmton tërheqjen e zonës si destinacion turistik dhe rolin e saj si një korridor ekologjik jetik. Trajtimi i kësaj çështjeje në mënyrë gjithëpërfshirëse do të kërkojë me siguri masa politike të koordinuara, përmirësimin e praktikave të menaxhimit të mbetjeve dhe angazhimin e komunitetit për të rikthyer dhe ruajtur integritetin ekologjik të lumit

- 4** Rritja e ndërgjegjësimit të popullsisë lokale është padyshim thelbësore për mbrojtjen e ekosistemit të Lumit të Vjosës, pasi inkurajon praktika të qëndrueshme që përfitojnë si nga mjedisi ashtu edhe nga komuniteti. Theksimi i vlerave natyrore të zonës – biodiversiteti, burimet e ujit të pastër dhe bukuria natyrore – mund të krijojë një ndjenjë krenarie dhe përgjegjësie tek banorët. Duke informuar komunitetin për ndikimin pozitiv të një ekosistemi të shëndetshëm në mirëqenien sociale dhe shëndetin publik, fushatat e vetëdijesimit mund të ndihmojnë njerëzit të shohin përtej përfitimeve të drejtpërdrejta ekonomike të turizmit. Përdorimi i kanaleve të ndryshme informacioni si TV, media sociale dhe ngjarje komunitare mund të arrijë efektivisht grupe të ndryshme të popullsisë, duke siguruar një qasje të gjerë dhe gjithëpërfshirëse për edukimin. Këto përpjekje mund të krijojnë ndryshime në sjellje që jo vetëm që përmirësojnë kujdesin për mjedisin, por gjithashtu ndihmojnë në ndërtimin e një kulture komunitare të fokusuar në ruajtjen e burimeve natyrore për brezat e ardhshëm.
- 5** Krijimi i një regjistri të plotë të strukturave akomoduese, së bashku me krijimin e databazave të gjera mbi burimet natyrore dhe evoluimin e tyre, do të ishte vërtet i vlefshëm si për menaxhimin e mjedisit ashtu edhe për kërkimin shkencor. Duke ndjekur në mënyrë sistematike vendet e akomodimit, numrin e vizitorëve dhe ndikimin e tyre në burimet natyrore, autoritetet mund të kuptojnë më mirë marrëdhënien midis turizmit dhe ndryshimeve mjedisore. Për kërkuesit, të dhënat e tilla do të ofronin një bazë të qartë shkencore për studime mbi ndikimin mjedisor, përpjekjet për ruajtje dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Këto informacion mund të mbështesin gjithashtu vendimet politike të bazuara në prova, duke ndihmuar në zbutjen e degradimit mjedisor, ndërkohë që promovojnë turizmin përgjegjës.

Ndryshimet Klimatike Në Pellgun E Vjosës

Ekspert: Prof. Dr. Romeo Hanxhari

Përmbledhja ekzekutive

Baseni i Vjosës në Shqipëri është shumë i ndjeshëm ndaj ndikimeve të dëmshme të ndryshimeve klimatike, duke pasqyruar tendencat globale dhe ato të rajonit të Mesdheut. Ky raport identifikon sfidat e rajonit, propozon përgjigje menaxhimi dhe ofron rekomandime të zbatueshme për të adresuar ndikimet e ndryshimit të klimës në mënyrë efektive. Sfida mjedisore përfshijnë mungesën e monitorimit të burimeve të ujit, ekosistemeve dhe sistemeve socio-ekonomike për të vlerësuar pasojat e ndryshimit të klimës, si dhe rritjen e frekuencës dhe intensitetit të përmbytjeve dhe thatësirave. Praktikrat bujqësore dhe biodiversiteti janë veçanërisht të ndjeshëm ndaj variacioneve të klimës, dhe ka një planifikim të pamjaftueshëm për rreziqet e ardhshme në Deltën e Lumit Vjosa, ku humbja e biodiversitetit, ndryshimet në përdorimin e tokës dhe erozioni mbeten çështje të rëndësishme. Sfida sociale lindin nga mungesa e kuptimit dhe angazhimit të publikut për të adresuar ndryshimet klimatike, adoptimi i kufizuar i mundësive alternative të jetesës si agro-turizmi dhe bujqësia rezistente, dhe mungesa e ndërgjegjësimit të komunitetit për rreziqet shëndetësore të lidhura me klimën si valët e nxehta. Deficitet institucionale dhe politike përkeqësojnë situatën, duke përfshirë planet e copëzuara dhe të vjetra për adaptimin ndaj klimës në nivelet lokale dhe kombëtare, integrimin e kufizuar të strategjive të ndryshimit të klimës në politikat më të gjera, dhe trajnimin e pamjaftueshëm të administratës publike dhe ekspertëve në adaptimin dhe zbutjen e ndryshimit të klimës. Pengesat financiare dhe ekonomike gjithashtu pengojnë përparimin, me shpërblime financiare të pamjaftueshme dhe korniza rregullatore që inkurajojnë energjinë e rinovueshme dhe infrastrukturën e qëndrueshme, dhe mbështetje të tepruar në sektorët bujqësorë të ndjeshëm, të shoqëruar me investime të kufizuara në mundësi alternative ekonomike që janë rezistente ndaj klimës.

Për të adresuar këto sfida, është e nevojshme të forcohen sistemet e monitorimit për të përmirësuar monitorimin hidrologjik dhe të ekosistemeve duke përdorur teknologjitë GIS dhe ndjeshmërinë e largët, përveç bashkëpunimit me institucione akademike si Universiteti i Tiranës për të zgjeruar kapacitetin kërkimor. Duhet të nisin fushata ndërgjegjësimi dhe edukimi për komunitetin, që synojnë shkollat dhe komunitetet lokale në Rrethin e Vjosës, me një strategji komunikimi publike që thekson përfitimet e adaptimit ndaj klimës. Azhornimet e politikave dhe legjisllacionit janë të domosdoshme për të rishikuar legjisllacionin e vjetër për infrastrukturën urbane, siç janë sistemet e

kanalizimeve të ujërave të shiut, dhe për të përputhur strategjitë sektoriale dhe ndër-sektoriale me objektivat kombëtare të klimës për të siguruar koherencë dhe zbatim efektiv. Duhet të zhvillohen planet lokale të veprimit për të gjithë Basenin e Vjosës, duke integruar instrumente financiare si stimuj për pranimin e energjisë së rinovueshme dhe praktikatat e qëndrueshme, dhe duke ofruar ulje taksash dhe mbështetje për teknologjitë e ndërtimit miqësor me mjedisin si beton i depërtueshëm. Ndërtimi i kapaciteteve dhe trajnimi duhet të përqendrohen në pajisjen e administratës lokale dhe agjencive mjedisore me aftësitë për të zbatuar masa efektive adaptimi, të mbështetura nga shpërndarja e udhëzuesve praktikë dhe të thjeshtë për përdorim për zbutjen dhe adaptimin ndaj ndryshimit të klimës. Promovimi i zgjidhjeve të qëndrueshme dhe natyrore është gjithashtu thelbësor, duke përfshirë inkurajimin e agro-turizmit si një alternativë ekonomike të mundshme ndaj bujqësisë së ndjeshme dhe adoptimin e zgjidhjeve natyrore për menaxhimin e përmbytjeve dhe ruajtjen e biodiversitetit. Ky qasje e integruar synon të zvogëlojë rreziqet klimatike, të mbrojë biodiversitetin dhe të përmirësojë qëndrueshmërinë socio-ekonomike në Basen e Vjosës, duke kontribuar gjithashtu në angazhimet kombëtare dhe ndërkombëtare të Shqipërisë për klimën.

7.1 Hyrje

Ndryshimi i klimës është kërcënimi më i madh jo-ushtarak që njerëzimi ka hasur ndonjëherë. Ky kërcënim është në gjendje të sfidojë të gjitha sistemet natyrore dhe shoqërore mbi të cilat mbështetet ekzistenca njerëzore si një specie natyrore dhe si një qenie shoqërore.

Ka dy strategji aktive për të luftuar ndryshimin e klimës: zbutja dhe adaptimi. Në vitin 2015, Kombet e Bashkuara miratuan Marrëveshjen e Parisit, e cila ka për qëllim kufizimin e rritjes së temperaturës mesatare globale në më shumë se +2°C krahasuar me periudhën para-industriale (aktualisht gati 1,5°C).

Të gjitha shtetet nënshkruese të Kornizës së Konventës së Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (KKBNK) kanë marrë angazhimin për të reduktuar emetimet e gazrave serë deri në vitin 2030. Angazhimi origjinal i Shqipërisë ishte të ulte emetimet e gazrave serë me 11.5% deri në vitin 2030 krahasuar me nivelet e vitit 2009. Me rishikimin e këtij angazhimi, objekti i Shqipërisë u rrit në 20% deri në vitin 2030.

Zonat e mbrojtura ndihmojnë në zbutjen e efekteve negative të ndryshimeve në përdorimin e tokës që kontribuojnë në rritjen e gazrave serë në atmosferë. Ato gjithashtu parandalojnë humbjen e biodiversitetit, që është një pasojë e ndryshimeve negative të përdorimit të tokës. Parku Kombëtar i Vjosës ka potencialin të ndikojë pozitivisht në angazhimin e mësipërm kombëtar për të ulur emetimet e gazrave serë.

Si një vend në zhvillim, Shqipëria ka obligime sipas marrëveshjeve ndërkombëtare dhe nëse aspirojnë të bashkohet me Bashkimin Europian (BE), duhet të përshtatet me politikat dhe udhëzimet e BE-së për ndryshimet klimatike.

7.2 Politikat dhe Kuadri Ligjor

7.2.1 Korniza Ligjore Kombëtare

Legjislacioni kombëtar për ndryshimet klimatike bazohet në konventat dhe marrëveshjet ndërkombëtare që janë të detyrueshme për Palët (përfshirë Shqipërinë).

Korniza e Konventës së Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (KKBNK) është marrëveshja kornizë që i detyron palët të përgatisin dhe dorëzojnë komunikata kombëtare të rregullta dhe raporte përditësimi dyvjeçare mbi emetimet e gazrave serrë dhe veprimet ndaj ndryshimeve klimatike dhe të marrin masa për të reduktuar emetimet dhe për t'u përshtatur me ndikimet klimatike (komunikata e katërt kombëtare e Shqipërisë u përgatit në vitin 2022 dhe përfshin, ndër të tjera, një inventar të përditësuar të gazrave serrë për vendin dhe një përshkrim të kapacitetit të Shqipërisë për të kontribuar në zbutjen dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike).

Marrëveshja e Parisit (2015) është marrëveshja tjetër e rëndësishme dhe detyruese, e cila kërkon që palët të dorëzojnë një Kontribut të Caktuar Nacional (KCN) që përshkruan objektivat dhe strategjitë e tyre për klimën. Marrëveshja e Parisit gjithashtu i bën thirrje palëve për të reduktuar emetimet e gazrave serrë, për t'u përshtatur me ndikimet e ndryshimeve klimatike dhe për të mobilizuar burime financiare.

Politika dhe strategjia kombëtare e klimës e Shqipërisë pasqyrojnë këto angazhime:

Strategjia Kombëtare e Ndryshimeve Klimatike dhe Plani i Veprimit (SKNK&PV), i zhvilluar në vitin 2018 dhe miratuar në vitin 2019, ka për qëllim forcimin e koordinimit midis sektorëve për masat e lehtësimit dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, mbrojtjes mjedisore dhe zhvillimit të qëndrueshëm. Si pjesë e masave të përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, Shqipëria ka zhvilluar dhe miratuar PKP– Plani Kombëtar i Përshtatjes. Pas këtij plani kombëtar, institucioni përgjegjës qendror, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, koordinon punën për zhvillimin e – Planeve të Veprimit Lokale (PVL). Do të ishte e dobishme që një plan i vetëm lokal përshtatjeje të zhvillohej për të gjithë zonën e lumit Vjosa.

- 1** Kontributi i Përcaktuar Kombëtar (KPK) është një angazhim që rrjedh nga Protokollin e Parisit, në të cilin Shqipëria ka angazhuar uljen e emetimeve të gazrave serrë me 20.9% deri në vitin 2030.
- 2** Plani i Integruar Kombëtar i Energjisë dhe Klimës (PKEP), një dokument që është ende në fazën e përgatitjes për t'u përshtatur me objektivat e BE-së për klimën dhe energjinë.
- 3** Plani i Reduktimit të Rrezikut nga Fatkeqësitë, i cili trajton ngjarjet natyrore të lidhura me klimën, si përmbytjet dhe zjarret në pyje.
- 4** Baza ligjore për inkorporimin e kërkesave të BE-së dhe ndërkombëtare për klimën është përfshirë në Ligjin për Mbrojtjen e Mjedisit

7.2.2 KUADRI LIGJOR EVROPIAN

Si një vend kandidat, Shqipëria duhet të adoptojë legjislacionin e BE-së për mjedisin dhe klimën, i njohur si *acquis* i BE-së, veçanërisht Kapitulli 27: Mjedisi dhe Ndryshimet Klimatike.

- 1 TBE-ja arrin qëllimet e saj klimatike përmes një qasjeje kuadër për të gjithë sistemin dhe zbatimin e direktivave të ndryshme.
- 2 Kuadri i BE-së për klimën dhe energjinë është në përputhje me objektivin e BE-së për neutralitetin e klimës deri në vitin 2050 dhe objektivat ndërmjetës për vitin 2030 (reduktimi i 55% të emisioneve të gazrave serë deri në vitin 2030). Ky kuadër i detyron vendet të integrojnë objektivat klimatike të BE-së në strategjitë kombëtare të ndryshme, p.sh. zgjerimi i energjiave të rinovueshme, efikasiteti i energjisë dhe adaptimi ndaj klimës.
- 3 Direktivat e BE-së duhet të transpozohen dhe zbatohet përmes legjislacionit kombëtar. Disa nga direktivat më të rëndësishme të BE-së që lidhen drejtpërdrejt ose tërthorazi me ndryshimet klimatike janë:
- 4 Direktiva e Sistemit të Tregtisë së Emisioneve të BE-së (EU STE), e cila kërkon nga shtetet anëtare të vendosin mekanizma për të monitoruar dhe tregtuar emisionet e gazrave serë në sektorët kyçë si energjia dhe industria.
- 5 Direktiva për Energjinë e Rinovueshme (DER II) ka si qëllim rritjen e pjesës së energjisë së rinovueshme në sistemet kombëtare të energjisë për të arritur objektivat e BE-së (32% deri në vitin 2030).
- 6 Direktiva për Efikasitetin e Energjisë (DEE) kërkon nga shtetet anëtare të marrin masa për përmirësimin e efikasitetit të energjisë në ndërtesa, industri dhe transport.
- 7 Rregullorja e Pjesëmarrjes në Përpjekje (RPP) ka si qëllim të reduktojë emisionet nga sektorët që nuk janë pjesë e sistemit STE, si bujqësia, mbetje dhe transporti.
- 8 Rregullorja LULUCF (Përdorimi i Tokës, Ndryshimi i Përdorimit të Tokës dhe Pylltaria) ka si qëllim të sigurojë që heqjet e karbonit (p.sh. nga pyjet) të kompensojnë emisionet nga ndryshimi i përdorimit të tokës.
- 9 Direktiva për Përmbytjet kërkon nga shtetet anëtare të zhvillojnë plane të menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet për të mitiguar katastrofat e lidhura me klimën.
- 10 Direktiva e Kuadrit të Ujit përcakton, midis të tjerash, që menaxhimi i burimeve ujore duhet të adaptohet ndaj ndryshimeve të lidhura me klimën si thatësira dhe përmbytjet.

- 11 Strategjia e Adaptimit të BE-së inkurajon zhvillimin e një strategjie kombëtare të adaptimit për të rritur qëndrueshmërinë ndaj ndryshimeve klimatike, për të ulur rreziqet nga katastrofat dhe për të integruar adaptimin në sektorët kyç.
- 12 Marrëveshja e Gjelbër e BE-së kërkon uljen e varësisë nga karburantet fosile, promovimin e biodiversitetit dhe sigurimin e qëndrueshmërisë në të gjitha sektorët e ekonomisë.
- 13 Shqipëria merr mbështetje teknike dhe financiare përmes IPA III (Instrumenti për Ndihmën Parakaluese) për të përmbushur standardet e BE-së për mjedisin dhe klimën.

7.3 Sfidat dhe çështjet kyçe

Sfida të identifikuar në detektimin, mitigimin dhe adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike në Shqipëri janë kategorizuar në grupe: mjedisore, sociale, institucionale/politike dhe financiare/ekonomike.

Çështjet e mëposhtme janë konsideruar si sfida mjedisore:

- 1 Mungesa e monitorimit të burimeve ujore, mbulimit të borës, ekosistemeve dhe sistemeve socio-ekonomike për të vlerësuar ndikimet e ndryshimeve klimatike.
- 2 Përdorimi i kufizuar i GIS dhe teknologjive të ndjeshmërisë për monitorim të gjithanshëm.
- 3 Rritja e intensitetit të përmbytjeve të shpejta në qytete si Vlorë dhe Gjirokastër.
- 4 Ndjeshmëria e praktikave bujqësore dhe kulturave ndaj variabilitetit klimatik.
- 5 Praaktikat bujqësore dhe kulturat nuk janë të qëndrueshme ndaj kushteve të ndryshueshme klimatike.
- 6 Investimet në deltën e lumit Vjosa nuk marrin parasysh rreziqet klimatike të ardhshme.
- 7 Problemet sociale janë të përmendura më poshtë:
 - Mungesa e kuptimit dhe angazhimit të publikut për çështjet e ndryshimeve klimatike.
 - Rreziqet e pa njohura të valëve të nxehtësisë, përmbytjeve dhe ngjarjeve të tjera ekstreme klimatike për shëndetin publik.
 - Pasja e bujqësisë dhe agroturizmit si mundësi alternative për bujqësinë tradicionale.

8 Problemet institucionale dhe politike përfshijnë:

- Pakësojmë bashkëpunimin me institucionet akademike për mbledhjen dhe analizimin e të dhënave.
- Masa për adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike janë më të ngadalta se ritmi i ndryshimeve mjedisore.
- Legjislacioni i vjetër, veçanërisht në lidhje me infrastrukturën urbane, siç janë sistemet e kullimit të ujërave të shiut.
- Mungesa e integritimit dhe koordinimit midis strategjive klimatike dhe politikave sektorale.
- Planet e adaptimit në nivel bashkie janë të fragmentuara dhe nuk janë të koordinuara në të gjithë pellgun e lumit Vjosa.
- Mungesa e trajnimeve për administratën publike dhe autoritetet mjedisore në adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike.
- Pakësimi i ekspertizës për çështje specifike klimaterike si zhvillimi i qëndrueshëm dhe menaxhimi i ngjarjeve ekstreme.

9 Aspektet financiare/ekonomike përfshijnë:

- Pa mjaftueshmëri të incentiva financiare dhe kornizave rregullatore për angazhimin e sektorit privat në energjinë e rinovueshme dhe ndërtimin e qëndrueshëm.
- Ndjeshmëria e sistemeve ekonomike (veçanërisht bujqësia dhe turizmi) ndaj variabilitetit klimatik.
- Mungesa e investimeve në infrastrukturë të qëndrueshme ndaj klimës dhe masave adaptuese në zonat vulnerabël.

7.4 Përgjigja e Menaxhimit për adresimin e çështjes

Në këtë seksion, diskutohet për përgjigjet e nevojshme për të adresuar mangësitë dhe sfidat e identifikuara në lidhje me ndryshimet klimatike për Pellgun e Lumit Vjosa.

Ndërtimi dhe Forcimi i Monitorimit. Monitorimi në terren për elementët natyrorë që ndikojnë ose janë të ndikuar nga ndryshimet klimatike duhet të forcohet. Fluksi i burimeve të ujit duhet të monitorohet në bazë të një seleksionimi përfaqësues që ka potencialin për të nxjerrë përfundime të përgjithshme për të gjitha realitetet litologjike, tektonike, hidrogeologjike dhe gjeomorfologjike të Pellgut të Lumit Vjosa. Këta elementë përcaktojnë normat e rrjedhjes së burimeve të ujit në zonë, dhe monitorimi do të përcaktojë nëse dhe në çfarë mase ndryshimi klimatik po ndikon këto rrjedha. Kriteret e seleksionimit janë gjeologjike, morfologjike dhe monitorimi duhet të bëhet në intervale metodikisht të shpërndara gjatë gjithë vitit. Mbulesa e borës mund të monitorohet duke përdorur teknologjitë GIS dhe Remote Sensing. Disa departamente në universitetet kombëtare tashmë kanë zhvilluar këto mundësi, dhe bashkëpunimi me to është i mundur. Shembuj përfshijnë Universitetin e Tiranës (Departamenti i Gjeografisë), Universitetin Politeknik (Fakulteti i Geomatikës), etj. Monitorimi duhet të fokusohet gjithashtu në vlerësimin e vazhdueshëm të ndikimeve të ndryshimeve klimatike në:

- 1 ekosistemet tokësore dhe ujore në zonë
- 2 mbulesën pyjore në rrezik të reduktimit
- 3 ciklin hidrologjik të rrjedhave të ujërave sipërfaqësore

sistemet shoqërore dhe ekonomike të njeriut, veçanërisht në produktivitetin bujqësor dhe të bagëtive;

Fushata e Edukimit Mjedisor mbi Ndryshimet Klimatike. Kjo do të ndihmonte në sqarimin e miteve rreth ndryshimit të klimës. Një fushatë e kujdesshme edukative mjedisore duhet të nisë në shkollat e sistemit parauniversitar në zonën e Vjosës. Kjo mund të përfshihet në planet e menaxhimit për parkun e Vjosës, së bashku me tema të tjera arsimore si biodiversiteti, përmbytjet, ekoturizmi, energjia, etj. Pa një komunitet të përditësuar dhe të ndërgjegjshëm lokal ekspertësh, asnjë strategji apo plan veprimi nuk mund të ketë sukses.

Një Manual i Thjeshtë mbi Metodën e Mitigimit dhe Përshtatjes. Përshtatjes. Duke u fokusuar në administratën lokale dhe ekspertët lokalë nga fusha të ndryshme, është thelbësore të zhvillohet dhe publikohet një manual mbi metodat e mitigimit dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, duke përfshirë përfitimet e tyre. Ky manual nuk duhet të shkruhet në një gjuhë teknike ose “në një drejtim”, prandaj nuk mund të jetë një kopje e Strategjisë Kombëtare ose e Planit Kombëtar ose Lokal të Veprimit, por duhet të konceptohet në një format krejtësisht të ndryshëm. Për shembull, ai duhet të shpjegojë në terma të thjeshtë pse çdo euro e investuar në ekonominë e gjelbër sjell një kthim prej 4 eurosh në afat të shkurtër dhe mesatar.

Një Strategji Komunikimi Publik e Orientuar ndaj Ndryshimeve Klimatike është e nevojshme. Ajo duhet të jetë e kujdesshme dhe e kuptueshme. Asnjë politikë nuk mund të implementohet “nga lart poshtë”; përkundrazi, ajo duhet të ketë një qasje “nga poshtë lart” për të kuptuar dhe mbështetur. Kjo do të krijonte një komunitet të gjerë, të informuar mirë dhe të edukuar saktë, me qëllim aktivizimin dhe kontributin në luftën kundër ndryshimeve klimatike dhe përpjekjeve për përshtatje. Për të arritur këtë, mund të përdoren faqet e internetit të bashkive ose faqet e tyre në mediat sociale, televizion lokal, etj. Çdo zgjidhje duhet të fillojë me edukimin mjedisor dhe, prandaj, informimin e komunitetit mbi shkaktarët e ndryshimeve në produktivitetin e bujqësisë dhe blegtorisë së tyre. Fushata e ndërgjegjësimit të komunitetit duhet të fokusohet në dy shtylla: problemet e identifikuara lidhen me ndryshimet globale që kërkojnë zgjidhje lokale; zgjidhja nuk është intensifikimi i përdorimit të burimeve natyrore, por përshtatja me kushtet përmes ndryshimeve të vogla. Kjo fushatë ndërgjegjësimi do të sigurojë bashkëpunimin e komunitetit për mbrojtjen e cilësisë mjedisore të zonës së mbrojtur të Vjosës.

Përditësimi i Legjislacionit dhe Akteve Strategjike në Nivelin Kombëtar. Ky përditësim duhet të adresojë gjithashtu nevojën për rishikimin e kriterëve të infrastrukturës publike. Për shembull, kapaciteti i sistemeve të drenazhimit të ujërave të shiut ka qenë deri tani i bazuar në reshjet maksimale shumëvjeçare, ndërkohë që ky maksimum është llogaritur nën një klimë të ndryshme nga ajo aktuale. Ndryshimet klimatike kanë bërë që llogaritjet e mëparshme të jenë të pamjaftueshme. Shembuj nga zona e Vjosës, nga Shqipëria dhe madje edhe nga e gjithë bota janë të shumtë. Përmbytjet e fundit në Dubai demonstrojnë se llogaritjet e bazuara në të dhënat e klimës aktuale janë të pamjaftueshme dhe se parametrat teknikë për investimet në infrastrukturën urbane kërkojnë një rishikim urgjent. Për shembull, një koeficient prej 1.3 duhet të shtohet në reshjet maksimale shumëvjeçare për të siguruar që instalimet e drenazhimit të ujërave të jenë të përgatitura për surprizat që ndryshimi i klimës po i bën realitet. Këto ndryshime teknike duhet të reflektohen jo vetëm në Strategjinë Kombëtare dhe Planet e Veprimit, por edhe në manualët përkatëse teknike për sektorët përkatës.

Duhet të ketë një përputhshmëri të plotë midis strategjisë për ndryshimet klimatike dhe strategjive sektoriale dhe ndër-sektoriale. Duke pasur parasysh ritmin e shpejtë të ndryshimeve klimatike, këto strategji të fundit duhet të përditësohen madje para se të skadojnë afatet e ligjshme. Kjo do të kërkojë një analizë të detajuar për të identifikuar se cilat strategji sektoriale dhe ndër-sektoriale kanë nevojë për përditësime të shpejta dhe të menjëhershme, dhe për të sugjeruar konkretisht ndryshimet e nevojshme.

Zhvillimi i shpejtë i Planeve Lokale të Veprimit për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike është urgjent. Ndryshimet klimatike po përparojnë më shpejt se sa ritmi në të cilin bëhen rregullimet administrative për masat, që është një disavantazh i madh për sistemet njerëzore. Në këtë urgjencë për shpejtësi, duhet të merret parasysh se zhvillimi i Planeve Lokale është vetëm hapi i parë, dhe më pas duhet të presim implementimin nga administrata lokale, zbatimin gradual, etj. Kjo mund të çojë në një situatë ku pasojat e ndryshimeve klimatike ndodhin më shpejt se sa mund të përshtatemi me to.

Plani i përshtatjes lokale për Basenin e Vjosës duhet të zhvillohet në bazë të nevojave të tërë Basenit të Vjosës dhe duhet të funksionojë për të gjithë Basenin e Vjosës, në vend që të zhvillohet në nivel bashkie për bashki.

Planet lokale duhet gjithashtu të përfshijnë mjete financiare si incentiva, etj., për të inkurajuar sipërmarrësit të ndërmarin masa për të përmirësuar efikasitetin dhe për të rritur përdorimin e energjisë së rinovueshme, veçanërisht energjinë diellore. Gjithashtu, duhet të merren parasysh incentiva ose ulje taksash për ndërtuesit privatë që zbatojnë vullnetarisht teknologjinë e betonit të kalueshëm)

Trajnimi i vazhdueshëm i administratës qendrore dhe lokale është thelbësor. Administrata e zonave të mbrojtura, agjencitë e menaxhimit të ujërave, agjencitë rajonale të mjedisit dhe qeveria lokale duhet të trajnohen për ndryshimet klimatike me fokus në Basenin e Vjosës. Këto çështje të ndryshimeve klimatike duhet të jenë po aq të kuptueshme për këta ekspertë sa çështje si nevoja për zhvillim të qëndrueshëm ekonomik dhe mbrojtje të mjedisit. Nëse ky hendek nuk trajtohet, suksesi, veçanërisht në përshtatje, është i vështirë. Kjo është një fushë krejtësisht e re që ka nisur vetëm në 10-15 vitet e fundit edhe në vendet më të avancuara, duke e bërë të vështirë për administratën publike që të jetë e njohur me të.

Trajtimi i serioz i ngjarjeve ekstreme klimatike në lidhje me pasojat e tyre të menjëhershme për shëndetin e popullsisë: Valët e nxehtësisë trajtohen me naivitet, duke supozuar se popullsia është e njohur me nxehtësinë dhe di si të mbrohet, gjë që është e dëmshme.

Implementimi i menjëhershëm i masave adaptuese për rritjen e përmbytjeve të shpejta nga reshjet e intensifikuara është thelbësor dhe duhet të aplikohet në të gjitha qytetet e rajonit të Vjosës, përfshirë Vlorën, FIERIN, Tepelenën, Memaliajn, Përmetin dhe Gjirokastrën. Pavarësisht se Vlora dhe Gjirokastra janë ato që vuajnë kronikisht nga ky fenomen, duhet të implementohen teknika të betonit të mëparshëm për ujin si në ndërtimet publike ashtu edhe ato private për trotualet dhe zonat publike për këmbësorët. Po ashtu, edhe pse nuk janë ndër kategoritë më të suksesshme të masave adaptuese në Europë, zgjidhjet natyrore mund të testohen dhe shqyrtohen për të gjithë zonën e rajonit të Vjosës.

Zhvillimi i masave adaptuese specifiku për deltën e lumit Vjosë është thelbësor, duke marrë parasysh mungesën e ndërgjegjësimit ndër investitorë se ndryshimi i klimës mund të kërcënojë investimet e tyre të ardhshme nëse këto konceptohen me idetë e gabuara se “territori do të mbetet i pandryshuar” dhe se “çdo ndryshim ka një zgjidhje teknike pas aktit”.

Rikonceptualizimi i masave adaptuese në pjesën e poshtme të lumit Vjosa është thelbësor. Kjo mund të përfshijë modifikimin e strukturave të prodhimit bujqësor dhe krijimin e kushteve morfologjike për një shtrirje më të gjerë të shtratit të lumit për të zbutur ndikimet e përmbytjeve.

Angazhimi me palët e interesuara të sektorit bujqësor për t'u adaptuar ndaj ndryshimeve klimaterike është thelbësor. Kjo mund të përfshijë një fazë të ngadaltë përjashtimi të kultivave që janë shumë të ndjeshme ndaj ndryshimeve klimatike dhe një kalim në praktika bujqësore më rezistente. Kalimi në blegtori, ndërkohë që sigurohet që ajo të mos bëhet sektori kryesor, mund të jetë gjithashtu i dobishëm. Për më tepër, modifikimi i strukturës ekonomike të komunitetit duke kaluar nga sektori primar në atë të tretë—veçanërisht agro-turizmi—mund të ofrojë një rrugë ekonomike më të sigurt duke pasur parasysh statusin e rritur të mbrojtjes të zonës dhe më pak ndjeshmëri ndaj uljes së produktivitetit bujqësor për shkak të ndryshimeve klimatike.

Megjithëse Shqipëria e angazhoi veten për neutralitetin klimatik deri në vitin 2050 në COP26, përshtatja me politikat klimatike të Bashkimit Evropian mbetet e kufizuar. Aftësia e Shqipërisë për të integruar ndryshimet klimatike në strategjitë dhe planet sektorale është shumë e kufizuar. Kjo mungesë integrimi pengon zhvillimin e veprimeve koherente dhe efektive klimatike në sektorë të ndryshëm, si energjia, bujqësia dhe infrastruktura. Ndërkohë që Shqipëria ka zhvilluar një Plan Kombëtar të Adaptimit (PKA), mbetet një sfidë integrimi i adaptimit ndaj ndryshimeve klimatike në planifikimin e zhvillimit kombëtar dhe sektorial, legjislationin dhe rregulloret. Shqipëria nuk ka një regjistër të plotë të emetimeve, i cili është thelbësor për monitorimin e emetimeve të gazrave me efekt serë dhe për ndjekjen e progresit drejt objektivave të reduktimit të emetimeve.

7.5 Përfundime

Ndryshimet klimatike në basenin e Vjosës janë pjesë e tendencave globale dhe përputhen me modelet e ndryshimeve klimatike të vërejtura në rajonin Mesdhetar, veçanërisht brenda ekosistemeve të ujërave të ëmbla dhe lumenjve. Pasojat e ndryshimeve klimatike janë tashmë të dukshme, duke përfshirë rritjen e rrezikut nga ngjarjet ekstreme klimatike, ndryshime në biodiversitetin dhe ndikime në sektorët ekonomikë.

- 1** Parashikimet e rëndësishme tregojnë humbje të dukshme të biodiversitetit me rritjen e temperaturës +1.5°C.
- 2** Ka ndikime aktuale dhe të parashikuara në deltën e lumit Vjosa që kërkojnë trajtim, duke e bërë thelbësore rishikimin e ndërhyrjeve në infrastrukturë në këtë zonë.
- 3** Ka të dhëna dhe perceptime që sugjerojnë se vëllimi i rrjedhjeve të lëngshme në burimet e ujit të zonës është në rënie. Megjithatë, kjo duhet të konfirmohet përmes monitorimit.
- 4** Ka një nevojë për të krijuar programe monitorimi mjedisor që përfshijnë burimet e ujit të karstit dhe rrjedhjet e ujërave të sipërme.
- 5** Ka pasoja të parashikuara nga rritja e ekspozimit ndaj përmbytjeve për shkak të reshjeve intensive. Kjo nënvizon nevojën urgjente për masa adaptuese të menjëhershme.
- 6** Potencialet për përmirësimin e efikasitetit të energjisë dhe shfrytëzimin e energjisë diellore të rinovueshme në basenin e Vjosës janë të rëndësishme dhe duhet të inkurajohen dhe hulumtohen. Çdo iniciativë e re duhet të marrë parasysh se hidro energjia nuk konsiderohet energji »e gjelbër«, dhe çdo projekt i ri në këtë fushë duhet të ndalohej.
- 7** Planetet për ndërtimin e HEC-ve në basenin e Vjosës aktualisht janë shmangur, por një ndalim i përhershëm dhe vendimtar për çdo lloj HEC-i, duke përfshirë HEC-të e vogla, është thelbësor për suksesin e Parkut Kombëtar të Vjosës. Kjo është e pranuar fort në nivel global që hidro energjia nuk është »energji e gjelbër«, pasi shkakton ndikime negative në përdorimin e tokës, humbjen e biodiversitetit, erozionin e bregdetit, etj.
- 8** Emetimet e gazrave serrë në basenin e lumit Vjosa ndikohen gjithashtu nga rritja e rrezikut të zjarreve natyrore për shkak të thatësirës dhe rritjes së ngjarjeve të valëve të nxehtësisë. Për të zbutur këtë ndikim negativ, duhet të instalohet një sistem paralajmërimi i hershëm përmes monitorimit satelitor, duke përdorur teknologjitë GIS për përpunimin e të dhënave dhe parashikimin.

- 9 Ka ndikime që duhet të merren parasysh në sektorin bujqësor, siç është prodhimi i grurit. Ndikimet në sektorin e blegtorisë aktualisht janë minimale, por mund të bëhen më të rëndësishme në të ardhmen e afërt. Projektet për shfrytëzimin e ujit nga baseni i lumit Vjosa për sektorin e turizmit, etj, duhet të rishikohen seriozisht dhe të ndalohen.
- 10 Marrja e ujit nga lumi Vjosa për ujitje duhet të lejohet vetëm për fermerët lokalë ose unionin e fermerëve, por sasia e marrë duhet të llogaritet, kontrollohet dhe monitorohet në mënyrë të rreptë.
- 11 Krijimi dhe zbatimi i dokumenteve strategjike lokale për të dyja masat e mitigimit dhe, veçanërisht, për adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike duhet të nxitohet.
- 12 Ka një nevojë urgjente për të trajnuar dhe përditësuar administratën lokale dhe ekspertët për ndryshimet klimatike, për të siguruar komunikim efektiv publik rreth ndryshimeve klimatike dhe metodave të adaptimit, dhe për të zbatuar edukatën mjedisore klimatike të përqendruar në komunitet.
- 13 Alternativat për ndryshimin e strukturës ekonomike drejt sektorëve më fleksibël, si sektori turistik i tretë, duhet të merren parasysh. Kjo përfshin përqendrimin në një kombinim të praktikave ekonomike tradicionale me nevojat moderne të vizitorëve, si modelet e decentralizuara dhe të shpërndara të agroturizmit.

Referencat

- ▶ Abell, R., Allan, J. D., & Lehner, B. (2007). Unlocking the potential of protected areas for freshwaters. *Biological Conservation*, 134(1), 48–63. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2006.08.017>.
- ▶ Abram, S., Waldren, J. (2021). Introduction: Tourists and tourism—Identifying with people and places. In *Tourists and tourism* (pp. 1–11). Routledge.
- ▶ Acuña, V., Díez, J. R., Flores, L., Meleason, M., & Elozegi, A. (2013). Does it make economic sense to restore rivers for their ecosystem services? *Journal of Applied Ecology*, 50(4), 988–997. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.12107>.
- ▶ Agjencia Kombëtare e Mjedisit. (2024). Cilësia e ujrave sipërfaqësore në vendin tone, 2023. Tirana: Agjencia Kombëtare e Mjedisit.
- ▶ Agjencia Kombëtare e Mjedisit. (2022). Cilësia e ujrave sipërfaqësorë në vendin tonë. 2021 Tirana: Agjencia Kombëtare e Mjedisit.
- ▶ Agjencia Kombëtare e Mjedisit. (2023). Raporti i gjendjes ne mjedis, 2022, Tirana: Agjencia Kombëtare e Mjedisit.
- ▶ Agjencia Kombetare e Zonave te Mbrojtura (2024). Business Plan for the Vjosa Wild River National Park 2024 – 2034 [Online]. <https://akzm.gov.al/wp-content/uploads/2020/07/Chapter-E.-Financial-Plan.pdf> (23/07/2024).
- ▶ AKBN(2019).Statisticaldata.<http://www.akbn.gov.al/wp-content/uploads/2019/05/PETROLEUM-EXPLORATION-AND-PRODUCTION.pdf>.
- ▶ AKBN (2022). Statistical data. <http://www.akbn.gov.al/wp-content/uploads/2022/10/Mineral-Resources-2022.pdf>.
- ▶ Albanian Geological Institute. (2019). Geological Studies in Albania: Potential Resources and Environmental Impact.
- ▶ Bahri, A. (2012). Integrated urban water management. Stockholm: Global Water Partnership.
- ▶ Balmford, A., Green, J. M. H., Anderson, M., Beresford, J., Huang, C., Naidoo, R., Walpole, M., & Manica, A. (2015). Walk on the Wild Side: Estimating the Global Magnitude of Visits to Protected Areas. *PLOS Biology*, 13(2), e1002074. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1002074>.

- ▶ Barbier, E.B., S. Baumgärtner, K. Chopra, C. Costello, A. Duraiappah, R. Hassan, A. Kinzig, M. Lehman, U. Pascual, S. Polasky, C. Perrings 2009. The Valuation of Ecosystem Services. Chapter 18. In: Naeem S., D. Bunker, A. Hector, M. Loreau and C. Perrings (eds.), *Biodiversity, Ecosystem Functioning, and Human Wellbeing: An Ecological and Economic Perspective*. Oxford University Press, Oxford, UK, pp. 248–262.
- ▶ Berghöfer A, Emerton L, Moreno Diaz A, Rode J, Schröter-Schlaack C, Wittmer H, van Zyl H (2017) Sustainable financing for biodiversity conservation – a review of experiences in German development cooperation. Study commissioned by GIZ and KfW. UFZ Discussion Paper 1/2017. UFZ – Helmholtz Centre for Environmental Research GmbH, Leipzig, Germany.
- ▶ Bithas, K.; Kollimenakis, A.; Maroulis, G.; Stylianidou, Z. (2014). The Water Framework Directive in Greece. Estimating the Environmental and Resource Cost in the Water Districts of Western and Central Macedonia: Methods, Results and Proposals for Water Pricing, *Procedia Econ. Financ.* 2014, 8, 73–82.
- ▶ Bizzi, S., Tangi, M., Schmitt, R., Pitlick, J., Piégay, H., & Castelletti, A. (2021). Sediment transport at the network scale and its link to channel morphology in the braided Vjosa river system. *Earth Surface Processes and Landforms*, 46(14), 2946–2962. <https://doi.org/10.1002/esp.5225>.
- ▶ Blanton, A., Ewane, E. B., McTavish, F., Watt, M. S., Rogers, K., Daneil, R., ... & Mohan, M. (2024). Ecotourism and mangrove conservation in Southeast Asia: Current trends and perspectives. *Journal of Environmental Management*, 365, 121529.
- ▶ Buckley, R. (2009). *Ecotourism: Principles and practices*. CABI.
- ▶ Buckley, R. (2021). Is adventure tourism therapeutic?. *Tourism recreation research*, 46(4), 553–557.
- ▶ Bogdani, I., & Luga, A. (2004). Hydrographic and Water Resources of Albania. *Albanian Journal of Environmental Science*.
- ▶ Carreira, V. A., & do Amaral, P. B. (2017). Ecotourism and interdisciplinary skills. In *Handbook of teaching and learning in tourism* (pp. 416–426). Edward Elgar Publishing.
- ▶ Climate Risk Profile: Albania (2021): The World Bank Group.
- ▶ Climate And Environmental Change In The Mediterranean Basin Current situation and risks for the future First Mediterranean Assessment Report by MedECC (Mediterranean Experts on Climate and environmental Change)
- ▶ Co-Plan (2016). Bashkia Fier. Dokumenti i raportit përfundimtar të vlerësimit strategjik mjedisor të planit të përgjithshëm të territorit të bashkisë. [Online] https://issuu.com/co-plan_tirane/docs/vleresimi_strategjik_mjedisor__fier. (22/03/2024).

- ▶ Deutsche Welle (2024). Protected areas at risk, experts: Sazani and Zvernec, the first 'target', the new destructive law. [Online]. <https://politiko.al/english/e-tjera/zonate-mbrojtura-ne-rrezik-ekspertet-per-dw-sazani-dhe-zverneci-shenjes-i503615>. (accessed on 07/03/2024).
- ▶ DeWalt, B. (1994). Using Indigenous Knowledge to Improve Agriculture and Natural Resource Management. *Human Organization*, 53(2), 123–131. <https://doi.org/10.17730/humo.53.2.ku60563817m03n73>.
- ▶ De Zoysa, M. (2022). Ecotourism development and biodiversity conservation in Sri Lanka: Objectives, conflicts and resolutions. *Open Journal of Ecology*, 12(10), 638–666.
- ▶ Dindi, E. and Shehu, A. (2023). Spatial and temporal variations of the hydrochemical parameters in the gravelly aquifer of the lower course of Vjosa River, Albania. *Hydrology*, 10(12), 234. <https://doi.org/10.3390/hydrology10120234>.
- ▶ Dudley, B. D., R. Burge, O., Plew, D., & Zeldis, J. (2020). Effects of agricultural and urban land cover on New Zealand's estuarine water quality. *New Zealand Journal of Marine and Freshwater Research*, 54(3), 372–392. <https://doi.org/10.1080/00288330.2020.1729819>.
- ▶ EcoAlbania (2024). Vjosa Basin Sustainability. [Online]. <https://ecoalbania.org/wp-content/uploads/2024/02/Espid4Vjosa-EN-Brochure-Web-Res.pdf> (23/07/2024).
- ▶ European Environment Agency. (2021). Municipal waste management in Albania. Copenhagen: EEA.
- ▶ Fairhead, J., Leach, M., & Scoones, I. (2012). Green Grabbing: A new appropriation of nature? *The Journal of Peasant Studies*, 39(2), 237–261.
- ▶ Feio, M. J., Hughes, R. M., Serra, S. R. Q., Nichols, S. J., Kefford, B. J., Lintermans, M., Robinson, W., Odume, O. N., Callisto, M., Macedo, D. R., Harding, J. S., Yates, A. G., Monk, W., Nakamura, K., Mori, T., Sueyoshi, M., Mercado-Silva, N., Chen, K., Baek, M. J., ... Sharma, S. (2023). Fish and macroinvertebrate assemblages reveal extensive degradation of the world's rivers. *Global Change Biology*, 29(2), 355–374. <https://doi.org/10.1111/gcb.16439>.
- ▶ Fennell, D. (2004). *Ecotourism – An introduction*, Routledge: New York.
- ▶ Fennell, D. A. (Ed.). (2021). *Routledge Handbook of Ecotourism*. Abingdon, UK: Routledge.
- ▶ Fraindová, K., Matoušková, M., Kliment, Z., & Vlach, V. (2022). Changes and dynamics of headwaters chemistry on the boundary of nature protected areas: Example of upper Blanice River catchment, Czechia. *Geografie*, 127(2), 99–126. <https://doi.org/10.37040/geografie.2022.001>.

- ▶ Frank, T. (2018). Overview of the terrestrial animals of the Vjosa River, Albania: Invertebrates, amphibians, reptiles and the European otter. *Acta ZooBot Austria*, 155, 187–190.
- ▶ Humlebæk, C., Smith, V., & Block, M. (2024). Updated Plan for the Impact, Evaluation and Exploitation of Results.
- ▶ Ingram et al (2012) "Applying Ecosystem Services Approaches for Biodiversity Conservation: Benefits and Challenges" in *Surveys and Perspectives Integrating Environment and Society 5.1 2012 Vol.5 / n°1*.
- ▶ INSTAT (2023). Statistics Institute database. www.instat.gov.al.
- ▶ International Monetary Fund. 2022. Albania: Selected issues. Vol 2022, issue 363, ISBN 9798400226441. IMF. Washington, DC.
- ▶ IPCC AR6 Full Report.
- ▶ Getzner, M. (2015). Importance of Free-Flowing Rivers for Recreation: Case Study of the River Mur in Styria, Austria. *Journal of Water Resources Planning and Management*, 141(2), 04014050. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)WR.1943-5452.0000442](https://doi.org/10.1061/(ASCE)WR.1943-5452.0000442).
- ▶ Gjeras, K., & Velu, B. (2017). *Hydrology of the Balkan Peninsula: Rivers and Water Resources in Albania*. Springer.
- ▶ Ghosh, M. and Singh, S.P. (2005). A Review on Phytoremediation of Heavy Metals and Utilization of Its Byproducts. *Applied Ecology and Environmental Research*, 3, 1–18.
- ▶ http://dx.doi.org/10.15666/aeer/0301_001018.
- ▶ Global Ecotourism Network (GEN). (2020). *Ecotourism Statistics and Trends*.
- ▶ Hamzaraj, E. Lazo, P., Paparisto, A., Duka, S. Mavromati, J., Halimi, E., Topovit, D. (2014). An Overview of water quality of Vjosa River in Albania based on biological and chemical parameters, *International Journal of Advances in Engineering and Technology*, 7(5), 1359 – 1374.
- ▶ Hansen, G. J. A., Wehrly, K. E., Vitense, K., Walsh, J. R., & Jacobson, P. C. (2022). Quantifying the resilience of coldwater lake habitat to climate and land use change to prioritize watershed conservation. *Ecosphere*, 13(7), e4172. <https://doi.org/10.1002/ecs2.4172>.
- ▶ Hermoso, V., Filipe, A. F., Segurado, P., & Beja, P. (2015). Effectiveness of a large reserve network in protecting freshwater biodiversity: A test for the Iberian Peninsula. *Freshwater Biology*, 60(4), 698–710. <https://doi.org/10.1111/fwb.12519>.
- ▶ Hossen, M., Connor, J., & Ahammed, F. (2023). How to Resolve Transboundary River Water Sharing Disputes. *Water*, 15(14), 2630. <https://doi.org/10.3390/w15142630>.

- ▶ Huang, C. C., Li, S. P., Chan, Y. K., Hsieh, M. Y., & Lai, J. C. M. (2023). Empirical research on the sustainable development of ecotourism with environmental education concepts. *Sustainability*, 15(13), 10307. IHSN, (2014). Population and Housing Census – Albania 2011. [Online]. <https://catalog.ihsn.org/index.php/catalog/4279> (04/03/2024).
- ▶ Ismail, F., Imran, A., Khan, N., & Qureshi, M. I. (2021). Past, present and future of ecotourism, a systematic literature review from last decade. *Studies of Applied Economics*, 39(4).
- ▶ IUCN (1996). *Tourism, ecotourism, and protected areas*. IUCN: Brussels.
- ▶ Kadiu, E., Belegu, M., Pagria, I., Risilia, D., Qinami, I., & Merko, F. (2014). Tourism, the main industry of the new economic model in Albania. *Online International Interdisciplinary Research Journal*, 4(5), 47–55.
- ▶ Korançe, F., Shallas, A. (2021). *Matja e qendrushmerise se Lumit Vjosa*. Build Green Group: Tirana.
- ▶ Koning, A. A., Perales, K. M., Fluett-Chouinard, E., & McIntyre, P. B. (2020). A network of grassroots reserves protects tropical river fish diversity. *Nature*, 588(7839), 631–635. <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2944-y>.
- ▶ Kokthi, E., Guri, F., Shehu, E., Sovinc, A., & Gura, K. S. (2023). How much does it cost the river near my house? An integrated methodology to identify a value for ecosystemic services (The case of Vjosa Valley in Albania). *Frontiers in Environmental Science*, 11, 1166874. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1166874>.
- ▶ Laci, E., Papathimiu, S., & Laci, S. (2023). Impact of Climate Change on Infrastructure, Population, Settlement, and Adaptation Measures in Vjosa Basin. In N. Ademović, E. Mujčić, M. Mulić, J. Kevrić, & Z. Akšamija (Eds.), *Advanced Technologies, Systems, and Applications VII* (Vol. 539, pp. 520–535). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-17697-5_40.
- ▶ Leiter M., Toromani E., (2022). The Forest in the Vjosa River basin: an assessment of the situation.
- ▶ Lireza, Q. Lireza, L. (2014). The problems of land degradation in Albania, *European Scientific Journal*, 10(11), 71 – 76.
- ▶ Loucks, D.P., van Beek, E. (2017). *Water Resources Planning and Management: An Overview*. In: *Water Resource Systems Planning and Management*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44234-1_1.
- ▶ Loury, E. K., & Ainsley, S. M. (2020). Identifying Indicators to Evaluate Community-Managed Freshwater Protected Areas in the Lower Mekong Basin: A Review of Marine and Freshwater Examples. *Water*, 12(12), Article 12. <https://doi.org/10.3390/w12123530>.

- ▶ Lushaj, S. and Kucaj, E. (2024). Soil erosion in the Vjosa River watershed in Albania. problems and protective measures. E3S Web of Conferences, 585, 09004. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202458509004>.
- ▶ Marku, E. and Nuro, A. (2019). A preliminary study of persistent organic pollutants in waters of Vjosa River, Albania.. <https://doi.org/10.13140/rg.2.2.11138.02244>.
- ▶ Mbaiwa, J. E., & Stronza, A. L. (2009). The challenges and prospects for sustainable tourism and ecotourism in developing countries. The SAGE handbook of tourism studies, 333–353.
- ▶ McClung, M. R., Seddon, P. J., Massaro, M., & Setiawan, A. N. (2004). Nature-based tourism impacts on yellow-eyed penguins *Megadyptes antipodes*: Does unregulated visitor access affect fledging weight and juvenile survival? Biological Conservation, 119(2), 279–285.
- ▶ Miho, A., Sajmir Beqiraj, Wolfram Graf, & Fritz Schiemer. (2018). The Vjosa river system in Albania: A summary of actual challenges and agendas. Acta ZooBot Austria, 155, 377–385.
- ▶ Milcu, A. I., Hanspach, J., Abson, D., & Fischer, J. (2013). Cultural ecosystem services: A literature review and prospects for future research. Ecology and Society, 18(3), 44.
- ▶ Ministry of Environment and Tourism (2024), Business plan for Vjosa River National Park, 2024 – 2034. Available on <https://turizmi.gov.al/wp-content/uploads/2024/10/Kapitulli-E.-Plani-i-Biznesit.pdf> (April, 2024).
- ▶ Ministry of Infrastructure and Energy. (2020). The DCM no 434, 3.6.2020. National Plan for sustainable development of digital infrastructure, Broadband 2020 – 2025. [Online] <https://www.infrastruktura.gov.al/wp-content/uploads/2020/07/National-Plan-BBAnd-EN.pdf> (06/03/2024).
- ▶ Ministry of Agriculture and Rural Development. (2019). The National Irrigation and Drainage Strategy 2019-2031 and the action plan.[Online]: <https://bujqesia.gov.al/projekti-i-burimeve-ujore-dhe-ujitjes/strategjia-e-ujitjes-dhe-kullimit-2019-2031-dhe-plani-i-veprimeve/> (20/03/2024).
- ▶ Ministry of Tourism and Environment (MTE). (2022). Vjosa Wild River National Park Vision, Road Map and Feasibility Study December 2022. Tirana: Ministry of Tourism and Environment. <https://turizmi.gov.al/wp-content/uploads/2023/01/01.-Raporti-i-Studimit-t%C3%AB-Fisibilitetit.pdf>.
- ▶ Ministry of Tourism and Environment, (2019). “National Strategy for the Sustainable Development of Tourism (NSSDT) 2019 - 2023”. Tirana: Ministry of Tourism and Environment.
- ▶ Moddemeyer, S. (2010). Generating demand for integrated urban water management. Water 21. pp. 13–14.
- ▶ Muço, K. (2020). Socio-Economic Analyses Of The Vjosa River Basin.

- ▶ National Agency of Natural Resources (2022) Coal Industry in Albania. <https://unece.org/sites/default/files/2022-12/2.%20COAL%20MINE%20PRESENTATION2022.pdf>.
- ▶ National Adaptation Planning (NAP) to Climate Change in Albania Framework for the Country Process.
- ▶ Naumov, N., Green, D. Mass tourism. In book: Encyclopedia of Tourism Publisher: J. Jafari, H.Xiao, December 2014.
- ▶ Nel, J. L., Roux, D. J., Maree, G., Kleynhans, C. J., Moolman, J., Reyers, B., Rouget, M., & Cowling, R. M. (2007). Rivers in peril inside and outside protected areas: A systematic approach to conservation assessment of river ecosystems. *Diversity and Distributions*, 13(3), 341–352. <https://doi.org/10.1111/j.1472-4642.2007.00308.x>.
- ▶ Newsome, D., & Perera, P. (2023). Nature-based tourism: Before, during, and after COVID-19. In *The Routledge Handbook of Nature Based Tourism Development* (pp. 9-22). Routledge.
- ▶ NPERF. (2024). Internet connectivity Database. [Online]. Available at <https://www.nperf.com/en/map/AL/-/-/signal/?II=20&lg=0&zoom=3> (06/03/2024).
- ▶ Nuro, A., Murtaç, B., I, Z., & Nr., T. (2020). Levels of some priority substances on Adriatic sea, Albania. Fourth International Scientific Conference ITEMA Recent Advances in Information Technology, Tourism, Economics, Management and , 277–286. <https://doi.org/10.31410/itema.2020.277>.
- ▶ Official Journal no. 50. (2024). Law no. 21/2024, “ For some additions and changes in the Law No. 81/2017 ‘On protected areas’.
- ▶ Official Journal of UE no L 114. (2022). Decision of the European Parliament and the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Programme to 2030, “European Agenda for Tourism 2030” (adopted on 01/12/2022).
- ▶ Official Journal No. 52. (2018). The National Integrated Water Resource Strategy 2018–2027.
- ▶ Official Journal no. 3. (2018). DCM no. 22/2018, “For the approval of the criteria and procedures for the certification of agritourism activity and the construction of structures/objects in its function”.
- ▶ Official Journal No. 181. (2016). The decision of Council of Ministers no. 662 date 21.09.2016 “On the approval of fees for the extraction/use of water and liquid discharges”.
- ▶ Official Journal no. 164. (2015). Law no. 93/2015 “On Tourism” (amended).
- ▶ Official Journal 157. (2012). Law no. 111 / 2012 “On Integrated Management of Water Resources”, amended by Law no. 6/2018.

- ▶ Official Journal 141. (2011). The National Water Supply and Sanitation Strategy 2011–2017.
- ▶ Official Journal of UE no. L 288. (2007). The Directive 2007/60/EC of the European Parliament on the assessment and management of flood risks.
- ▶ Official Journal 78. (2003). Law no. 9115, dated 24.7.2003, “On Environmental Treatment of Contaminated Waters”.
- ▶ Official Journal of UE no. L 327. (2000). The Directive 2000/60/EC establishing a framework for Community action in the field of water policy.
- ▶ Pessoa, A.; Silva, M.R. Environment based innovation: Policy questions. *Finisterra* 2009, 44, 2281–4574.
- ▶ Pessenlehner, S., Liedermann, M., Holzapfel, P., Skrame, K., Habersack, H., & Hauer, C. (2022). Evaluation of hydropower projects in Balkan Rivers based on direct sediment transport measurements; challenges, limits and possible data interpretation – Case study Vjosa River/Albania. *River Research and Applications*, 38(6), 1014–1030. <https://doi.org/10.1002/rra.3979>.
- ▶ Peters, R., Berlekamp, J., Lucía, A., Stefani, V., Tockner, K., & Zarfl, C. (2021). Integrated impact assessment for sustainable hydropower planning in the Vjosa catchment (Greece, Albania). *Sustainability*, 13(3), 1514. <https://doi.org/10.3390/su13031514>.
- ▶ Petersen-Perlman, J. D., Veilleux, J. C., & Wolf, A. T. (2017). International water conflict and cooperation: Challenges and opportunities. *Water International*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02508060.2017.1276041>.
- ▶ Piemontese, L. (2020). Sustainable Land and Water Management for a Greener Future Large-Scale Insights in Support of Agroecological Intensification. Ph.D. Thesis, Stockholm University, Stockholm, Sweden.
- ▶ Pinkham, R. 1999. 21st Century Water Systems: Scenarios, Visions and Drivers, An opening presentation for an EPA Workshop on ‘sustainable urban water infrastructure – a vision of future’, Rocky Mountain Institute, Snowmass, Colorado, <http://www.rmi.org>.
- ▶ Piro, Ç. (2014). Monitorimi i ndotjes mikrobike së lumenjve Drino – Vjosë në pikëprerjen e tyre (Qarku i Gjirokastrës), si dhe i pranisë së mikroorganizmave në disa kultura bujqësore. Dizertacion. Tirana: Universiteti i Tiranës.
- ▶ Porta Vendore. (2019). Gjirokastër, kur ndotja nga mbeturinat të shoqëron kudo. [Online]: [https://portavendore.al/2019/07/20/gjirokaster-kur-ndotja-nga-mbeturinat-te-shoqeron-kudo/\(05.03.2024\)](https://portavendore.al/2019/07/20/gjirokaster-kur-ndotja-nga-mbeturinat-te-shoqeron-kudo/(05.03.2024)).
- ▶ PLANETERRA (2023), Unlocking the Potential of Community Tourism Enterprise Development in Vjosa Wild River National Park, Albania – A Stakeholder, Market, and Value Chain Analysis, Toronto: Planeterra Foundation.

- ▶ Porta Vendore, (2024). Pasaporta e Bashkise. [Online]. www.portavendore.al (02 – 05/03/2024).
- ▶ Prakoso, A.A., Pradipto, E., Roychansyah, M.S, & Nugraha, B.S. (2020), Community-based tourism: concepts, opportunities and challenges, *Journal of Sustainable Tourism and Entrepreneurship (JoSTE)*, 2(2), pp. 95–107.
- ▶ Puecker, C., & Steger, T. (2023). Protecting the Last Wild River in Europe from Hydropower Development in Albania: An Environmental Movement Strategy in a Flawed Democracy. *Case Studies in the Environment*, 7(1), 2018088. <https://doi.org/10.1525/cse.2023.2018088>.
- ▶ Puhakka, R., Pitkänen, K., & Siikamäki, P. (2017). The health and well-being impacts of protected areas in Finland. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(12), 1830–1847. <https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1243696>.
- ▶ Qendra Eden. (2019). Incenerimi i mbetjeve si qasje vendore. Tirana: Qendra mjedisore për Zhvillim, Edukim dhe Rrjetëzim.
- ▶ Saunders, D. L., Meeuwig, J. J., & Vincent, A. C. J. (2002). Freshwater Protected Areas: Strategies for Conservation. *Conservation Biology*, 16(1), 30–41. <https://doi.org/10.1046/j.1523-1739.2002.99562.x>
- ▶ Schäfer, T. (2021a). Legal Protection Schemes for Free-Flowing Rivers in Europe: An Overview. *Sustainability*, 13(11), 1–31.
- ▶ Schiemer, F., Beqiraj, S., Drescher, A., Graf, W., Egger, G., Essl, F., Vitecek, S. (2020). The Vjosa River corridor: A model of natural hydro-morphodynamics and a hotspot of highly threatened ecosystems of European significance. *Landscape Ecology*, 35(4), 953– 968. <https://doi.org/10.1007/s10980-020-00993-y>.
- ▶ Schirpke, U., Marino, D., Marucci, A., Palmieri, M., & Scolozzi, R. (2017). Operationalising ecosystem services for effective management of protected areas: Experiences and challenges. *Ecosystem Services*, 28, 105–114. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.10.009>.
- ▶ Shumka, S. (2023). A review of fish diversity and management of the Vjosa Basin: the first free flow river protected area in the Balkans. *Innovare Journal of Agricultural Sciences*, 32–36. <https://doi.org/10.22159/ijags.2023.v1i6.49107>.
- ▶ Shumka, S., Ferdinand Bego, Beqiraj, S., Paparisto, A., Leter Kashta, Miho, A., Olsi Nika, & Shuka, L. (2018). The Vjosa catchment – a natural heritage. *Acta ZooBot Austria*, 155, 349–376.
- ▶ Singh, G., Garg, V., & Srivastav, S. (2021). Ecotourism in India: social trends and pathways on sustainable tourism and eco-travelling. *International Journal of Business and Globalisation*, 28(4), 468–480.

- ▶ Staponites, L. R., Simon, O. P., Barták, V., & Bílý, M. (2022). Management effectiveness in a freshwater protected area: Long-term water quality response to catchment-scale land use changes. *Ecological Indicators*, 144, 109438. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2022.109438>.
- ▶ Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim European 2030, Tiranë, Tetor 2022.
- ▶ South Eastern Europe Disaster Risk Mitigation and Adaptation Initiative Risk Assessment for South Eastern Europe Desk Study Review: United Nations. International Strategy for Disaster Reduction.
- ▶ S. P., Chan, Y. K., Hsieh, M. Y., & Lai, J. C. M. (2023). Empirical research on the sustainable development of ecotourism with environmental education concepts. *Sustainability*, 15(13), 10307.
- ▶ –Shahidsaless, R., Blanco, F., Slavova, S., & Qorlazja, L. (2023). Tourism 2.0 in Albania: A new opportunity for resilient growth, European Perspectives.
- ▶ Sovinc, A. (2022). Enhancing a Science – Policy Interface Development for Vjosa (ESPID4 Vjosa), 2nd Scientific workshop, 16 November 2022, Vlore.
- ▶ Sovinc A. (2021). Study for the protection of Vjosa River Valley based on the IUCN standards for protected areas, Belgrade, Serbia. IUCN. Iv pg. 40.
- ▶ SWG (2017) NATURAL resource management in Southeast Europe : forest, soil and water / [edited by Nada Dragovic ... и др.]. – Skopje : GIZ, 2017.
- ▶ The European Union's model of Integrated Border Management: Preventing transnational threats, cross-border crime and irregular migration in the context of the EU's security policies and strategies. (2022). In *Patterns in Border Security* (pp. 76–100). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003216926-5>.
- ▶ The Fourth National Communication of Albania on Climate Change, Tirana, September 2022.
- ▶ The Fourth National Communication of Albania on Climate Change.
- ▶ Thomas, K. A. (2021). International rivers as border infrastructures: En/forcing borders in South Asia. *Political Geography*, 89, 102448. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102448>.
- ▶ Tickner, D., Opperman, J. J., Abell, R., Acreman, M., Arthington, A. H., Bunn, S. E., Cooke, S. J., Dalton, J., Darwall, W., Edwards, G., Harrison, I., Hughes, K., Jones, T., Leclère, D., Lynch, A. J., Leonard, P., McClain, M. E., Muruven, D., Olden, J. D., ... Young, L. (2020). Bending the Curve of Global Freshwater Biodiversity Loss: An Emergency Recovery Plan. *BioScience*, 70(4), 330–342. <https://doi.org/10.1093/biosci/biaa002>.
- ▶ TIES. (2015). What is ecotourism? [Online]. <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>. (02/03/2024).

- ▶ -UNEP. (2005). Making tourism more sustainable: a guide for policy makers. WTO: Spain.
- ▶ Valentim, H. I. L., Feio, M. J., & Almeida, S. F. P. (2024). Fluvial protected areas as a strategy to preserve riverine ecosystems—A review. *Biodiversity and Conservation*, 33(2), 439–462. <https://doi.org/10.1007/s10531-023-02774-w>.
- ▶ van Rees, C. B., Waylen, K. A., Schmidt-Kloiber, A., Thackeray, S. J., Kalinkat, G., Martens, K., Domisch, S., Lillebø, A. I., Hermoso, V., Grossart, H., Schinegger, R., Decler, K., Adriaens, T., Denys, L., Jarić, I., Janse, J. H., Monaghan, M. T., De Wever, A., Geijzendorffer, I., ... Jähnig, S. C. (2021). Safeguarding freshwater life beyond 2020: Recommendations for the new global biodiversity framework from the European experience. *Conservation Letters*, 14(1), e12771. <https://doi.org/10.1111/conl.12771>.
- ▶ Vance-Borland, K., Burnett, K., & Clarke, S. (2009). Influence of mapping resolution on assessments of stream and streamside conditions: Lessons from coastal Oregon, USA. *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems*, 19(3), 252–263. <https://doi.org/10.1002/aqc.967>.
- ▶ Vretos, P. (2023). Aoos/Vjosa: Protection of the River from the Future Impacts of Climate Change and Anthropogenic Activities. 16th International Conference on Meteorology, Climatology and Atmospheric Physics—COMECA 2023, 99. <https://doi.org/10.3390/environsciproc2023026099>.
- ▶ Wang, L. (2022). A review of the flood management: from flood control to flood resilience. *Heliyon* 8 (2022) e11763.
- ▶ Wood, M.E. (1999). The Ecotourism Society – An International NGO Committed to Sustainable Development, *Tourism Recreation Research*, 20(2), 119 – 123.
- ▶ World Meteorological Organization. (2009). Integrated Flood Management Concept Paper. Switzerland: WMO.
- ▶ Xhaferri, E., Corijn, R., Sinojmeri, A., Swennen, R., & Durmishi, C. (2020). Study of heavy minerals from the Vjosa and Mati river delta sediments in Albania. *Bulletin of the Geological Society of Greece*, 56(1), 223. <https://doi.org/10.12681/bgsg.22989>.

A stylized, dark teal mountain range graphic with jagged peaks and valleys, spanning the bottom half of the page.

www.ecoalbania.org
www.euronatur.org